

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI**

**İSTANBUL'DA TİCARET BELLEĞİNİN
YAŞATILDIĞI İÇ MEKANLAR BAĞLAMINDA
KADIKÖY OPERA PASAJI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NESLİHAN KOÇ ÇAPAR

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK PROGRAMI**

**İSTANBUL'DA TİCARET BELLEĞİNİN
YAŞATILDIĞI İÇ MEKANLAR BAĞLAMINDA
KADIKÖY OPERA PASAJI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NESLİHAN KOÇ ÇAPAR
(200251016)**

**Danışman
(Doç. Dr. Salih Salbacak)**

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2023

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

18/10/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İç Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi 200251016 numaralı Neslihan Koç Çapar'ın hazırladığı "İstanbul'da Ticaret Belleğinin Yaşatıldığı Kentsel İç Mekanlar Pasajlar Bağlamında Kadıköy Opera Pasajı" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18/10/2023 Çarşamba günü saat 16'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının İstanbulda Ticaret Belleğinin Yaşatıldığı İç Mekanlar Bağlamında Kadıköy Opera Pasajı Örneği şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Doç. Dr. Salih SALBACAK	Kabul
2. Doç. Dr. Bilge YARAREL DOĞAN	Kabul
3. Dr. Öğr. Ü. Onurcan ALBAYRAK (İkinci	Kabul
6. Danışman)*.....	

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Neslihan Koç Çapar

DÜZELTME METNİ

- 1) Başlıklar Düzenlendi
- 2) Kaynakların düzenlenip artırılması
- 3) Sonuç kısmının düzenlenmesi

İSTANBUL’DA TİCARET BELLEĞİNİN YAŞATILDIĞI İÇ MEKANLAR BAĞLAMINDA KADIKÖY OPERA PASAJI ÖRNEĞİ

Neslihan Koç Çapar

ÖZET

İnsanlık varoluşunda, yeryüzünü deneyimleyerek yaşamsal ihtiyaçlarını ve barınma gereksinimine nasıl çözüm bulacağını öğrenmiştir. Yerleşik düzenin başlaması ile tarım devrimini yaşayan insanlık ürettiğinin fazlasını değiş tokuş etme yöntemi ile ticareti öğrenmiş alım satım gibi durumlar içeren bu faaliyet insanlık tarihinde önemli değişimlere yol açarak kendi mekanlarını ve sistemlerini yaratmıştır. Ticari faaliyetler yeni şehirlerin oluşmasını sağlamış ve bu şehirlerde ticari amaçlarla kullanılan sivil ve kamusal yapılar oluşmaya başlamıştır. Yerleşim alanlarında temel ihtiyaçların dışında insanların zaman geçirebilecekleri, alışveriş yapabilecekleri ve zaman zaman da eğlenebilecekleri yerlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu süreçte yeni yapı gurupları ve iç mekanlar oluşmaya başlayarak kentlerde yer alan meydanlar, parklar, pazar yerleri, duraklama alanları, hanlar ve 19 yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da başlayarak pasaj gibi yapılar ortaya çıkmıştır. Bu mekanlar süreç içerisinde kent imgesi yapılara dönüşebilmiş ve ait olduğu semtin ya da kentin hafıza durakları olabilmışlerdir. Günümüzde modern kentlerde metro/tren istasyonları, havalimanları, alışveriş merkezleri, kamu yapılarının ortak alanları gibi birçok ticari mekanlar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada: İstanbul Anadolu Yakası’nın önemli bir merkezi Kadıköy’ün Bahariye Caddesi’nde bulunan Opera (Onur) Pasajı’nın tarihsel gelişimi, işlev değişiklikleri, hizmet ettiği sektörler, pasajın geçmişten günümüze gelişim ve değişimi yerinde incelenerek belgelendirilmesi amaçlanmıştır. Opera Pasajı’nın geçmiş dönemlerde Opera Sineması olarak da hizmet verdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Pasajın geçmiş kullanımlarına da çalışmada yer verilmiştir. Ayrıca pasajın konumu,

Bahariye Caddesi ve kent dokusu ile olan ilişkisi, mimari özellikleri, uzun yıllardır farklı dönemlerde çeşitli mağazalara ve müşteri kitlesine sahip olmasına rağmen günümüzde kadın giyim biçiminin bir türü abiye sektöründen bir çok butik mağazaya ev sahipliği yapması incelenmiştir.

Opera (Onur) Pasajı, İstanbul İli Kadıköy İlçesi, Osmanağa Mahallesi, 17 Pafta, 12 Ada, 82 Parsel üzerinde bulunmaktadır. General Asım Gündüz Caddesi halk arasında Bahariye Caddesi olarak da bilinen cadde üzerinde 17 kapı numaralı binada yer almaktadır. Pasajın iki bodrum katı, bir zemin katı ve üç normal katı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadıköy Opera Pasajı, Kadıköy Opera Sineması, Ticari Mekânlar, Pasajlar, Kentsel/Kamusal İç Mekân, Kolektif Bellek

AN EXAMINATION OF KADIKÖY OPERA PASSAGE IN THE CONTEXT OF INTERIOR SPACES WHERE COMMERCIAL MEMORY IS SUSTAINED IN ISTANBUL

Neslihan Koç Çapar

ABSTRACT

In this study, the historical development of Opera (Onur) Passage (Opera Pasajı) located on Bahariye Street in Kadıköy, one of the significant places of the Asian side of Istanbul, the functional changes over time, the sectors served, and its continuous existence and changes from past to present have been documented through on-site examination. The research also covers the period when the passage was previously known as Opera Cinema (Opera Sineması). Therefore, the past purposes of use for the passage are also included in the study. Moreover, the location of the passage, its relationship with Bahariye Street and the urban fabric, its architectural features, the fact that it has been home to many boutique stores from the evening dress market, a type of women's clothing, although it has had various stores and customer base in different periods for many years, have been examined.

Opera (Onur) Passage is located in Istanbul, Kadıköy District, Osmanağa Neighborhood, Section No. 17, Block No 12, Parcel No. 8. The passage is located on General Asım Gündüz Street, popularly known as Bahariye Street, in the building with door number 17. It has two basement floors and one ground floor and three floors.

Throughout its existence, humanity has learned how to find solutions to its vital and shelter needs by experiencing the earth. Following the agricultural revolution with the transition to the settled system, man learned how to trade by exchanging the excess of what they produced. This activity, with cases such as buying and selling, has created its own spaces and systems by triggering significant changes in human history. Commercial activities caused the establishment of new cities, and civil and public

buildings used for commercial purposes began to be built in cities. Within the settlement areas, people soon needed places to spend their free time, shop and occasionally have fun in addition to meeting their basic needs. Consequently, this process led to the emergence of new building groups and interior spaces. Structures such as city squares, parks, marketplaces, recreation areas, inns and passages (arcade) were built, starting in Europe, particularly towards the end of the 19th century. Some of these places managed to turn into buildings that reflect the image of the city and became sites of memory for the district to which they belong. In today's contemporary cities, numerous commercial spaces such as metro/train stations, airports, shopping malls, common areas of public buildings are being built.

Keywords: Kadıköy Opera Passage (Kadıköy Opera Pasajı), Kadıköy Opera Theater (Kadıköy Opera Sineması), Commercial Spaces, Passages, Urban/Public Interior, Collective Memory

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalınmam süresince bana her durumda destek olan ve yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Salih SALBACAK'a; yüksek lisans eğitim sürecimde öneri, ilgi ve değerli katkılarını için bütün FSMVÜ İç Mimarlık Yüksek Lisans Programı öğretim kadrosuna teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden çok uzun yıllar sonra çıktığım yüksek lisans yolculuğunda benim her an yanımda olan her koşulda, maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen büyük aileme teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte tüm iş yükümü üstüne alan sevgili eşim Fatih ÇAPAR'a, oğlum Bartu ÇAPAR, kızım Asya ÇAPAR'a ve en çok da ömür boyu eğitimim konusunda destek olan babam Kazım KOÇ, her sorunumda destek olan motivasyonumu yükseltmek, kendime güvenimi sürekli tazelememe sebep olan canım annem Nesrin KOÇ'a ve akademik olarak bana ilham olan küçük Doktor kardeşim Dr. Asil KOÇ'a sevgilerimi sunarım.

Opera Sineması ve Opera Pasajı ile ilgili tecrübelerini benimle paylaşan; Arif ATILGAN, Kadir TOPRAKKAYA ve Opera Pasajı Güvenlik Müdürü Erçin Bey'e ve pasajın meslek erbaplarına teşekkür ederim.

Ayrıca tez çalışmamda Sinema Tarihi konusunda destek olan Burçak EVREN, Meliha VAROL, Serpil AKILLIOĞLU ve bana kıymetli arşivini açıp değerli belgeleri tezimde kullanmak üzere veren Sayın Türker İNANOĞLU'na ayrıca teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ekim 2023

Neslihan KOÇ ÇAPAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
SEMBOLLER	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
TABLO LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. TİCARİ İÇ MEKANLAR, PASAJLAR	5
1.1. KENTSEL MEKANLAR.....	6
1.2. ANADOLU'DA KERVANSARAY, HANLAR VE PASAJLAR	6
1.3. DÜNYADA PASAJ TİPİ YAPILARIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	11
1.4. TÜRKİYE'DE PASAJLARIN VE PASAJ KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI	14
1.4.1. El Hamra Pasajı.....	16
El Hamra Pasajı.....	16
1.4.2. Narmanlı Pasajı (Han)	17
Narmanlı Pasajı (Han).....	17
1.4.3. Şark Aynalı Pasajı (Passage D'Oriental).....	18
Şark Aynalı Pasajı	18
1.4.4. Karlman Pasajı	19
Karlman Pasajı	19
1.4.5. Atlas Pasajı	20
Atlas Pasajı	20
1.4.6. Hazzopulo Pasajı.....	21
Hazzopulo Pasajı.....	21
1.4.7. Avrupa Pasajı.....	22
Avrupa Pasajı.....	22
1.4.8. Cercle D'Orient Pasajı	23

Cercle D'Orient Pasajı	23
1.4.9. Çiçek Pasajı	24
Çiçek Pasajı	24
1.4.10. Pinto Fresko Pasajı	25
Pinto Fresko Pasajı	25
1.4.11. Aznavur Pasajı	26
Aznavur Pasajı	26
1.4.12. Tünel Pasajı	27
Tünel Pasajı	27
1.4.13. Halep Pasajı	28
Halep Pasajı	28
1.4.14. Anadolu Pasajı	29
Anadolu Pasajı	29
1.4.15. Rumeli Pasajı	30
Rumeli Pasajı	30
1.4.16. Suriye Pasajı	31
Suriye Pasajı	31
1.5. PASAJLARIN KOLEKTİF BELLEKTEKİ İZLERİ	32
İKİNCİ BÖLÜM	34
2. KADIKÖY ÖZELİNDEKİ TİCARET BELLEĞİNİN MEKANSAL OLUŞUMU VE KENTSEL İÇ MEKANLAR	34
2.1. KADIKÖY'ÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	34
2.2. ŞEHREMANETİ BİNASI	40
2.3. HAYDARPAŞA GARI	41
2.4. İSKELE BİNASI	43
2.5. HAL BİNASI (HALDUN TANER SAHNESİ)	45
2.6. TARİHİ KADIKÖY ÇARŞISI	46
2.7. BAHARİYE CADDESİ	48
2.8. BOĞA HEYKELİ	49
2.9. SÜREYYA OPERASI	51
2.10. KADIKÖY HALK EĞİTİM MERKEZİ	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57

3. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI.....	57
3.1. TÜRK SİNEMA TARİHİ	57
3.2. KADIKÖY OPERA SİNEMASI	66
3.3. KADIKÖY OPERA SİNEMASI'NIN YOK OLUŞU VE PASAJA DÖNÜŞME SÜRECİ.....	71
3.4. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI	72
3.5. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	75
PASAJIN KATLARI	75
KULLANIM ŞEKİLLERİ	75
3.6. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI İÇ MEKÂN ÖZELLİKLERİ.....	79
3.6.1. Gorbun Seramikleri	79
3.6.2. Yürüyen Merdiven.....	81
3.6.3. Kat Silmelerinin Spiral Rampa İnişi.....	82
3.6.4. Asansör	84
3.7. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI'NIN YILLAR İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİ	84
SONUÇLAR VE TARTIŞMA	87
KAYNAKÇA	90
EKLER.....	98
EK A: Burçak Evren (Türk Sinema Tarihi Yazarı) Röportaj Notları.....	98
EK B: Arif Atılgan (Mimar-Yazar) Röportaj Notları.....	100
EK C: Kadir Toprakkaya (Gazeteci-Yazar) Röportaj Notları	101
EK D: Onur Tahsin Erdalkıran (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları.	103
EK E: Tekin Ürün (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları.....	104
EK F: Aynur Canıtez (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları	105
EK G: Erçin Kılıç (Opera Pasajı Güvenlik Müdürü) Röportaj Notları ...	106
EK H: Kadıköy Belediyesi Opera Pasajı Arşiv Dökümanları.....	107

SEMBOLLER

C	: Dokunun kapasitansı
H	: Isı miktarı
M_x, M_y, M_{xy}	: Moment Bileşenleri
N_x, N_y, N_{xy}	: Normal Kuvvet Bileşenleri
q	: Faz yükü
t	: Zaman
u,v	: Yer değiştirme vektörü bileşenleri
w	: Açısal hız
XC	: Kapasitif reaktans
XL	: Endüktif reaktans
α	: Asal gerilme doğrultusundan sapma açısı
ρ	: Yoğunluk
σ_x, σ_y, σ_{xy}	: Kabuk iç gerilmeleri

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. : Selçuklu İmparatorluğu Ticaret Yolları Haritası.....	8
Şekil 1.2. : Bedesten-Arasta Planı.....	9
Şekil 1.3. : İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Mozaikleri	10
Şekil 1.4. : İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Mozaikleri	10
Şekil 1.5. : 2.Vittorio Emanuele Galerisi.....	13
Şekil 1.6. : Cleveland Pasajı Ohio Amerika.....	14
Şekil 2.1. : Mekânın Duyum Aşaması.....	34
Şekil 3.1. : Khalkedon Haritası	36
Şekil 3.2. : 1938 ve 1939 Topograf Jacques Pervititch Kadıköy Haritaları	37
Şekil 3.3. : Kadıköy Şehremaneti Binası	38
Şekil 3.5. : Haydarpaşa Garı.....	42
Şekil 3.6. : İskele Binası	44
Şekil 3.7. : İskele Binası İBB Atatürk Kütüphanesi	45
Şekil 3.8. : Hal Binası (Haldun Dormen Sahnesi).....	46
Şekil 3.9. : Tarihi Kadıköy Çarşısı	47
Şekil 3.10. : Eyüp Belediyesi Tek Tip Tabela ve Cephe Yenilenme Projesi	48
Şekil 3.11. : Bahariye Caddesi	49
Şekil 3.12. : Boğa Heykeli.....	50
Şekil 3.13. : Süreyya İlmen ve Eserleri	52
Şekil 3.14. : Süreyya Opera Binası Dış Cephe	53
Şekil 3.15. : Süreyya Opera Binası Dış Cephe	53

Şekil 3.16. : Süreyya Opera Binası İç Mekân	54
Şekil 3.17. : Süreyya Opera Binası İç Mekân	54
Şekil 3.19. : Kadıköy Halk Eğitim Merkezi.....	56
Şekil 3.19. : Kadıköy Halk Eğitim Merkezi.....	56
Şekil 4.1. : Ressam Salih Erimez, Ercüment 1943	57
Şekil 4.2. : Ayastefanos'un Yıkılışı ve Fuat Uzkınay	58
Şekil 4.3. : Ateşten Gömlek Film Afişi	59
Şekil 4.4. : Türkiye'nin Kalbi Ankara Filmi'nden Kareler	60
Şekil 4.5. : Halıcı Kız Film Afişi ve Filmden Bir Sahne.....	61
Şekil 4.6. : Güncel Kadıköy Haritası	66
Şekil 4.7. : Akşam Gazetesi 9 Mart 1940	67
Şekil 4.8. : Akşam Gazetesi 27 Ekim 1943	67
Şekil 4.9. : Akşam Gazetesi 19 Eylül 1944	68
Şekil 4.10. : Akşam Gazetesi 14 Mart 1946	68
Şekil 4.11. : Akşam Gazetesi 11 Aralık 1948	68
Şekil 4.12. : Akşam Gazetesi 27 Ekim 1954	68
Şekil 4.13. : Opera Sineması Sinema Bileti	70
Şekil 4.14. : Opera Sineması Yıkılışı	71
Şekil 4.15. : Opera Sineması	73
Şekil 4.16. : Bahariye Caddesi Opera Pasajı.....	75
Şekil 4.17. : Opera Cep Açık Sineması Planı- 1966	78
Şekil 4.18. : Opera Cep Açık Yazlık Sineması Kesiti- 1966.....	78
Şekil 4.19. : Opera Pasajı Ön Cephe Fotoğrafı – 1986	79
Şekil 4.20. : Opera Pasajı Projesi- Zemin Kat Planı	79

Şekil 4.21.: Opera Pasajı Zemin Kat 1. Bodrum Kata İnen Merdiven Yanı Sağ Sol Seramik Panoları	80
Şekil 4.22.: Opera Pasajı Zemin Kat 1. Bodrum Kata İnen Merdiven Yanı Sağ Sol Seramik Panoları	81
Şekil 4.23. : Kat Silmeleri Seramik Kaplamaları	82
Şekil 4.24. : Yürüyen Merdiven	83
Şekil 4.25. : Kat Silmesi	84
Şekil 4.26. : Kat Silmesi	84
Şekil 4.27.: Asansörler	86
Şekil 4.28. : Giriş Alanı 1. Bodrum Kata İniş ve Bakır Gravür.....	87
Şekil 4.29. : Opera Pasajı Dış Cephe.....	88

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1. El Hamra Pasajı.	17
Tablo 2.2. Narmanlı Han.....	18
Tablo 2.3. Şark Aynalı Pasajı.....	19
Tablo 2.4. Karlman Pasajı.....	20
Tablo. 2.5. Atlas Pasajı.....	21
Tablo 2.6. Hazzopulo Pasajı.....	22
Tablo 2.6. Avrupa Pasajı.....	23
Tablo 2.7. Cercle D'Orient Pasajı.....	24
Tablo 2.8. Çiçek Pasajı.....	25
Tablo 2.9. Pinto Fresko Pasajı.....	26
Tablo 2.10. Aznavur Pasajı.	27
Tablo 2.11. Tünel Pasajı.....	28
Tablo 2.12. Halep Pasajı.....	29
Tablo 2.15. Anadolu Pasajı.....	30
Tablo 2.16. Rumeli Pasajı.....	31
Tablo 2.16. Suriye Pasajı.....	32
Tablo 4. 1. : Türk Sinema Tarihi Film Sayıları Tablosu.....	63
Tablo 4. 2. : Tük Verilerine Göre Sinema Salonu Sayıları	64
Tablo 4.3. : Tük Verilerine Göre Gösterilen Yerli ve Yabancı Film Sayısı	65
Tablo 4.4. : Opera Pasajı Katları ve Mağaza Dağılımı	76

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırınız
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Üretmek, yeryüzünü algılamaya başlayan insanlığın öğrendiği pratiklerdendir. Medeniyetin başlangıcında, insanlığın kendi ihtiyaçlarını karşılamak için girişilen üretim biçimi, ürettiğinden fazlasını takas yöntemi ile pazara sunması ticaret kavramı ortaya çıkararmıştır. Farklı kültürler ile de etkileşim sunucumda ticaret kavramı gelişerek ilk pazarlar oluşmaya başlamıştır. Önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Anadolu toprakları geçmişten günümüze ticaretin kesintisiz sürdürüldüğü önemli bir pazar alanı konumundadır.

Başlangıçta kamusal ve açık alanlarda icra edilen ticari faaliyetler gelişen düzen içerisinde kendi mimari mekanlarını oluşturmaya başlamış ve sadece ticaretin sürdürüldüğü mekanlar değil ticaret ile uğraşan kitlelerin gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak mimari yapılar ortaya çıkmaya başlayarak bu ihtiyaca binaen iç mekanlar oluşmaya başlamıştır.

Coğrafi keşifler, ham madde bolluğu, teknolojik ilerlemeler insanlığı tarım devriminden endüstri devrimine taşıyarak seri üretim ve makineleşme sonucunda da ticaretin icra edildiği yeni farklı mekanlar ortaya çıkmıştır.

Bizans döneminden Osmanlı İmparatorluğunun Payitahtlığı'na değin ticaret yollarının kesiştiği önemli bir merkez konumundaki İstanbul, ticaret mekanları ile de adından söz ettiren önemli bir metropoldür. Galata Hanları, Kapalı Çarşı, Mısır Çarşısı, Avrupa Demiryolları ağına katılım ile de Sirkeci Garı çevresi ve Eminönü'ndeki hanlar Payitahtta ticaretin kalbinin attığı önemli alanlar olmuştur.

19. Yüzyıl'da Paris'te ortaya çıkan ve içinde dükkanlar bulunan, genellikle üzeri kapalı ve her iki yanı sokağa, caddeye açılan çarşı anlamına gelen pasajlar ortaya çıkmıştır ve pasajlar Osmanlı İmparatorluğunun Payitahtında özellikle de Levanten'lerinin yerleşim alanı Pera bölgesinde dönemsel mimari üsluplar ile inşa edilmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu yapılar ticari kollara göre ayrılarak karma işlevler

ile döneminin popüler mimari ve iç mimari mekanları olarak işlevlerini sürdürmüşlerdir.

Cumhuriyet Dönemi ile değişen sosyal yapı İstanbul'daki ticaretin kalbinin attığı alternatif merkezler oluşturmaya başlamıştır örneğin Kadıköy Kuşdili Çayırı'nda kurulan Salı Pazarı ve diğer semt pazarları kentin alışveriş kültürü üzerinde etkisi bulunan önemli bir hafıza alanları olmaya başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi ile kentsel ölçekte imara açılan Kadıköy, kentin önemli bir dinamiğini barındırarak ticaret ve kültür sanat anlamında gelişmeye başlamıştır.

İstanbul Anadolu Yakası'ndaki Kadıköy Bahariye Caddesi, kent yaşamında toplumsal bellek olarak önemli üretim merkezlerinden biridir. Kadri Cemali Kardeşler tarafından 1938 yılında yapımı biten Opera Sineması büyük ve ihtişamlı bir açılış ile hizmete girmiş ve dönemin en lüks ve en değerli sinema salonlarından biri iken 1976 yılında yıkılarak pasaj olarak yeniden inşaa edilmiştir.

Opera Sineması hakkında yapılan araştırmada çok az kaynağa ulaşılmıştır. Ancak Opera (Onur) Pasajı'nın geçmişi ve süreçteki sürekliliği ile günümüzde de işlevini devam ettirdiğini gözlemlenmiştir. Pasajın tüm iç mimari dinamikleri ilk günden bu güne 47 yıl geçmesine rağmen dokusunu koruyabilmiş ve kentlilere hizmet etmeye devam etmektedir

Opera Pasajı süreç içerisinde en çok talep edilen ve hala devam eden balo kültürü ve balo kıyafetleri üzerine hizmet vermektedir. Balo etkinliklerinin yaşanıldığı döneme göre değerlendirildiğinde kostüm, dekor ve aksesuarlarını düşünecek olursak hem iç mekan tasarımı hem de moda tasarımı üzerinde büyük etkisi olduğu görülmektedir. Birbirlerinden farklı disiplinler olmasına rağmen tarih boyunca mekan ve moda tasarımı birbirini besleyen iki ayrı meslek olarak kabul edilebilir

Mezuniyet töreni günleri, nişan günleri, resmi davetler ve çeşitli davetlerde giymek için özel tasarlanan kıyafetleri almak için özellikle İstanbul'un Anadolu Yakası'nda yaşayan kişilerin ziyaret ettikleri bir mekandır.

ÇALIŞMANIN KONUSU

Bu çalışmanın amacı İstanbul'un Anadolu Yakasının önemli kültür merkezlerinden biri olan Kadıköy Bahariye Caddesi üzerinde bulunan Opera (Onur)

Pasajı'nın kent yaşamı ile kurduğu yakın ilişki, mimari ve iç mekan özellikleri, değişen ve süregelen ticari fonksiyonu ile kent içi toplumsal bellek alanı bulunan pasajı incelemek ve belgelemektir. Pasaj uzun bir dönem Opera Sineması olarak kullanılmıştır. Opera Sineması'nın 1938 yılında açılarak 1976 yılına kadar sinema seyircilerine hizmet vermiştir.

1976 yılında kapanan sinema yerini Opera (Onur) Pasajı'na bırakmıştır. Opera (Onur) Pasajı ise yıllar boyunca kadın ve çocuk abiye hazır giyim endüstrisi işlevi ile geçmişten günümüze kadar işlevinde sürdürmektedir.

ÇALIŞMA KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın ilk bölümünde İstanbul'daki ticaretin ve kültür hayatının önemli bir merkezi Kadıköy Bahariye Caddesi'nin yakın çevresi ile gelişimi kent yaşamı ile ilişkisi bulunan önemli hafıza duraklarına dönüşen mimari dokunun tespiti ve bu durakların iç mekan özellikleri belgelenmektedir. İkinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne pasaj yapılarının kent yaşamı üzerindeki izleri sürülerek üçüncü bölümde de Opera (Onur) Pasajı'nın inşası, gelişimi değişim ve dönüşümü irdelenmektedir.

Çalışmanın yöntemi: İstanbul'da işlevini sürdüren ticari mekanların, tarihsel gelişimi, sektörel değişimi, geçmişten günümüze kazandığı değer ve günümüzdeki varlığını araştırmaktır. Bu bağlamda seçilen Kadıköy Bahariye Caddesi'nde bulunan Opera (Onur) Pasajı'nın bulunduğu pafta, ada parsel ilişkisi eski haritalar, Kadıköy Belediye'sinin tüm yazılı ve görsel belgeler, analiz, kullanıcı gözlemleri, röportaj, belgeleme ve yerinde inceleme yapılarak tezin ana hatları oluşturulmuştur.

Tüm yazılı ve görsel belgeler, literatür araştırması yapılarak, analiz, röportaj, belgeleme ve yerinde inceleme yapılmıştır.

Türk Sinema Tarihi ve Opera Sineması ile ilgili tüm yazılı ve görsel belgeler incelenmiştir. Opera Sineması Türk Sinema tarihinde hakkında en az bilgiye rastlanan sinema olduğu için çok fazla kaynağa ulaşamamıştır. Çalışmada yaşadığımız coğrafyada alışveriş kültürünün yıllar içerisindeki değişimi irdelenmiştir. Pasaj kültürünün Avrupa'da başlayarak ülkemizde yayılması ile ilgili tüm yazılı ve görsel

belgeler, analiz, kullanıcı gözlemleri, röportaj ve belgeleme yöntemi ile göz önüne serilmiştir.

ÇALIŞMANIN AMACI

İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu döneminden süregelen ticari mekan konumundaki pasajların Cumhuriyet sonrası İstanbul'un değişen ticari yapısı içerisindeki yeri, kullanıcı mekan etkileşimi bağlamında Kadıköy Bahariye Caddesi'nin yakın çevresi ile gelişimi ve bu gelişim içerisinde Opera (Onur) Pasajı'nın oluşumu üzerinden kent kullanıcı mekan bağlamında önemli bir hafıza durağının izlerini sürerek günümüzdeki durumunu belgelemektir.

Günümüzde İstanbul'daki ticaretin yoğun bir şekilde sürdüğü Kadıköy Bahariye Caddesi, aynı zamanda kültür ve sanat etkinliklerinin de yoğun bir şekilde yaşandığı bir bölge olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu itibarıyla caddede başlayan kültür sanat etkinlikleri kolektif bellekte önemli bir yer olsa da süreç içerisinde bölgede sosyo-kültürel değişim ve bozulma, taleplerin ve ihtiyaçların farklılaşması ile mimari ve iç mimari ölçekte bozulmalara da neden olduğu gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada Kadıköy Bahariye Caddesi üzerinde sayıları her geçen gün azalan çok işlevli iç mekanlar pasajların korunması ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TİCARİ İÇ MEKANLAR, PASAJLAR

İnsanın ilk barınma, sığınma, yerleşme gereksinimi ile birlikte sınırlı bir mekân oluşturma ihtiyacını doğmuştur. İnsanlığın mağaralardan başlayan sabit mekân ihtiyacı zaman içerisinde ve yerleşik düzene geçişi itibariyle kentler oluşmaya başlamıştır. Oluşan kentlerin sonucu olarak ticari, dini ve sosyo-kültürel mekânlar ortaya çıkmıştır. Kentin bütününe içindeki dolu alanları yapılar, yapıların dışında kalan alanları örneğin meydanlar, caddeler ve sokakları da boş alanlar olarak değerlendirebiliriz. Yapılar zaman içerisinde ticari, dini ve sosyo-kültürel alanlar haline gelmiştir.

Kentlerin oluşumundan bu yana, her kent içerisinde barındırdığı toplumu şekillendirmiş ve aynı şekilde bu toplumu oluşturan her bireyden birçok anlamda etkilenerak şekillenmiştir (Erdönmez, 2016). Bu neden ile kent her zaman barındırdığı toplumun tüm alışkanlıklarının ve tüm özelliklerinin bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.

Kent kuramı, lüteratürde farklı disiplinler tarafından yapılan araştırmalar yapılmış ve birbirinden farklı olarak yorumlanmıştır. Ruşen Keleş'e göre Kent Kimliği: Bir Kentin özgün, çağbilimsel ve ekinel birikimi; bölgesel ve ulusal ve küresel yerleşim dizgileri içerisindeki toplumsal, ekonomik işlevleri ve bunların, o yerleşim yerinin uzamsal örgütlenmesine yansımada kaynaklanan ayırd edici özelliklerinin ve niteliklerinin tümüdür. Her disiplin farklı şekilde yorumlasa da sonuç olarak hep aynı noktaya geldiğini görmekteyiz. Kent içinde bulunduğu toplumun tüm özelliklerini ve niteliklerini taşır. Kenti incelediğimiz takdirde o bölgedeki yaşayan insanların inanışları, yaşama şekilleri, ticari hayatını ve tüm alışkanlıklarını da anlamış oluruz (Lynch, 1973). Biçiminde tanımlamaktadır.

Yapının özellikleri ve nitelikleri zaman içerisinde yapının hafızası haline dönüşür. Yapının hafızası ile kent kuramını oluşturan yapılar incelendiğinde kimin yaptığını, yapıldığı dönemi, yapımda kullanılan malzemeleri ve yapının hangi

kullanım amacı ile yapıldığını araştırdığımızda kent bilinci ile ilgili birçok veri elde edilebilir.

1.1. KENTSEL MEKANLAR

Kentsel mekanlar günlük hayatta karşılaştığımız özel alanlar dışında kalan ve kentliler tarafından kolay erişilebilen, cadde ve sokaklar, parklar, pazarlar (açık ve yarı açık), sinemalar, tiyatrolar, meydanlar, okullar, üniversiteler, müzeler, hastaneler, havalimanları, pasajlar gibi birçok alanı kapsamaktadır.

Kent içi mekanları toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşıladığı ortak alanlar olarak da ele alınabilir. Kentsel mekanlar ihtiyaç doğrultusunda oluşturulan, ortaya çıktığı dönemin mimari değerlerini yansıtanın yan sıra, bununla beraber ait oldukları dönemin toplumsal yapısını da yansıtan mekanlardır (Kıral, 2020).

Toplumun ticari hayatına göre kentsel alışveriş mekanları, inanışına göre dini kentsel mekanlar, toplumun eğitim seviyesine göre eğitim binaları ve toplumun eğlence kültürüne göre tiyatro, sinema ve konser alanları o kentin iç mekanlarını oluşturmaktadır. Toplumun kentsel iç mekandaki alışkanlıkları kentsel gelişim, şehir planlaması, mimari ve iç mimari yapılara da hem görsel olarak hem de teknik olarak yansımaktadır.

1.2. ANADOLU’DA KERVANSARAY, HANLAR VE PASAJLAR

İnsanlığın sabit bir alanda yerleşip, barınma ihtiyaçlarını giderdikten sonra, tarım ve ürettiğinin fazlasını satmak karşılığında da başka ihtiyaçlarını almak için ortak toplanma alanları ve pazarlar oluşmaya başlamıştır. Zaman içerisinde bu alanlar sadece alışveriş için değil; farklı alanlarda sosyal ilişkilerin geliştiği ve bulundukları bölgelerin kültürlerinin oluşmasını da desteklemiştir.

Antik Yunan döneminde toplanılan yer anlamına gelen Agora’lar, M.Ö. 2. yüzyılda Roma’da Trajan Pazarları tarihin bilinen ilk planlı alışveriş alanlarıdır. Trajan Pazarları Agora meydanlarından daha çok yüksek katlı yapıları ile dikkat çekmiştir. Dönemsel olarak farklı yüzyılların farklı dini etkenleri ve oluşan kültürleri ile bu ticaret mekanları da şekil değiştirmiştir.

Anadolu toprakları Asya ve Avrupa kıtaları arasında karadan ve denizden doğal bir geçiş guzergahı ve doğal bir kr görevi gorecek kadar önemli jeopolitik konumu olduğunu syleyebiliriz. Asur kolonilerinin Yukarı Mezopotamya ve Hititlere yaptığı ticaret bu yol ağının gelişmesini de sağladı. Diğer yandan Hitit ve Urartu Uygarlıklarının kendi adlarıyla anılan yolları aynı gerekliliğin ürünüdür. Kral Yolu İ.Ö. 547/46-İ.S. 333'e kadar yörede egemenliğini sürdüren Pers İmparatorluğuna aittir (Tuncer 2007). Kurdukları bu ticaret yollarında Karum adını verdikleri Pazar yerleri oluşturmuşlardır.

İskender İmparatorluğu; Çanakkale Boğazı'nı geçip Anadolu'da Lidya, Karya, Frigya, Gordion ve Ankyra ve güneyden Mısır zerinden Hindistan'a doğru yöneldiği bilinmektedir. Romalılar yeni kentler kurarak pek çok yeni yapının içerisinde agoralar (Pazar yerleri) de inşa etmişlerdir.

Selçuklu İmparatorluğu Döneminde Anadolu topraklarında İpekyolu üzerinde ortalama 40km mesafe ile kervansaraylar kurulmuştur. Kervansaraylar mimari yapıları gereği dışa kapalı bir avlunun etrafında bölümlenmiş i mekanlar olarak düşünüldüğünde, yolculuk yapanlar için mola verecekli güvenli alanlar olarak da nitelendirilmektedir.

Kervansaraylar sadece ticari mal alış ve satış alanları değil, aynı zamanda yemek yiyecekleri, dinlenme için konaklayacakları ve tüm ihtiyaçlarını karşılayacakları tesisler olarak planlanmıştır. Yapının içerisinde hamamları, hastaneleri, eczaneleri, ambarları, ayakkabıcıları, nalbantları ve mescitleri bulunmaktadır. Zaman içerisinde kervansaraylar kllyeye dönüşmüş ve sonrasında kllye çevrelerinde yerleşim alanları oluşmuştur.

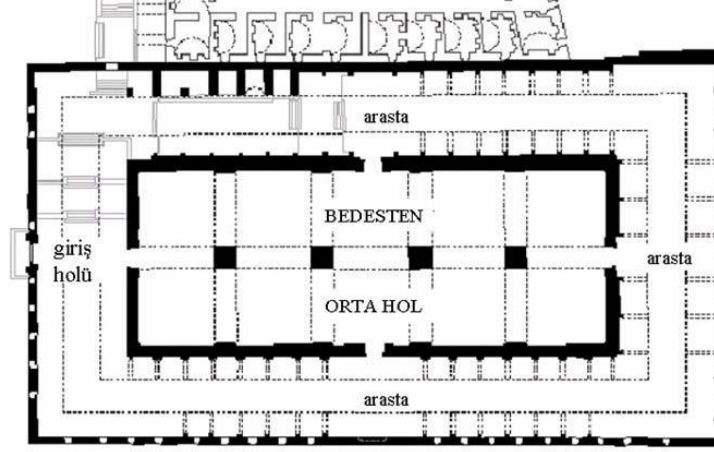
Şekil 1.1. Selçuklu İmparatorluğu Ticaret Yolları Haritası (URL-01).

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde 14. Yüzyıldan sonra Kervansaraylara ek olarak hac yolları üzerine Farsça “hane” anlamına gelen hanlar inşa edilmeye başlamıştır. Kervansaraylarda olduğu gibi Osmanlı dönemi hanları da zamanla külliyeye dönüşmüş ve sonrasında külliye çevrelerinde yerleşim alanları oluşmuştur. Ticaret yolları dışında kent merkezlerinde han, bedesten ve arastalar ile alışveriş mekanları oluşmuştur. Arapça ’da manifaturacı anlamına gelen “bezzaz” kelimesinden türeyen Bedestenler; kıymetli mücevherat, kıymetli kumaş gibi ürünlerin satıldığı alt kısımlarında mahzen ve kiler barındıran hatta bankacılık işlerinin de yapıldığı yapılardır. Anadolu’da 100 değişik yerleşme bölgesinde 117 bedesten inşa edilmiş olup, günümüzde 25 kadar bedestenin plan ve özellikleri bilinir (Sever 2011).

Arastaları, içindeki dükkanlarda daha az değerli eşyaları satması, alt katlarında kiler ve mahzen bulundurmaması bedestenlerden ayıran özellikleri arasında yer almaktadır. Başka bir dikkat çekici özelliği de dükkanlarının kapılarının olmaması arastaları bedestenlerden ayırmaktadır. Pasaj; Latince adım anlamında olan “passus” kelime kökünden gelmektedir.

19. Yüzyılın sonlarında Avrupa’da özellikle Fransız Devriminden sonra Fransa ve İngiltere’de inşa edilmeye başlanmıştır. Pasajlar politik, teknolojik, ekonomik ve sosyo kültürel olarak gelişen ülkelerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Endüstri ve sanayi devriminden sonra kent merkezlerindeki binalar yatay mimariden dikey mimariye doğru değişim geçirmesi sebebi ile binaların aralarında kalan boşlukları geçit koridoru

olarak değerlendirilen pasajlar içindeki mağazaları sayesinde kentsel mekân ve alışveriş mekânı olarak inşa edilmiştir.

Şekil 1.2. Bedesten – Arasta Planı (URL-02).

İnşa malzemesi olarak metal ve cam lüksün göstergesi olarak bu dönemde çok kullanılmaya başlamıştır. Endüstriyel lüksün yeni bir buluşu olan bu pasajlar, bina kitlelerinin asarından uzanan, üstleri camla kaplı, mermer duvarlı geçitlerdir; sahipleri bu türden spekülasyonlar için bir araya gelmişlerdir. Işığı yukarıdan alan bu geçitlerin iki yanında en şık dükkanlar uzanır; bu nedenle böyle bir pasaj, küçük bir kent, dahası küçük bir dünyadır (Benjamin, 2002).

Pasajlar en az iki noktadan giriş çıkışı olan, orta avlu bölümü olan ve genellikle cam tavanları sayesinde gün ışığını içine alan mimari yapılardır. İçerisinde bulunan mağazalar cam vitrinleri ve bölme duvarları ile ayrılmış iç mekanlardır. Ching'e göre büyük bir mekân kendi içinde daha küçük bir mekânı sarıp içine alabilir. Pasajların içinde bulunan mağazalar mekân içindeki mekân olarak da değerlendirilebilir. Hem pasaj ile bağlantılı hem de ayrı bir mahal içerisinde bağımsız olarak değerlendirilen bu mekanlar farklı alışveriş alanları olarak çeşitlendirilmiştir.

Günümüz pasajlarında; tekstil, mücevher, ayakkabı, çanta, parfümeri, kitap, kırtasiye, optik, müzik ekipmanları gibi çeşitli ürün satış alanları oluşturulmuştur.

Pasajlar ve çarşılar bazen sektörel olarak tek bir alanda kalıp farklı mağazalar ile satışlarına devam etmektedir. Sektörel olarak tek alanda kalan ticari mekanlar

kullanıcıya benzer ürünler için farklı fiyat alternatifi ve ürün çeşitliliği sunduğu için kullanıcılar tarafından çok ilgi görmektedir.

Mimar Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in ortak tasarımı ve Bedir Rahmi Eyüboğlu (mozaik), Nedim Günsur (mozaik), Eren Eyüpoğlu(mozaik), Ali Teoman Germaner (kabartma), Kuzgun Acar (kabartma), Yavuz Görey (dekoratif plastik), ve Füreyâ Koral (seramik pano) gibi çağdaş Türk sanatçının da ortak eserlerinin bulunduğu İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) 6 ayrı bloktan oluşmakta ve sektörel olarak sadece kumaş satılması hedefleyerek 1967 yılında açılmıştır.

Şekil 1.3. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Mozaikleri (URL-03)

Şekil 1.4. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Mozaikleri (URL-03)

Fakat 5. ve 6. Bloklara gelen plak şirketleri İstanbul Manifaturacılar Çarşısı'nın önüne geçerek Unkapanı Plakçılar Çarşısı olarak anılmaya başlamıştır. 1980 yılından itibaren müzik ile ilgili hem plak şirketleri hem de müzik aletleri satışı yapan çarşı tüm ülkenin nezdinde ünlü olunacak bir yer olarak hafızalara işlemiştir. Sektörel olarak kalan birçok pasaj da bulunmaktadır.

Bunlara örnek olarak Kadıköy Akmar Pasajı, 1980 yılına kadar okul olarak kullanılan alan 1982 yılında iş hanına dönüştürülmüştür. Neşet Ömer Sokak tarafından pasaja giriş yaparak üst kattaki Mühürdar Caddesi tarafından çıkılması, pasajın hem alışveriş hem de tam anlamıyla geçit olarak kullanılması sağlanmıştır. Akmar Pasajı açıldığı günden günümüze kadar kitapçı ve sahafların olduğu bir pasaj olarak kent kullanıcılarının hafızasına kazınmıştır.

Bu çalışmanın araştırma döneminde kullanılan birçok kaynak da bu pasajdaki sahaflardan bulunmuştur. Tezin Konusu Kadıköy Opera (Onur) Pasajı 'da inşa edildiği günden bugüne özel gün kıyafetleri ve özel dikim elbise gibi tekstil alanında sektörel olarak kalarak kent belleğinde önemli bir yer aldığını söyleyebiliriz.

1.3. DÜNYADA PASAJ TİPİ YAPILARIN ORTAYA ÇIKIŞI

18. yüzyılın sonlarına Fransız Devriminde monarşik yönetim biçimine son verilmiş ve Fransa Cumhuriyeti kurulmuştur. Gelişen ticaret ve teknolojiye rağmen ülke savaşlar sebebi ile gerilemeye başlamış, bu gerileme sebebi ile kıtlıklar olmuştur. Yaşanan kıtlık ve zor günler sebebi ile köylüler köylerini terk ederek şehirlere yerleşmeye başlamış ve kent merkezlerinde hem barınma hem de sosyal birçok sorunu da başlamasına sebep olmuştur.

Bu dönemde pasajlar gerileyen ticareti hareketlendirmeye başlamış aynı zamanda halk için yeni sosyalleşme alanları olmuştur. Paris'in sıkışık dar sokaklarını geniş bulvarlara bağlayan korunaklı geçitler olarak değerlendirilen pasajlar, aynı zamanda tekstil ve birçok alanda sunulan ürünlerin kalitesini ve çeşitliliğini artırmasına da sebep olmuştur.

Geist Avrupa Pasajlarının gelişim evrelerini altı ayrı döneme ayırmıştır.

- 1) 1820 öncesi "Buluş Dönemi"
- 2) 1820-1840 arası "Moda Dönemi"
- 3) 1840-1880 arası "Diğer kentlerde Gelişme ve Değişme"
- 4) 1860-1880 arası "Anıtsal Aşama"
- 5) 1880-1900 arası "Devasallık ve Taklit Hareketi"
- 6) 1900 sonrası "Mimari Kavramın Gerileyişi/Düşüşü"

1) Buluş döneminde Pasajlar gösterişi olmayan, sade ve yalın tasarımlar olarak inşa edilmeye başlanmaktadır. Gün ışığını içeri alan cam tavan levhaları ahşap tavan ile birleşimi, iç kısımlarında ahşap ile bölünmüş küçük dükkanlar ve gaz lambaları ile yapılan genel aydınlatmaları bu dönemin temel özellikleri olarak kabul edilmektedir. Fransa Paris’te 6 pasaj, Londra’da 2 pasaj ve Brüksel’de 1 pasaj bu dönemin ilk örnekleri olarak sayılmaktadır.

2) Moda döneminde emlakçılar, avukatlar, mülkü olan bankacılar, küçük yatırımcı şirketler ve toprak sahibi soylular pasaja yatırım yapmaya başlamış ve farklı mimarlar tarafından; farklı plan tipleri, farklı kesitler ve farklı detaylar tasarlanmaya başlamıştır. Artık metal ile birleşen cam tavanlar daha aydınlık bir yürüyüş koridoru yaratmaktadır.

3) Diğer kentlerde gelişme ve değişme döneminde pasajların yapısal olarak kullandığı ana hammaddelerden biri olan metalin üretimi demiryolu inşaatlarına ve fabrika inşaatlarına kullanılmaya başlamıştır. Paris’in dar, karanlık ve pis sokaklarını düzenlemek için Napolyon’un verdiği yetki ile Şehir Plancısı ve dönemin Paris Valisi olan Hausmann tarafından şehir üç ayrı etapta yapılan yenileme ile şehrin yüzde 60 değişmiş, gelişen demiryolları ile yeni bağlantı yolları ve bulvarlar ile ulaşımı kolaylaşmıştır. Şehrin dönüşüm sürecinde Paris pasajları önemini kaybettiği ve bu dönemde Nantes, Trieste, Hamburg ve Brüksel gibi Avrupa’nın farklı şehirlerinde pasajlar kentleri yenilemek için özgün mekanlar olarak kabul görerek inşa edilmeye başlanmıştır.

Şekil 1.5. 2.Vittorio Emanuele Galerisi (URL-04)

4) Anıtsal dönemin en önemli eseri olarak Milano kentinin merkezindeki Milano’nun oturma odası olarak da anılan 2. Vittorio Emanuele (Galleria Vittorio

Emanuele II) olarak kabul edilmektedir. T şeklinde dört sokak ve dört ayrı tarafa çıkış yapılan pasajın yapımında duvar ustalarından cam üfleyicilerine ortalama 1000 kişinin çalışmıştır. Koridorların üzerinde bulunan 353 ton metal ve 7800 metrekare cam tavan; Paris'teki Eyfel Kulesi ve Londra'daki Kristal Saray'a ilham kaynağı olduğu bilinmektedir.

5) Devasallık ve Taklit Hareketi dönemi Avrupa'nın nerdeyse tamamında sömürgecilik ile dünyanın genelinin bollukları paylaşılmaktadır. Pasajlar eski önemini yitirmiş yerine güç göstermek için daha büyük, görkemli ve anıtsal binalar inşa edilmeye başlamıştır. Berlin'deki Reichstag Parlamento Binası, Brüksel Adalet Sarayı ev Moskova'daki Yeni Ticaret Salonları bu dönemin eserleridir.

Şekil 1.6. Cleveland Pasajı Ohio Amerika (URL-05)

Aynı yıllar içerisinde Amerika'daki Cleveland Pasajı 5 katlı ve metrekare olarak da devasa bir alana sahip günümüzün AVM'lerine ilk örnek olacak niteliktedir. Pasaj 2001 yılında yeniden işlevlendirilerek bir kısmında pasaj alışveriş alanları korunmuş, diğer alanları otel kullanımına dönüştürülmüştür.

6) Mimari Kavramın Gerileyişi/Düşüşü Dönemi yapıların büyümesi ve devasa hale gelmesi Dünya'nın birçok ülkesinde yeni imar kuralları getirmesine sebep olmuştur. Yapılan bu değişiklik ve düzenlemeler ile binalar bağımsız birbirinden ayrı olarak yapılması kararı alınınca bitişik olan ve birbirleri ile bağlantılı binaların yapımı da yasaklanınca özellikle Avrupa'da pasajların sonu gelmiştir. Bu dönemin son pasaj

örneği cam çatısı olmayan ve tamamen betonarme olarak inşa edilen Berlin'deki Friedrichstrasse Pasajı'dır.

20. yüzyılın başları itibariyle Dünya'daki pasaj örnekleri azalmakta ve yeni pasaj inşa etmek her geçen gün imar kanunları olarak zorlaşmıştır. Geçit olarak kullanım amacı ile çıkılan inşa sürecinde zamanla pasajlar; ticareti geliştirmiş, sosyal ve kültürel aktivitelerin gerçekleştiği ve yeme içme ihtiyaçlarının da karşılandığı kentsel iç mekanlar bir süre sonra bulundukları bölgelerde kent imgesi yapılar olarak hafıza durağı niteliğine kavuşmuştur.

1.4. TÜRKİYE'DE PASAJLARIN VE PASAJ KÜLTÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şehir merkezleri, cami ve çevresinde gelişen ticari alanlar ve cumbalı ahşap evlerin oluşturduğu mahalleleri birbirine bağlayan dar ve çıkmaz sokakları ile özgün bir mimari dokuya sahiptir. Tanzimat dönemi ile siyasette, sanatta ve hatta mimaride de batılılaşmanın etkileri artmış 19. Yüzyılın başlarında kamusallığın yeniden şekillendirilmesi ve yeni bir şehir plancılığı bilinci oluşmuştur.

İstanbul'da Pera bölgesi döneminin, kültür sanat ve sembol yapılarının inşa edildiği bir merkez olarak özellikle pasaj kültürünün ortaya çıkışı konusunda önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ticari faaliyetlerin yürütüldüğü yapıların planlamasında ise bu dönemde, mimariye batı etkilerinin girmesi büyük bir etki yaratmış, Osmanlıların uzun yıllardan beri kullandıkları açık pazar yerleri ve merkezi planlı haç biçimlenişleri, karakter değişimine uğrayarak yerini pasajlara ve batı etkisinin büyük oranda görüldüğü çok katlı hanlara bırakmıştır. Osmanlı mimarisinde 19.yüzyılda meydana gelen bu değişim, ticari yapılarda da olumsuz etkileri göz ardı edilerek uygulanmıştır. Bu değişimde en büyük payı ise ticari hayatı ellerinde tutan azınlık gruplarının batılı formları kullanma arzuları oluşturmuş ve batılı mimari biçimlenişlerin kullanımı, Osmanlının köklü mimari geleneğini değiştirmeye başlamıştır. (Güncan, 1993).

Tanzimat döneminin ilk on yılında Pera'da arsa fiyatları yüzde 75 artarken Kapalıçarşı'da yüzde 90 düştü. 1868'de tüccarlar ve bankerler tarafından yapılan bir araştırma kayıtlı iş adamlarının yüzde 80'den fazlasının Galata'da ve Pera'da konumlandığını ve bunların da sadece yüzde 3,6'sının Müslüman olduğunu ortaya koyuyor. Bu yalın istatistiki veriler ekonomik, etnik ve dini olarak bölünmüş bir şehir portresi çiziyor (Elliot 2010).

Ticarette önemli yer sahibi olan azınlıkların bu dönemde daha çok desteklendiğini ve pasajların inşası için yabancı mimarlar Pera'da yerini almakta olduğunu göstermiştir.

Beyoğlu'nun esas gelişimi 19. yüzyılda olmuştur. Bu gelişmenin nedeni, bu dönemde Osmanlı dış ticaretinin daha önceki dönemlerde görülmemiş boyutlarda büyümesi sonucu, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmesi ve Beyoğlu'nun bir ulusal ticaret merkezi haline gelmesidir (Salbacak 2007).

Pera'nın Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat döneminde, ulusal bir ticaret merkezi haline gelmesinde İstiklal Caddesi üzerindeki pasajların, zaman içerisinde gelişen kültür sanat mekanlarının etkisinin çok büyük olduğunu bilinmektedir.

İstiklal Caddesi, Cumhuriyet döneminin başlarında pasajları ve kültür mekanları ile İstanbul'un en gözde yerlerinden biri haline gelmiş ve adabı muaşeret kurlarının en etkin şekilde görüldüğü caddenin de kendine göre bir adabı olduğu da bilinmektedir. İstiklal Caddesine gitmek için özel dikim kıyafetler giyilir, saçlar yapılır ve en değerli aksesuarlar takılırmış. Erkekler takım elbise kadınlar en şık döpiyesleri ile cadde adabına uygun bir şekilde caddede gezdikleri bilinmektedir.

Pera Caddesinde, binaların yüksek kat adedine sahip olanları büyük çoğunlukla alt katları ticaret, üst katları konut olarak ayrılmış olup, bunların giriş ve varsa asma katlarının ticarete ayrılırken, üstte konuta ait dört ya da beş kat ve bir teras katı bulunmakta olduğu görülmektedir (Kılıç, 2009).

Dönemin pasajları farklı kat sayıları ile inşa edilmiş, bir kısmının üstündeki yapılar ticari olarak kullanılmış fakat birçoğunun üst katları konut olarak

kullanılmıştır. Cadde hem hareketli bir yaşam alanı hem de hareketli bir kültür merkezi haline gelmiştir.

Kültür Envanteri verilerinden edinilen bilgiler ışığında, Beyoğlu Pera Bölgesinin Pasajlarını yapılış tarihlerine göre kronolojik gelişimlerini inceleyecek olursak;

1.4.1. El Hamra Pasajı

El Hamra Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi, Asmalımesit Mah. No:130
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Şerif Adapazarlı
Yapım yılı:	1920 – 1922
Mimari özellikleri:	Pasajı, zemin kat, asma kat ve beş normal kattan oluşan altı katlı bir yapıdır. Tüm katlar dikdörtgen biçimli bir pasaj üzerinde yükselen boşluk/galeri çevresinde biçimlenir (Yaşarlar, 2019). Pasajın bir kısmı 1831 yılında yanmıştır. Giriş kısmı cam olduğu için Palais de Cristal adının verildiği Balo ve Tiyatro salonu 1862 yılında açılmıştır. 1920 yılında Zade Sait Bey tiyatro binasını satın almıştır.
İşlevi:	Kristal tiyatrosu olarak da bilinen Elhamra Sineması Türkiye'deki ilk sesli sinema filmini (Charlie Chaplin) oynatan salon olarak tarihe geçmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-06).

Tablo 2.1. El Hamra Pasajı.

1.4.2. Narmanlı Pasajı (Han)

Narmanlı Pasajı (Han)	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Giovanni Fosati
Müellifi:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Yapım yılı:	1831
Mimari özellikleri:	1831 yılında han olarak inşa edilen yapı, iki katlı ve orta avlusu geçit özelliği taşıdığı için pasaj olarak da değerlendirilmektedir. Narmanlı Hanı inşa sürecinden sonra ön cephesi Rus Konsolosluğu, arka cephesi de hapishane olarak kullanılmıştır. 1920 itiberiyle de Narmanlı Kardeşler tarafından satın alınmıştır.
İşlevi:	Narmanlı Han uzun yıllar sanatçılar, edebiyatçıların ve yazarların kullandığı içinde yayınevlerinin de kullandığı ofis alanları ile döneminin sanat merkezi olarak da nitelendirilmiştir. Narmanlı Han 2016 yılında restore edilerek yeniden işlevlendirilmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-07).

Tablo 2.2. Narmanlı Han.

1.4.3. Şark Aynalı Pasajı (Passage D'Oriental)

Şark Aynalı Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi, Gönül Sokak ve Asmalı Mescit Sokak
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Yapım yılı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Mimari özellikleri:	Pasaj 5 katlıdır ve planı T biçimindedir. Pasaj, İstiklal Caddesi, Gönül Sokak ve Asmalı Mescit Sokak arasında geçit görevi de görmektedir. İlk yıllarda pasajın içindeki 25 mağazada bulunmaktadır.
İşlevi:	Pasajın içindeki 25 mağazada; iplikçiler, özel dikim terziler, matbaalar, kitapçılar ve girişinde Lebon Pastanesi bulunmaktayken 1940 yılında Lebon Pastanesi yerine Markiz Pastanesi gelince pasajın adı da Markiz Pasajı olarak değişmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-08).

Tablo 2.3. Şark Aynalı Pasajı.

1.4.4. Karlman Pasajı

Karlman Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Bartoli Kardeşler
Yapım Yılı:	1860
Mimari özellikleri:	Bartoli Kardeşler tarafından 1860 yılında yapılan pasaj Meşrutiyet Caddesi ve İstiklal Caddesi'ni bağlayan bir geçit olarak inşa edilmiştir. Karlman Pasajında dönemin önemli mağazası Bon Marche 1926 yılına kadar hizmet vermiştir.1926 yılında Karlman ailesi pasajı satın almış ve üstündeki konut kısmında Bartoli ailesi ile birlikte yaşamışlardır.
İşlevi:	Karlman ailesi satın aldıktan sonra pasaj restoranlar ve tekstil mağazaları olarak kullanılmıştır. 1970 yılında pasaj yıkılarak döneminin gökdeleni olarak nitelendirilen Odakule binası inşa edilmiştir. Odakule binasının yan kısmı günümüzde hala önemli bir geçit olarak kullanılmaktadır. Uzun yıllar altında bulunan tekstil mağazası her iki caddeye de giriş çıkış kapısı koyduğu için de mağaza içi de bir geçit olarak kullanılmıştır.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-09).

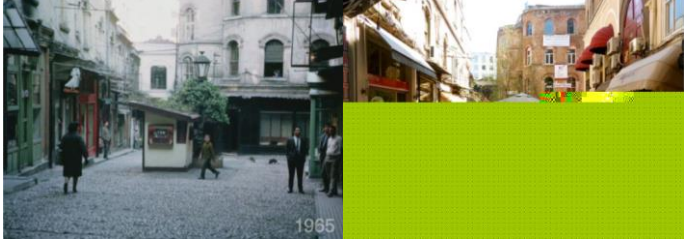
Tablo 2.4. Karlman Pasajı.

1.4.5. Atlas Pasajı

Atlas Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Yapım yılı:	1870
Mimari özellikleri:	1870 yılında yaptırılan binanın arka kısmı at barınağı olarak kullanılan alan 1910 yılında at cambazhanesine dönüştürülmüş ve eğlence alanına çevrilmiş ve İstiklal Caddesi tarafındaki girişten geçit sağlanmıştır. 1932 yılında gerçekleşen restorasyon çalışmasıyla konak Atlas Sineması inşa edilmiştir.
İşlevi:	1980 yılında Cambazhane'nin olduğu alan tekstil ve hediyelik eşya mağazaları olarak yeniden işlevlendirilmiştir ve günümüzde kullanıcılarına hizmet vermektedir. 1948 yılında pasajın arka bahçe alanına inşa edilen Atlas Sineması, bölgenin en önemli eğlence mekanlarından biri haline gelmiştir. Atlas Sineması 35 ayrı loca ve 1860 kişilik kapasitesi ile Pera bölgesinin en büyük salonu olarak uzun yıllar hizmet vermiştir. 2021 yılında yapılan restorasyon çalışmaları ile İstanbul Sinema Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-10).

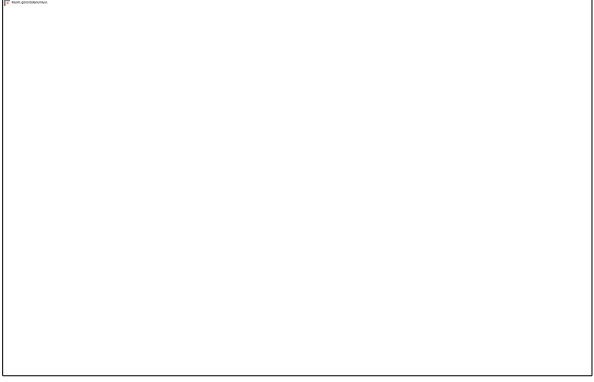
Tablo. 2.5. Atlas Pasajı.

1.4.6. Hazzopulo Pasajı

Hazzopulo Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi-Meşrutiyet Caddesi
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır.
Müellifi:	Hacopulo Ailesi
Yapım yılı:	1871
Mimari özellikleri:	Hacopulo Ailesi tarafından 1871 yılında yapıldığı bilinen pasaj; üç ayrı bloktan oluşmaktadır. İstiklal Caddesi tarafından dar girişi, girişi geçtikten sonra geniş avlusu giriş katlarında mağazaları ve üst katlarında konut olarak kullanılmaktadır.
İşlevi:	Pasajın İstiklal Caddesi girişinin üzerinde Danişman geçiti kitabesi bulunmaktadır. Tanzimat Döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin kurduğu İbret Gazetesi Pasajın 13 numaralı dükkanında bulunması sebebiyle Hazzopulo pasajı Jön Türklerin de buluşma noktası olmuştur. Günümüzde ilk işlevine ters düşmeyecek dükkanların yer almaktadır (Salbacak, 2007). Tezin konusu olan Opera Pasajı gibi ilk gününden günümüze kadar işlev değiştirmemiş bir çok ticaret alanı bulunmaktadır. Pasajın ilk açıldığı günden günümüzde hizmetine devam eden Şapkacı Madam Katia, dönemin batılılaşma sembolü olan giyim aksesuarı olan kişiye özel şapka imalatı ve satışı yapmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında balo kültürünün de çok etkilediği şapka imalatı ve kullanımı, kadınlar ve erkekler için çok önemli bir aksesuar olarak çok rabet gördüğü bilinmektedir. Kişiye özel şapka imalatı günümüzde Madam Katia'nın torunları tarafından yapılmaktadır. Şapkacı Madam Katia sadece sipariş ve kişiye özel ürettiği şapkaların satışına günümüzde de devam etmektedir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-11).

Tablo 2.6. Hazzopulo Pasajı.

1.4.7. Avrupa Pasajı

Avrupa Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Pulgher
Müellifi:	Onnik Düz
Yapım yılı:	1874
Mimari özellikleri:	1855 yılında bu bölgede bulunan bir Hotel olduğu bilinmektedir. Naum Tiyatrosu'nda çıkan yangınla beraber otelde yıkılmıştır. Onnik Düz tarafından Mimar Pulgher'e yaptırılan pasaj 1874 yılında hizmete başlamıştır. Pasaj, Sahne Sokak ve Hamalbaşı Sokak arasında düz geçit görevi görmektedir.
İşlevi:	Pasajın ilk yıllarında tuhafıye, terzi, bakkal, kuaför, ayakkabıcı hizmet verirken günümüzde hediyelik eşya ve antika gibi eşyalar satılmakta ve turistler tarafından ilgi görmektedir. Pasaj günümüzde de Balık Pazarı ve arka sokak arasında önemli bir geçit olarak kullanılmaktadır.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-12).

Tablo 2.6. Avrupa Pasajı.

1.4.8. Cercle D'Orient Pasajı

Cercle D'Orient Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Alexandre Vallauray
Müellifi:	Abraham Paşa
Yapım yılı:	1875
Mimari özellikleri:	45 metrelik cephesi ile en uzun cepheli binası olarak kabul edilmektedir.
İşlevi:	Birbirinden bağımsız birçok farklı parselin birleşiminden oluşan pasaj dönemin önemli iş insanları, bürokratlar, levantenlerin, devlet erkanının ve diplomatarının üye olduğu meşhur bir şehir kulübü Cercle D'Orient tarafından kullanılmaktadır. Bu şehir kulübünün cumhuriyet kurulduktan sonra adı Büyük Kulüp Derneği olarak değişmiş ve merkezi günümüzde Anadolu Yakasında bulunmaktadır. Pasajın ön, yan cephe ve yakın çevresinde bulunan; Rüya (Kadri Cemali Sümer Kardeşler), Emek (Melek), İpek, Alkazar, Lüks Saray, Ses, Sinpop, Şık, Yeni Melek ve Atlas Sinemaları ve pasajın yanında bulunan Yeşilçam Sokağı Türk Sinema Tarihi'nin gelişiminde çok büyük etkisi olmuş adeta bir akademi gibi etki sağlamıştır. Sinema sektöründe mekteplilerin karşısında alaylı Yeşilçam oyuncular ve kamera arkası teknik ekibi ile uzun yıllar adından söz ettiren eserleri ile öne çıkmış ve sektörde bir kültür olarak gelişmiştir. İnci Pastanesi'de bu bünanın cadde cephesinde uzun yıllar hizmet veren pasaj Türkiye'de bilinen bir holding tarafından alınan bina yıkılarak 2016 yılında 19.000 metrekarelik alışveriş merkezi olarak yeniden inşa edilmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-14).

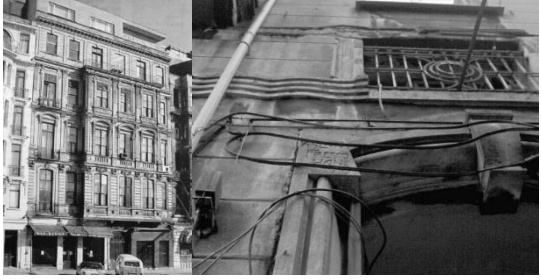
Tablo 2.7. Cercle D'Orient Pasajı.

1.4.9. Çiçek Pasajı

Çiçek Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Kleanthes Zanno
Müellifi:	Banker Zografos Efendi
Yapım yılı:	1876
Mimari özellikleri:	Girişle birlikte 3 katlı bina geniş bir alan üzerine oturur. Ana malzemesinin taş olduğu yapının ön yüzünde gösterişli bir cephe mimarisi hakimdir. Süslemeler ve mimarideki hareketli düzenleme göz önüne alındığında bu bina 19. yüzyıl seçmeciliğinin tipik örneklerinden biridir.
İşlevi:	1876 yılında yapımı biten binanın altında, o dönemde moda olan, Paris tarzında düzenlenmiş 24 dükkân, üstünde ise 18 lüks daire bulunuyordu. Dükkanların oluşturduğu pasaja "Hristaki Pasajı", binaya ise "Cité de Pera" adı verilmiştir. Pasajın ilk dönemlerinde açılan Acemyan'ın tütüncü dükkânı, Maison Parret ve Vallaury'nin pastanesi, Japon mağazası, Natürel çiçekçisi, Pandelis'in çiçekçi dükkanı, Schumacher'in fırını, Papadopoulos'un mücellithanesi, Keserciyan'ın terzihanesi, Yorgo'nun meyhanesi, Sideris'in kürk mağazası gibi işletmeler bu dükkanlardan birkaçıydı.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-14).

Tablo 2.8. Çiçek Pasajı.

1.4.10. Pinto Fresko Pasajı

Pinto Fresko Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Pinto Ailesi
Yapım yılı:	1880
Mimari özellikleri:	İki ayrı apartmanın altında İstiklal Caddesi ve Tepebaşı'nı bağlayan bir geçit ve bu geçitin iki tarafında mağazalar olacak şekilde tasarlanmıştır.
İşlevi:	Döneminin ünlü gece kulübü Societa Operaia Italiana burada hizmet vermiştir. Günümüze pasaj özelliğini tamamen kaybeden yapı yıkılarak, Saadet Apartmanı olarak yeniden inşa edilmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-15).

Tablo 2.9. Pinto Fresko Pasajı.

1.4.11. Aznavur Pasajı

Aznavur Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	Hosvep Aznavuryan tarafından 1883
Müellifi:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Yapım yılı:	1883
Üslubu:	Bina cephesi <u>Art Nouveau</u> süslemeler ile kaplıdır.
Mimari özellikleri:	Dönemin önemli mekanlarından Cafe Commerce ve Cafe de Peran'nın 1883 yılında yıkılmasının ardından Mimar Hosvep Aznavuryan tarafından 1883 yılında iki katlı olarak inşa edilen binanın altında pasaja açılan dar bir geçit olarak inşa edilmiştir. Kimyager Alexander Vasiliyadis 1940 yılına kadar pasajın bir kısmını kimya laboratuvarı olarak kullanmıştır.
İşlevi:	Pasajın girişindeki dar geçitte bulunan vitray camlı ve ışıklı panolar yapıldığı günden günümüze ilan panosu olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Hediyeelik eşya mağazaları ve sarrafiye mağazaları ile değişik hediye almak isteyenlerin günümüzde sıklıkla ziyaret ettiği pasaj cadde üzerinde en çok kullanılan pasajlardan biri olarak kol ektif bellekte yerini almıştır.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-16).

Tablo 2.10. Aznavur Pasajı.

1.4.12. Tünel Pasajı

Tünel Pasajı	
Konum:	Tünel Meydanı, Sofyalı Sokak ve Ensiz Sokak arasında geçiş sağlar.
Mimarı:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Müellifi:	Kesin Bilgi Bulunmamaktadır
Yapım yılı:	1883
Mimari özellikleri:	T geçitli plan ve üstü açık olarak tasarlanan, üç ayrı bloktan oluşan geçit neoklasik üslup ile tasarlanmıştır. Tünel Meydanı, Sofyalı Sokak ve Ensiz Sokak arasında geçiş sağlayan üstü açık olan bu pasaj olarak değerlendirilen geçit günümüzde restoranların bulunduğu önemli hafıza duraklarından biridir.
İşlevi:	Tünel Pasajı'nın içindeki kafe ve restoranlar zaman içerisinde arka sokaklarına taşmış ve bir dönem sonra bölgenin sembolü olan Asmalı Mescit sokaklarını oluşturmuştur. Pasaj 2007 yılında restorasyon geçirmiştir
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-17).

Tablo 2.11. Tünel Pasajı

1.4.13. Halep Pasajı

Halep Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi
Mimarı:	1904 yangınından sonra Mimar Campanaki sirk alanına tiyatro binası şekli verir.
Müellifi:	Halepli Tüccar Hacıyar
Yapım yılı:	1885
Mimari özellikleri:	Neorönesans üslubunda inşa edilen pasaj, 1984-86 yılları arasında büyük bir değişim yaşamıştır. Halep Pasajı 1920 yılında Süreyya İlmen tarafından satın alınmıştır. Süreyya İlmen'in torunları tarafından 1984 yılında yıkılan yapı yeniden pasaj olarak inşa edilmiştir. 1990'lı yılların başı itibariyle Ferhan Şensoy tarafından restorasyonu yapılan salonda 1885 yılında kurulan Ses Tiyatrosu'nun anısına Ortaoyuncular Tiyatrosu olarak yeniden işlevlendirilmiştir.
İşlevi:	Pasajın arka kısmında ahşaptan 1886 yılında eklenen Pera Sirki (Cirque de Pera) pasajın kullanıcı sirkülasyonunu artırmıştır. 1904 yılında çıkan yangın sebebiyle sirk in yerine Mimar Campanaki yeni bir tiyatro salonu (Ses Tiyatrosu) inşa etmiştir. 87 yıl boyunca tiyatro gösterleri yapılan salon, 1972 yılından sonra ise sinema salonu olarak yeniden işlevlendirilmiştir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-18).

Tablo 2.12. Halep Pasajı.

1.4.14. Anadolu Pasajı

Anadolu Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi, Gazeteci Erol Dernek Sokak
Mimarı:	C. Pappas tarafından yapıldığı düşünülmektedir.
Müellifi:	II. Abdülhamid'in Mabeyincilerinden Ragıp Paşa
Yapım yılı:	(1876-1909)
Mimari özellikleri:	Bina, İtalyan tipi kagir bina olarak tasarlanmıştır. Atlas Pasajının solunda, Halep Pasajının karşısındadır. Mefruşat ve manifatura mağazalarıyla ünlüydü. Pasajın girişinde sefarethanelerin mefruşat gereksinimlerini karşılayan Lazzaro Franco mağazası bulunuyordu
İşlevi:	Anadolu Pasajı ilk yıllarda mefruşat, manifaturacı ve dekorasyon ürünlerinin satıldığı mağazaları barındırırken günümüzde pasaj bu özelliğini kaybetmiş ve tek bir mağaza, zincir bir ayakkabı mağazası olarak yeniden işlevlendirilmiştir
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-19).

Tablo 2.15. Anadolu Pasajı.

1.4.15. Rumeli Pasajı

Rumeli Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi, Mahyacı Sokak ve Öğüt Sokak arasında geçit olarak tasarlanmıştır
Mimarı:	Jachmund
Müellifi:	Ragıp Paşa
Yapım yılı:	1890
Mimari özellikleri:	Yapının genel karakteristiği neoklasik üslup olmasına karşın, cadde tarafındaki ana giriş kapısı eklektik tarzdadır ve barok ve ampir süslemeler yoğun olarak kullanılmıştır. Kagir olarak inşa edilen pasaj dokuz katlı üç ayrı bloktan oluşmaktadır. Dönemin şartlarına göre yapılan bina çok fazla işletmeyi içinde barındırmaktadır. 1895 yılında Jean Cesar Reboul tarafından açılan Rebul Eczanesi ve Abdullah Efendi Lokantası günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir.
İşlevi:	Açıldığında tuhafiyeci, bisikletçi, halıcı gibi esnafların bulunduğu pasajda, 1895'te Jean Cezar Reboul'un sonradan ismi "Rebul" olan "Parisienne" eczanesi açılır. Ünlü Abdullah Efendi Lokantası, 1915'ten 1960'lara kadar burada hizmet verir.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-20).

Tablo 2.16. Rumeli Pasajı.

1.4.16. Suriye Pasajı

Suriye Pasajı	
Konum:	İstiklal Caddesi, Piremeci Sokak ve Timoni Sokak arasında geçit görevi görmektedir
Mimarı:	Demetre Bassiladis
Müellifi:	Suriye asıllı Hasan Halbuni Paşa ve Mehmet Abud Paşa
Yapım yılı:	1901-1908
Üslubu:	Antik Yunan Ve Roma Mimarisi
Mimari özellikleri:	Üç ayrı blok şeklinde tasarlanan yapı zemin kattaki ticari alanlar haricinde tüm katlarda üç blok birbirine bağlanmış ve geçiş sağlanmıştır. T planlı olan pasaj, Pasaj Türkiye’de ilk defa çift asansörün kullanıldığı yer olarak bilinmektedir.
İşlevi:	1911 yılında açılan ilk sinema salonu Cine Central (Santral Sineması) da burada yer alması bu pasajın mimari ve sanat açısından birçok yeniliği barındırmaktadır.
Görsel:	
Görsel Kaynağı:	(URL-21).

Tablo 2.16. Suriye Pasajı.

1.5. PASAJLARIN KOLEKTİF BELLEKTEKİ İZLERİ

İnsanların yerleşik hayat düzenine geçişi ile beraber birlikte yaşama ve toplum olma bilincine erişmişlerdir. Yaşadıkları alanda geçmişe dönük olarak hatırlama ve anı kavramları sosyal bilim olarak uzun süre bireysel bellek olarak kabul edilmiştir. Bireysel olmanın yanı sıra bir topluluğun ortak geçmişinide kolektif bellek olarak adlandırabiliriz. Kolektif bellek bir bakıma geçmiş, yaşanılan an ve gelecek arasında kurulan bir köprü olarak da kabul edilmektedir.

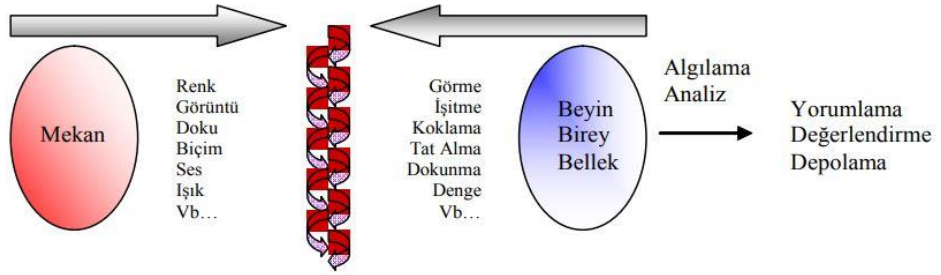
Toplumsal yaşam, bireyin hem içinde bulunduğu hem de varlığıyla onu meydana getirdiği bir gerçekliktir (Erdoğan, 2013). Kolektif bellek, bireysel ve toplumsal hatıraların toplamı, resmi anma törenleri, toplumsal semboller ve toplumun ortak kimliklerini oluşturan ve somutlaşmış nitelikleri ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Nasıl ki bellek kişinin kim olduğuna dair bilgiler sunuyor ve kişi ile kimliği arasında bir bağ kuruyorsa, kolektif bellek de kişilerin ait olduğu toplum ile grup kimlikleri arasındaki bağ kurmada etken bir faktördür (Türkmenoğlu, 2016). Kolektif bellek bulunduğu toplumda yaşayan kişilerin şahitliği, hayalleri ve anıları ile sözlü tarihte, gelenek ve göreneklerde, popüler kültürde ve inşa edilen tüm mimari eserlerin üzerinde bulunduğu bilinmektedir. Kolektif belleğin hayali anılarda, kişisel şahitliklerde, sözlü tarihte, gelenekte, mitte, üslupta, dilde, sanatta, popüler kültürde ve insan eliyle inşa edilmiş dünyada bulunduğu söylenir (Olick, 2008). Olick'in yorumuna göre belleğin geçmişten günümüze aktarılmasında inşa edilen dünya olarak mimarlık somut olarak gösterilmiştir.

Sigmund Freud bellek kavramını bireysel olarak yorumlamış, unutmanın ve hatırlamanın bellek ile doğrudan orantılı olarak savunmuştur. Sonrasında birçok bilim insanı tarafından bellek tartışılmaya ve farklı görüşler çıkmaya başlamıştır. Halbwachs'ın göre bellek, alt yapısı bireysel hatırlama veya uyarılmalardan meydana gelse de en nihayetinde sosyal birleşimlerden oluştuğunu iddia etmiştir (Halbwachs, 1980). Halbwachs'ın yeni yaklaşımı ile kolektif bellek, multidisipliner olarak birçok alanda incelenirse de mimarlık disiplininin altında yerini almıştır.

Mekânın duyum aşaması olarak ele alınan fiziksel uyaran; renk, görüntü, doku, biçim, ses, ışık, yansıma, koku, gibi veriler olarak görme, işitme koklama, tat alma, dokunma, denge gibi duyular aracılığı ile mekânın fiziksel bileşenlerinin, içinde gerçekleşen fenomenlerin ve tüm bağlamın insan tarafından duyumsanmasını sağlamaktadır (Özak, 2008). Mimari alanda da kolektif bellek için yapılan araştırmalarda mekan ve belleğin birbiri ile yaşadığı organik bağı incelenmiştir. Zaman içerisinde değişen ve gelişen kentler, yaşadıkları dönemin özelliklerini taşımakta ve mimari olarak toplumun kolektif belleği üzerinde etkisini göstermektedir.

Ticari işlevselliğin ve tüketimin ana merkezi olan pasajlar; içerisinde farklı birçok işlevde mekân barındırmasıyla kent kimliğine önemli bir fonksiyon katmışlardır (Aldaş 2019). Pasajlar kent kimliğine kattığı fonksiyon dışında kullanıcıların ve kentin kolektif belleğinde önemli yer almaktadır. 18. Yüzyılın ortalarında dünyanın pek çok ülkesinde inşa edilmeye başladığı günden bugüne özelliğini koruyan pasajlar tarihin izlerini, geçmiş ile gelecek arasındaki köprüyü de kurmamızı sağlamaktadır. Yıllar içinde depolanan bilgilerin aktarımı nesiller boyu devam ederek günümüze ve bugünden de geleceğe aktarılacaktır.

Şekil 2.1. Mekânın Duyum Aşaması (Özak, 2008).

Şekil 2.1’de görüldüğü gibi mekân ve birey arasındaki fiziksel uyaranlar ele alınmış ve kolektif bellekte veri olarak nasıl depolandığı açıklanmıştır. Mekanın teknik özellikleri ile beş duyu organı ile hissettirdiği tecrübeyi değerlendirmeden geçirerek bellek iyi ya da kötü yargıda bulunarak bilgi depolamaktadır. Mekanın belleğindeki tecrübesini çevresi ile paylaştıktan sonra toplum içerisinde kolektif olarak yargı oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KADIKÖY ÖZELİNDEKİ TİCARET BELLEĞİNİN MEKANSAL OLUŞUMU VE KENTSEL İÇ MEKANLAR

2.1. KADIKÖY'ÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bir nisan akşamı pırıl pırıl

Kadıköy'ü, seyrettim trenin penceresinden.

Tarihe girer gibi girdim,

İstanbul'un kapısından, içine ben.

Kalkedon, Bisans, İran, Selçuk.

Fatih, Atatürk ışıklar arasında.

Marmara uslanmış, Boğaz uyuyor,

Sessiz, görkemli, Kadıköy yakasında.

Kadıköy, 9.4.1966

Zeki TEOMAN

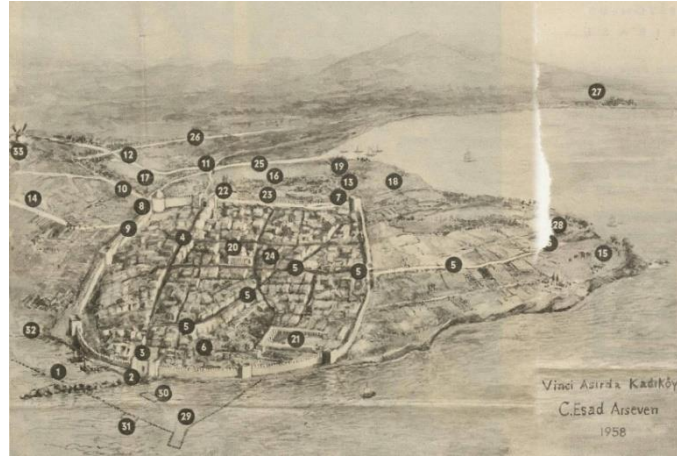
Ülkemizdeki pek çok merkez gibi Kadıköylü olmak ya da Kadıköy'de yaşamak Zeki Teoman'ın Kadıköy tutkusu gibi yaşanan yere ait olma ve o yer ile kurulan bağ birçok kişi için önem arz etmektedir. İstanbul kent yaşamı içerisinde özellikle Fenerbahçe Spor Kulübü ve salı günleri kurulan ünlü Salı Pazarı ile Kadıköy'ün İstanbullular ve İstanbul'u ziyaret edenler üzerinde önemli bir yeri vardır.

Kadıköy Kaymakamlığı resmi internet sitesinden öğrendiğimiz bilgilerin ışığında: Kadıköy'ün kuruluşu M.Ö. 1000 yıllarında Fenikelilere kadar dayandığı bilinir. Fenikelilerin döneminde şu an ki Kızıltoprak ve Fikirtepe'nin olduğu bölge Karhadon ve şu an Kadıköy'ün bulunduğu bölge Khalkedon olarak ilk adını almıştır.

Karhadon ve Khalkedon Fenikelilerin Karadeniz kıyılarına kurdukları kentlere hareket ederken yolda bekleme, dinlenme tesisi ve yol üstündeki gereksinimlerini tamamlayacakları bir istasyon görevi de görmektedir. Yapılan arkeolojik kazılarda

Khalkedon döneminden kalma cam, yüzük, mezar taşı, altın küpe ve işlenmiş mermer parçaları bulunmuştur. Bu eserler İstanbul Arkeoloji müzesinde sergilenmektedir.

M.Ö. 658 yılında Yunanistan Korint Kanalı dolaylarında yaşayan Megara bölgesinin halkı, kuzeylilerin baskısından ve kıtlıktan kurtulmak için kendilerine bir yurt aradılar. Delf Tapınağı'nın kâhini, Magera Kralı Vizas (Bizans) a “körlerin karşısındaki ülke size yurt olacak” dedi. Kral Vizas halkıyla bir yurt araya taraya M.Ö. 650’de Sarayburnu’na kadar geldi. Sarayburnu’nun güzelliğini, yerleşmeye elverişli olduğunu görünce Khalkedon’luların buraya yerleşmediklerine şaşırıldı. Megara Kralı karşısında olan Khalkedon’u görünce “körlerin karşısındaki ülke bu olsa gerek” diye Sarayburnu’nu yurt edindi (Teoman, 1980). Kral Vizas’ tan dolayı Khalkedon ‘un diğer adı Körler Ülkesi olarak da anılmıştır.

Şekil 3.1. Khalkedon Haritası (URL-22).

Yine Kadıköy Kaymakamlığı resmi internet sitesinden öğrendiğimiz bilgilerle: Dönem içerisinde bölgede birçok savaş gerçekleşmiştir. 561 ve 667 yılları arasında Araplar tarafından işgal edilmiştir. Araplar işgal edilen Kalkedon halkından tutsaklar alarak kendi ülkelerine geri döndükleri bilinmektedir. 781 yılında Abbasi Devleti halifesi Harun Reşit’in komutanlarından biri olan Malatyalı Battal Gazi Khalkedon’u fethederek Abbasî’lerin topraklarına eklemiştir. Battal Gazi’nin 781 yılından sonra Khalkedon ‘un adını Gaziköy olarak değiştirdiği bilinmektedir.

1080 yılında Anadolu Selçuklu Devleti, Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve Bizans arasında çıkan savaş ile bugünkü Sapanca Gölü civarında başlayan savaş sonucu, Sapanca’dan başlayarak Üsküdar’a kadar olan topraklar Anadolu Selçuklu Devleti’ne

geçmiştir. Kısa bir süre sonra 1096 yılında Haçlı orduları tarafından Khalkedon işgal edilmiştir. 1204 yılında Haçlı orduları Khalkedon'dan başlayarak İstanbul'u yakıp yıkarak tekrar işgal etmiştir. 10-11 Haziran 1329 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu Hükümdarı Orhan Bey ve Bizans arasında gerçekleşen Pelekanon Muharebesi bir diğer adıyla Maltepe Meydan Muharebesi ile Osmanlı İmparatorluğu önce Kocaeli Yarımadası'nı sonrasında Khalkedon ve Üsküdar'ı kapsayan alanı Osmanlı Devleti'nin topraklarına eklemiştir.

Maltepe Meydan Muharebesi bugünkü Kartal ve Dragos arasındaki bölgede gerçekleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarlığı döneminde zamanının bilim ve ilim adamlarını bu bölgede topladıkları için Gaziköy'ün adını Meteris olarak değiştirdiler. Meteris adını müderris yani öğretmenden almaktadır.

Şekil 3.2. J. Grelot'un İstanbul Panoraması, Bakırbaskı (URL-23).

Bu dönemde Meteris'te bulunan toplam 800 haneden 400 hanede Osmanlı İmparatorluğu'nun bilim adamları ve diğer 400 hanede de Rumlar yaşamaya devam etmektedir. 29 Mayıs 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra Meteris'in yönetimini ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey'e vermiştir. Khalkedon, Gaziköy, Meteris' ten sonra günümüzde hala kullanılan Kadıköy adını alır. Kadıköy 1855 yılından sonra belediye işleri bakımından İstanbul Şehir Eminliği tarafından yönetilmeye başlamıştır. 1869 yılında Üsküdar Sancağı'na bağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 23 Mart 1930 yılında İstanbul'un İlçesi olmuştur.

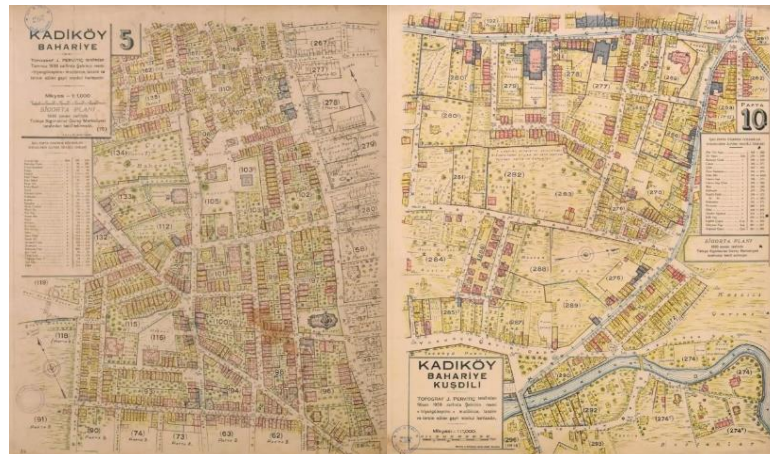
1873 de tamamlanan İstanbul- Bağdat Demiryolunun Anadolu yakasındaki son istasyonu Haydarpaşa Garı hem işlek demiryolu ağı hem de anıtsal mimarisi ile kent

imgesi bir yapıdır. Gelişen süreç ve 1950'ler de başlayan iç göç ile Anadolu'dan İstanbul'a tren ile gelenlerin Haydarpaşa Garı'na indikleri anda ilk önce Kadıköy ile İstanbul'u tanımaya başlamışlardır. Yeldeğirmeni ve Moda Kadıköy'ün en eski yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Diğer semtler başlangıçta sayfiye yerleri olarak kullanılmıştır. Sayfiye yeri olduğu için o tarihlerde Kadıköy Avrupa Yakası'ndaki birçok semte göre daha ucuz yaşanabilir bir ilçedir. Fakat Anadolu'dan gelenlerin öncelikle Avrupa Yakası'nda yaşamayı tercih etmişlerdir.

Kadıköy Avrupa Yakası'nda yaşayan orta ve düşük gelirli için yerleşim yeri haline gelmiştir. Aslında Anadolu'dan gelenler için İstanbul'u ilk gördükleri yer Kadıköy olsa da Kadıköy'de yaşamak ilk tercihleri olmamıştır. Kadıköy'de deniz ulaşımı pazar kayıkları ile yapılmaktadır. İskelelerin açılarak vapur ile deniz ulaşımı başladıktan sonra Kadıköy'de yerleşik yaşam oranı artmıştır.

1881 yılında Haydarpaşa, 1900'lü yılların başında da Rıhtım Caddesi'nin olduğu alan (Bugünkü Deniz Otel'den PTT binasına kadar olan alan) denize dolgu yapılarak hem dalgakıran yapılmış hem de Kadıköy için yeni bir meydan oluşturulmuştur. Dolgu alanında oluşan bu meydana yapılan ilk bina 1912 – 1914 yılları arasında Şehremaneti Binası olmuştur.

Tarih boyunca hep kent dinamiği olan Kadıköy, Cumhuriyet sonrası çok daha hızlı gelişme göstermiştir. Kadıköy'de Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Bahariye Caddesi'nde bulunan köşkler ve konaklar yıkılarak kamuya açık kentsel iç mekanlar olarak kültür, sanat ve alışverişin merkezi haline dönüşmüştür. Tezin konusu olan Opera (Onur) Pasajı da bunlardan biridir.

Şekil 3.3. 1938 ve 1939 Topograf Jacques Pervititch Kadıköy Haritaları (URL-24).

Arif Atılğan'a göre 1920 yılında pasajın bulunduğu arsada Sultan Abdulhamit'in sülalesinden bir ailenin konağı bulunmaktadır. Konağın tarihi ile ilgili yeterli kaynak bulunamamıştır. Fakat rivayete göre konak bir gecede boşaltılmış ve içindeki eşyaların çoğu açık artırma ile yurtdışından gelen katılımcılara satılmıştır. Konağın yıkılış tarihi ile ilgili yeterli bilgiye ulaşılamamıştır fakat 1938 yılında Kadri Cemali Kardeşler tarafından sinema binasının yapımının bittiği bilinmektedir. 1976 yılında sinema binası yıkılarak yeniden yapılan pasaj binası kentsel iç mekân olarak moda alanında yeniden işlevlendirilmiştir.

Yine Kadıköy Kaymakamlığı resmi internet sitesinden öğrendiğimiz bilgilerle Kadıköy'ün sosyal ve kültürel hayatında önemli bilgiler:

Tanzimat döneminde Kadıköy'e Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdulaziz yerleştikten sonra devlet adamları bu bölgede yaşamaya başlamıştır. İkinci Abdülhamit döneminde ise Osmanlı'nın paşalarının bir kısmı Kadıköy bölgesinde kendilerine özel konak ve köşkler inşa ettirmişlerdir. Günümüzde Kadıköy'de kamusal alanların birçoğu; semt, camii, sokak, cadde, opera binası, çeşme adı veya başka bir yapıda karşılaştığımız isimler dönemin bu bölgeye gelen paşalarının adını almıştır. Süreyya Paşa, Rasim Paşa, Hasan Hüsnü Paşa, Zühtü Paşa, Rıdvan Paşa, Ahmet Eyüp Paşa, Gazi Ethem Paşa, Mahmut Muhtar Paşa ve Cemil Paşa (Doktor Cemil Topuzlu) gibi pek çok Paşa bu bölgede kalarak Kadıköy'ün gelişiminde katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet sonrası Osmanzade Hamdi Aksoy, Nurullah Sümer, Muammer Eriş, Osman Kavrakoglu, Zeki Sporel, Kazım Özalp, Şemsettin Günaltay, Kazım Özalp, Fahrettin Kerim Gökay, Cemil Topuzlu, Necmi Nuri Yücel, Hasan Polatkan, Vefa Poyraz, Nevzat Ayaz, Celal Yardımcı, Mehmet Turgut, Saadettin Bilgiç, Fahri Atabek, Bedrettin Dalan, Prof. Dr. Orhan Oğuz, Dr. Ahmet İhsan Gürsoy ve Dr. Nilüfer Gürsoy ve daha pek çok politikacı Kadıköy'de yaşamıştır.

Khalkedon döneminden itibaren Kadıköy bölgesinde kent kullanıcıları hep sanat ve zanaat ile uğraşmıştır. Dönemin Edebiyat-ı Cedide temsilcilerinden Hüseyin Suad, Halid Fahri, Süleyman Nazif ve Cenap Şehabettin gibi temsilcileri de Kadıköy'de yaşamışlardır. Cumhuriyet sonrası Ömer Seyfeddin, Faruk Nafiz, Necip

Fazıl, Ahmed Rasim, Reşad Nuri, Şemseddin Sami, Celal Bayar, Ahmed Haşim, Salih Zeki, Kazım Karabekir, Celal Esad Arseven, Salih Cimcoz, Ahmet Altan, Çetin Altan, Haldun Taner, Melih Cevdet, Muhsin Ertuğrul, Cemal Kutay, Özdemir Asaf, Tekin Erer, Kemal Tahir, Çetin Emeç, Mümtaz Faik Fenik, Advie Fenik, Dr. Müfit Ekdal, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Prof. Dr. Akile Gürsoy, Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali, Selim İleri ve daha pek çok edebiyat tarihine iz bırakmış önemli kişiler Kadıköy’de yaşamıştır. Sadece edebiyat alanında değil, sanatın diğer alanlarında da çok fazla Kadıköy’lü bulunmaktadır.

İlk Türk ve Müslüman kadın oyuncu Afife Jale 22 Nisan 1920 Apollon Tiyatrosu’nda Tatlı Sır oyunu ile sahneye çıkmıştır. Apollon Tiyatrosu 1873 yılında Rum Cemaati tarafından yapılmıştır ve Kadıköy’ün ilk tiyatro salonudur. 1930 yılında Hale Sineması olarak ismi değiştirilmiştir. 1960 yılında yıkılarak tekrar inşa edildiğinde bu sefer ismi Reks Sineması olarak hizmete girmiştir. Günümüzde Reks Sineması da maalesef Kadıköy’de kapanan sinemalar arasında yerini almıştır.

Kadıköy’de doğan müzik yazarı Altan Ahmet Say ve aranjör Rıdvan Aytan, Zeynep Maraş, Garo Mafyan dışında çok sayıda müzisyen bulunmaktadır. Lemi Atlı, Lemi Atlı, Münir Nurettin Selçuk, Selahaddin Pınar, Barış Manço, Ömür Göksel, Erkin Koray, İdil Biret, Füsun Önal, Hande Yener, Gülben Ergen, Zeynep Dizdar, Kenan Evrengün Gündüz (Asım Can Gündüz’ün Oğlu) ve benzeri birçok müzisyen Kadıköy’de yaşamıştır fakat aralarında Barış Manço Kadıköy’ün simgesi haline gelmiştir. Barış Manço’nun Moda’da yaşadığı ev 2010 yılında dönemin Belediye Başkanı Selami Öztürk’ün katkıları ile Barış Manço Evi olarak müze olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Resim alanında Feyhaman Duran, Fikret Mualla Saygı ve Hale Asaf da Kadıköy’de yaşamış sanatçılarımızdandır. Kadıköy’ün kamuya açık kentsel mekanları tiyatro, sinema, eğlence, gece hayatı ve alışveriş ile kullanıcılarının belleğinde yer almaktadır. Cumhuriyet sonrası çok fazla sanatçı yetiştirmiş ve adeta bir sanat bölgesi haline gelmiştir. İstanbul’un Anadolu Yakası’nda yaşayan pek çok insan için kolay ulaşımı sayesinde hafta sonu hem eğlenmek hem de alışveriş yapmak için en ideal merkezlerinin başında gelmektedir. Günümüzde: Marmaray, metro, otobüs, vapur ve

motor gibi alternatifler ile ulaşımı çok kolay olan Kadıköy bir İstanbul'un önemli bir merkezidir.

2.2. ŞEHREMANETİ BİNASI

Şehremaneti Binası Kadıköy'de Caferağa Mahallesi'nde dolgu alanındaki meydanda bulunmaktadır. Mimar Ermeni Asıllı Yervant Terziyan tarafından Neo-klasik tarzda olup Birinci Ulusal Mimarlık örnekleri içerisinde kabul edilir (Atılın, 2020).

Şekil 3.4. Kadıköy Şehremaneti Binası (URL-25).

Osmanlı Hükümeti, merkezîyetçi bir yaklaşım içinde, merkezden illere valiler, ilçelere de kaymakamlar göndermiştir. Böylece, kadınların yükümlendiği mülki işler vali ve kaymakamlara, adli işler bir süre sonra oluşturulan adliyelere, beledi işler de oluşturulan Şehremaneti (belediye teşkilatı) sonucunda “Şehremin”lere verilmiştir. Şehremini ve Şehir Meclisi olmak üzere iki organa sahip olan İstanbul Şehremaneti 1855 yılında kurulmuştur. (Şehremaneti Nizamname Layihası, 1855).

Yapı, dönemin mimarlık üslubunun kendine has özelliklerini taşıyan iyi bir örnektir. Sivri kemerleri, cephede bulunan çini kaplamalar, sütunçeler ve ağırlık kulesi biçiminde fonksiyonsuz sütunlar ile saçaklar dönemin tipik yapısal ve dekoratif unsurlarını oluşturmaktadır (Güneş, 2021). Şehremaneti Binası, mimari kimliği dışında tarihi Türk siyasi hayatında pek çok olaya da tanıklık etmesi ile bilinir. 1930 yılından günümüze kadar Belediye, Kaymakamlık, Hükümet Tabipliği, Mimar ve Mühendislerin Çalışma Odası, Nikah Dairesi ve hatta Kaymakam Lojmanı olarak

kullanılmıştır. Günümüzde Şehremaneti Binası Kadıköy Belediyesi Tarih Edebiyat Sanat Kütüphanesi olarak kamuya açık bir mekân olarak işlevlendirilmesi kent bilincini korumak açısından çok büyük önem taşımaktadır.

2.3. HAYDARPAŞA GARI

Osmanlı İmparatorluğu Nafia Nezareti tarafından Alman mimarlar Otto von Kuhlmann ve Helmuth Cuno tarafından Neo-Klasik Alman üslubu ile tasarlanan yapı Kadıköy Rasimpaşa Mahallesi'nde 22 Eylül 1872 yılında yapımı tamamlanmıştır. Tren garının hemen ön cephe çıkışında vapur ve deniz motorları ile deniz ulaşımı yapılmaktadır. Haydarpaşa Garı, Anadolu tren yolunun başlangıcı olarak yeni Kadıköy'ün gelişme alanının başı sayılabilir (Kuban, 2013).

Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisinden elde ettiğimiz bilgilerle: 10 Temmuz 1894 yılında İstanbul merkezli 7,3 olarak tahmin edilen deprem ve ardından gerçekleşen 1,5 metrelik tsunami sonucu gar binası çok ciddi hasar almıştır. Osmanlı Anadolu Demiryolları tarafından tadilatı sonucunda gar binası 19 Mayıs 1908 yılında tekrar hizmete girmiştir. 19 Mayıs 1908 yılından 19 Haziran 2013 yılına kadar TCDD tarafından Gar binası olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.5. Haydarpaşa Garı (URL-26).

2010 yılında Garın çatısında çıkan yangın yüzünden neredeyse çatının tamamı yok olmuştur. 2014 yılında Gar binasında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında peronların alt bölümlerinde Khalkedon Antik Kenti'ne ait kalıntılar bulunmuştur.

Yapılan incelemeler sonucunda binanın arkeopark haline getirilmesine karar verilmiştir.

Günümüzde Gar Binasının restorasyonu hala devam etmektedir. İnşa edildiği yıldan itibaren Kadıköy'ün hatta İstanbul'un kent imgesi yapı konumundaki Haydarpaşa Garı 1894 deprem sonrası geçirdiği restorasyon ile ilgili yazılı ve görsel belgelere rastlanmamıştır. 2010 yılında Gar'ın çatısında çıkan yangın sebebi ile başlayan restorasyon çalışmaları günümüzde hala devam etmektedir. Çatı için İspanya'dan özel olarak getirilen siyah renkli arduvaz taşı ile onarımına başlanılmıştır. Çatının tamamlanmasının ardından binanın iç ve dış alanlarındaki vitray, tavan süslemeleri ve kolonlardaki kalem işleri de aslına uygun yapıldığı gözlemlenmiştir.

Restorasyonun aslına uygun yapılabilmesi için cephede bulunan kumtaşlarını üretmek üzere Bilecik Osmaneli'nde bir taş ocağı açıldığı bilinmektedir. Restorasyon tamamlandıktan sonra Haydarpaşa'nın meşhur saati aslına uygun eski yerine yerleştirilmiştir. Yapılan arkeolojik kazıda her katmanda başka bir medeniyete rastlanmıştır. Cumhuriyet, Osmanlı, Roma, Bizans ve Helenistik döneme yani Khalkedon dönemine kadar uzanan kalıntılar bulunmuştur.

Tarihin her dönemi deniz ticareti ile ilgili kalıntıların bulunduğu arkeolojik kazı alanından ticaret limanı ve çevresinde gelişen bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Arkeolojik kazıların sonuna yaklaşırken Ayrılıkçeşme istasyonundan kazı alanını etkilemeden yeni bir tren hattı ile bağlantı yaparak tren seferlerinin eskisi gibi son istasyonunu Haydarpaşa garı olacak şekilde planlanmıştır. Gar açıldıktan sonra Haydarpaşa denizyolu seferleri de başlayacağı düşünülmektedir.

2.4. İSKELE BİNASI

Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisinden elde ettiğimiz bilgilerle: Şehremaneti Binası'nın ardından İskele binası bugün Beşiktaş İskelesi olarak kullanılan yapı dolgu alanına inşa edilmiştir. İskele Binası'nı yapan mimar ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. 1926 yılında yapıldığına dair görüşler bulunmaktadır. Yapı Neo-Klasik tarzda ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi örnekleri içerisinde yer almaktadır. Binanın giriş katında hem deniz hem de kara tarafına bakan cephelerinde üç kemerli giriş kapıları bulunmaktadır. Binanın üst katında tüm pencerelerinde üç pencere tasarım üslubu olarak devam etmektedir. Binanın deniz tarafında iki adet ve kara tarafında iki adet toplamda 4 adet soğan başı kubbe bulunmaktadır.

1959 yılında yapılan restorasyon ile soğan başı kubbeleri kaldırılmıştır. 1960 yılından sonra iskelenin üst katı Muharip Gaziler ve Emekli Subaylar Derneği tarafından lokal olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.6. İskele Binası (URL-27).

1984-1986 yılları arasında ikinci restorasyonu yapılan iskelenin 1995 yılında tekrar restorasyonu yapılmıştır. 1990-2005 yılları arasında iskelenin üst katı İTÜ

Denizcilik Fakóltesi Mezunları Sosyal Tesisi olarak kullanılmıştır. 2005 yılından itibaren tüm iskeleler İBB’ye bağlanmıştır.

Üst katı da restoran olarak özel bir işletmeye verilmiştir. Bunca restorasyon çalışmasından sonra iskele binasının ilk orijinal hali ile günümüzdeki hali arasında çok büyük değişiklikler yaşanmış hatta bambaşka bir yapı haline gelmiştir. Son yapılan restorasyon çalışması ile soğan başı kubbeleri binanın dış cephesine orijinaline göre eklenmiştir. 26 Nisan 2023 tarihi itibariyle İskele binasının üst katı İBB Atatürk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Kadıköy Meydanı’nda bulunan Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi örnekleri içinde bulunan kamusal iç mekanların arasında ikinci önemli yapı olarak değerlendirilmelidir. 1959 yılında yapılan restorasyon ile soğan başı kubbeleri kaldırılarak yapıya özellikle dış görünüşüne ciddi müdahaleler yapılmıştır. İskele binasının uzun yıllar boyunca dernekler, özel işletmeler tarafından lokal veya restoran olarak kullanılması kentin böyle kıymetli bir kamusal iç mekâna kolay ulaşımını engellemiştir.

Şekil 3.7. İskele Binası İBB Atatürk Kütüphanesi (URL-28).

Son yapılan restorasyon ile binanın dış cephesi aslına uygun olarak yenilenmiş ve soğan başı kubbeler eklenmiştir. 26 Nisan 2023 tarihi itibariyle İskele binasının üst katı İBB Atatürk Kütüphanesi olarak hizmete açılması da halkın bu alanı deneyimlemesi için kentlilerin hizmetine sunulmuştur.

2.5. HAL BİNASI (HALDUN TANER SAHNESİ)

Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisinden elde ettiğimiz bilgilerle: Hal Binası, Şehremaneti Binası ve İskele Binası'ndan sonra dolgu alanına yapılan meydandaki en önemli üçüncü kamusal mekânı olarak değerlendirilir. 1927 yılında Mimar Umberto Ferrari tarafından yapılan Hal binası Neo-Klasik tarzda ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi örnekleri içerisinde yer almaktadır. Mimari olarak incelendiğinde 2 ayrı yapı deniz tarafından üçüncü bir yapı ile birleştirilerek U plan olarak tasarlanmıştır. Kara tarafından bakıldığına orta avlu sebze ve meyve satışı için üstü örtülmüş bir alan olarak kullanılmıştır. Yan binalar iki katlıdır ve her bir binanın alt kısmında 7 ayrı dükkân bulunmaktadır.

Deniz tarafındaki bina tek kattan oluşmaktadır. Hal binası 1935 yılında Haydarpaşa yönüne bakan kısmı İtfaiye diğer kısmı ise hurda araç deposu olarak kullanılmıştır. 1984 yılında U planın orta açık Pazar alanı olarak planlanan bölüme tiyatro sahnesi gelecek şekilde restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. 1986 yılında Belediye'nin yönetiminde olan Hal Bina'sının restorasyon çalışmaları sırasında yapıyı İstanbul Üniversitesi Şehir Tiyatroları devir almıştır. İstanbul Üniversitesi 1989 yılında, yapının üst katını Devlet Konservatuvarı alt katını da İstanbul Şehir Tiyatroları olarak hizmete açmıştır.

Şekil 3.8. Hal Binası (Haldun Dormen Sahnesi) (URL-29).

Kadıköy Meydanı içerisinde Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi örneklerin üçüncüsü olan Hal Binası yapım amacı olarak sebze ve meyve hali olarak tasarlanmıştır. Gelişen süreçte farklı amaçlar ile de kullanılmıştır. Merkezi konumdaki yapının tiyatroya dönüştürülmesi kentin kültür sanat hayatına katkılar sağlamış. Haldun Taner Tiyatrosu bir süre sonra Kadıköy'ün simge yapılarından biri ve yakın çevresi ile önemli buluşma noktası haline gelmiştir.

2.6. TARİHİ KADIKÖY ÇARŞISI

Kadıköy Çarşısı'nın tarihi Osmanlı'nın İstanbul'un fethi ve bölgeye yerleştiği günden itibaren zamanla yavaş yavaş kurulmaya ve gelişmeye başlamıştır. Zaman içerisinde günümüze kadar gelemeyen çok sayıda esnaf bulunmaktadır fakat bunlara rağmen bir kısmı günümüzde hala hizmet vermektedir. Tarihi Kadıköy Çarşısı Hacı Bekir Şekerci'sinin bulunduğu tarihten günümüze kadar hizmet veren birçok tarihi esnaf bulunmaktadır.

Tarihi Kadıköy Çarşısı'nda 1892 yılında İngiliz Kooperatifi, 1900 yılında Beyaz Fırın, 1916 yılında Mısır Çarşısı, 1919 yılında Fehmi Lokantası, 1924 yılında Rıfat Sargın Eczanesi, 1929 yılında Moda Ciğercisi, 1935 yılında Özcan Turşu, 1937 yılında Hacı Bekir Şekercisi, 1938 yılında Yalçındağ Kasabı, 1945 yılında Cafer Erol Şekercisi, 1961 yılında Baylan Pastanesi, 1965 yılında Adapazarı Islama Köftecisi ve Kuru Kahveci Mehmet Efendi günümüzde aynı yerlerinde hizmet vermeye devam etmektedir. 1923 yılında Beyoğlu ile ilk şubelerini açan Baylan Pastanesi 1961 yılında Kadıköy Şubelerini açmıştır.

Şekil 3.9. Tarihi Kadıköy Çarşısı (URL-30).

Tarihi Çarşı'nın esnafının bir kısmı günümüzde hala aynı yerlerinde hizmet vermektedir. Zaman içerisinde kendi tarihi dokularını koruyarak güncel tasarımlara da ayak uydurmuşlardır. Fakat yeni esnaf ve yeni ticari alanlar eski çarşı dokusuna hem cephe hem de tasarım olarak uyum sorunları gözlenmektedir. Çok uzun zamandır Anadolu'nun farklı şehirlerinde farklı merkezler tarihi dokuya uyum sağlamak için yeniden işlevlendirilmektedir. Binaların dış cephelerinin dokusu, cephe renkleri, tente renkleri, tabela renkleri, yazı tipi ve harf yükseklikleri bile tek tip olarak yenilenmektedir.

Şekil 3.10. Eyüp Belediyesi Tek Tip Tabela ve Cephe Yenilenme Projesi (URL-31).

Bu uygulamada bankalar, market ve mağaza zincirleri bile kendi kurumsal kimlikleri ile değil çarşının tek tip cephe şartına uyum sağlamaktadır. Kadıköy Çarşı için de Şekil 3.9. da Eyüp Belediyesi'nin yaptığı çalışmaya benzer bir çalışmanın Kadıköy Belediyesinin alacağı kararlar ile çarşının tarihi dokusunu gözeterek yeni koruma kararları ve sadeleşmiş bir düzen ile yenilenmesi bu önemli bellek alanının korunmasına fayda sağlayacaktır.

İbadet mekanları, balıkçıları, kasapları, şarkütericileri, manavları, fırın ve pastaneleri, mağazaları, yeme içme alanları, sokak meyhaneleri ve alışveriş ile ilgili bütün ayrıntıların yer aldığı çarşı günümüzde popüleritesini korumakta kentin önemli bir yaşam alanıdır. Bu yaşam alanında hem mimarisi hem de iç mekanıyla önemli bir hafıza durağı olma özelliği gösteren işletmeler bulunmaktadır. Örneğin bu mekanlardan birini inceleyecek olursak 1961 yılında Kadıköy Şubesini açan Baylan Pastanesi değişmeyen iç mekânı, dönemsel izlerin okunduğu iç mimarlık tarih yazınında önemli bir konumu bulunmaktadır.

2.7. BAHARİYE CADDESİ

Kadıköy'ün günümüzdeki en işlek caddelerinden biri olan Bahariye Caddesi İstanbul'un fethinden beri tüm dönemler boyunca önemini korumuştur. Eskiden Kadıköy bölgesindeki Yeniçeri ve Bostancı erlerine yazın giyecekleri giysiler, Bahariye'de dağıtılırdı. Ocak Ağalarına da birer top (Bahariyelik) kumaş verilirdi. Bahariye dağıtım gününde büyük törenler yapılır, Bahariye şarkıları söylenir, Bahariye çiftetellisi oynanırdı. En büyük Bahariye Şenliği III. Selim ve II. Sultan Mahmut zamanında yapılmıştır. 1826'da Yeniçeri ve Bostancı örgütleri kalkınca Bahariye Törenleri de kalktı. Fakat tören yerine verilen Bahariye adı yaşıyor (Teoman, 1966).

Tanzimat Dönemi ve sonrasında Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk yıllarında Bahariye Caddesi'nin üzerinde büyük bahçeleri olan köşkler ve konakların bulunduğu bilinmektedir. Zaman içerisinde Kadıköy ve Bahariye Caddesi hızla gelişip dikey, blok ve bitişik nizam yapılaşma ile yeniden şekillenmiştir. Jürgen Habermas'a göre caddelerin ve meydanların trafik teknolojisi açısından geçirdiği işlevsel değişim doğrultusunda bugün bu düzenleme aşılmıştır.

Şekil 3.11. Bahariye Caddesi (URL-32).

Günümüzde Bahariye Caddesi İstanbul'un tekstil başta olmak üzere alışverişin başlıca caddelerinden biridir. Sadece alışveriş değil kültür, sanat ve yeme içme anlamında da pek çok kullanıcı tarafından deneyimlenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra cadde üzerinde bulunan köşkler ve konaklar yıkılarak tiyatro salonları, sinema salonları, mağaza ve restoranlar açılmıştır. Bu dönüşüm sürecinde en büyük etkenlerden biri, döneminin önemli asker, siyasetçi ve iş adamı Ferik Süreyya Paşa İlmen'dir. 1927 yılında cadde üzerinde yaptırdığı opera binası sayesinde cadde kültür ve sanat konusunda hızla gelişmiştir.

2.8. BOĞA HEYKELİ

Boğa heykeli 1864 yılında Fransa'da ünlü Fransız heykeltıraş İsidore Jules Bonheur tarafından yapılmıştır. 1865 yılında Paris'te sergilenen Heykel Eiffel Kulesi'nden 23 yıl önce yapılmasına rağmen onun kadar değer görmemiş ve adeta canlı ve kızgın bir boğa gibi yıllar içerisinde defalarca yer değiştirmiştir. Yapılan araştırmalarda boğa heykelinin Türk topraklarına gelmesi ile ilgili farklı kaynaklarda iki farklı bilgiye ulaşılmaktadır.

Şekil 3.12. Boğa Heykeli (URL-33).

İlk iddiaya göre: Sultan Abdulaziz 1867 yılında gerçekleştirdiği Fransa ziyaretinde l'Exposition Universelle Fuarı'nda gezerken gördüğü Kızgın Boğa'nın da içinde bulunduğu 24 hayvan figürü heykeli Beylerbeyi ve Yıldız Sarayı bahçeleri için sipariş vermiştir.

İkinci iddiaya göre: 19. Yüzyılın başlarında Almanya ve Fransa sınırlarında bulunan Alsas-Loren Bölgesi'nde uzun yıllar devam eden savaşlarda farklı

dönemlerde her iki ulusta zafer kazanmıştır. 1860 yılında Fransa bölgeyi ele geçirdiğinde düşmanını boğa gibi ezip geçtiğini simgelemek için kızgın boğa heykelini yaptırmıştır. Heykel, işin bu tarafı pek çok kişi tarafından bilinmese de aslen Fransız milli gücünün timsali ve bu bağlamda milliyetçi bir ideolojiye de açılır (Kütükçü 2014). 1870 yılında bölge Almanların eline geçince kızgın boğa heykeli Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hediye edilir.

Gazete Kadıköy isimli dijital platformdaki haber sitesinde Kadıköy kent yaşamına dair bloglardan aktardığımız bilgilere göre: Kızgın boğa heykeli Yıldız ve Beylerbeyi Sarayı'nda sergilendikten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Enver Paşa'ya hediye ederek Bilezikçi Çiftliği'ne gönderir. Uzun yıllar Bilezikçi Çiftliği'nde bahçede sergilenen heykel aslında yetkililer tarafından unutulmuştur. Kızgın Boğa Heykeli yaklaşık 50 yıl sonra hatırlanmış ve İstanbul'un pek çok farklı noktalarında sergilenmiştir.

Hilton Oteli Bahçesi, Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı, Taksim Gezi Parkı, Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü, Mermer Köşkü, Şehremaneti Binası'nın önü, Belediye Binası'nın önü, Etibank Binası'nın önü ve sonunda 1987 yılında bugün bulunduğu yer Altıyol'a taşınmıştır. Günümüzde Boğa Heykeli Kadıköy'ün en belirgin sembolü haline gelmiştir.

2.9. SÜREYYA OPERASI

1999 yayınlanan Tarih ve Toplum Dergisinin 181. sayısında Vedii İlmen'in hazırladığı “Süreyya (İlmen) Paşa'nın Anıları-I” başlıklı yazıdan aktardığımız bilgilere göre: II. Abdulhamit döneminde Harbiye Nazırı Serasker Rıza Paşa'nın oğlu Süreyya Paşa 1874 yılında Eski Yugoslavya'da dünyaya gelmiş askeri eğitimlerini tamamladıktan sonra Moda'da ikamet etmeye başlamıştır. Meşrutiyet Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne hem askeri olarak hem de siyasi olarak birçok alanda önemli görevler almıştır. Aldığı görevlerin yanı sıra İstanbul Anadolu Yakası'nda bıraktığı birçok eseri yer almaktadır.

Bunlara örnek vermek gerekirse; Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Hastanesi, Süreyya Plajı ve Maltepe'nin sembolü olan Bakireler Tapınağı, Yoğurtçu Parkı, Kadıköy Şark Musiki Cemiyeti, Kadıköy – Üsküdar Tramvay Hattı ve Kayışdağı suyunun Kadıköy'e içme suyu olarak getirilmesi gibi pek çok proje ve eseri bulunmaktadır.

Şekil 3.13. Süreyya İlmen ve Eserleri (URL-34, URL-35 ve URL-36).

Süreyya Paşa'nın kültür ve sanat ile ilgili de birçok faaliyette bulunmuştur, hem harf devrimi önce ve sonrası hem eski yazım dilinde hem de yeni yazım dilinde yaklaşık 23 yazı eseri bulunmaktadır. Paşa'nın kitapları; ticaret, siyaset, askerlik, havacılık, imar, belediyecilik, sanayi, ulaşım, kültür ve sanat gibi birbirinden farklı konuları kapsamaktadır.

Güncel hayattan birçok alanı ele aldığı “Hatıralarım” eseri beş ciltten oluşmaktadır. Süreyya Paşa ayrıca bölgede çeşitli hayır işleri için çeşitli hayır derneklerinde de yönetimde görev almıştır. Bunlardan bir tanesi okulları geliştirmek için kurulmuştur ve bu dernek bir müsamere yaparak para toplama gayesiyle Rum Kilisesi'ne ait olan Hale Sineması'nı bir günlüğüne kiralamak istemiş, Kilisenin Rum olan mütevellî heyetine yapılan müracaat papazlar tarafından kabul edilmemiştir (Ekda1 1996). Yaşadığı bu olaydan sonra Süreyya Paşa, Süreyya Opera Binası yapmak için 1924 yılında hızlı bir şekilde harekete geçer. Yapı 3000 metrekarelik arsada 5500 metrekare kapalı alan olarak inşa edilmiştir. Yapımı 3 yıl süren Süreyya Opera Binası 6 Mart 1927 yılında dönemin seçkin davetlileri ve büyük gazetelerinin katılımı ile Başkan Muhittin Bey'in yaptığı konuşması ile açılışının gerçekleştiği haberlerde yer almaktadır.

Süreyya Paşa, Mimar Keğam Kavafyan'dan yapının; tüm tiyatro ve opera gösterilerine uygun olmasını ama bunun yanı sıra konferans, konser, balo, dans, nişan düğün gibi özel günlerde de kullanılması için çok fonksiyonlu bir mekân olarak tasarlamasını istemiştir.

Şekil 3.14. Süreyya Opera Binası Dış Cephe (URL-37).

Şekil 3.15. Süreyya Opera Binası Dış Cephe (URL-38).

Mimar Keğam Kavafyan mekân için bu özelliklerinin yanı sıra Avrupa’da döneminin önemli tiyatro ve opera binalarından da esinlenmiştir. Binanın dış cephesi ve fuaye alanı Paris’in Chanp’s Elysee Tiyatrosu’ndan, iç bölümlerin büyük bir kısmını da Alman Tiyatro binalarından örnek almasını istemiştir. Dış cephesini süsleyen heykeller dönemin ünlü heykeltıraşı İhsan Özsoy tarafından yapılmıştır.

Binanın tavanını, arp ve flüt çalan melek resimleri süslemektedir (Kaynar 2009). Tavandaki arp ve flüt çalan melekler mekânın özellikle opera gösterileri için tasarlandığını göstermektedir. İç mimarisinde kırmızı ve beyaz renklerin hâkim olduğu sinemanın dahili desenleri, iri yarı bir zat olan Ressam Edip Bey tarafından yapılmış, tavanın dört köşesine konan yuvarlak panoların içine eski harfler ile “Geliniz, görünüz, anlayınız, ibret alınız!” cümlesi yazılmıştır (Ekdal 1996).

Süreyya Operası üzerinde bulunduğu Bahariye Caddesi’nin zaman içerisinde kültür sanat bölgesi olarak da gelişmesinde öncülük eder. Opera Binası’ndan sonra hem cadde üzerinde hem de ara sokaklarda farklı dönemlerde çok sayıda tiyatro ve sinema yapısı ile Kadıköy’ü İstanbul’un önemli bir kültür ve sanat merkezi haline geldiği gözlemlenmiştir.

Şekil 3.16. Süreyya Opera Binası İç Mekân (URL-39).

Şekil 3.17. Süreyya Opera Binası İç Mekân (URL-40).

2.10. KADIKÖY HALK EĞİTİM MERKEZİ

Atatürk Ansiklopedisinden aktardığımız bilgilere göre: Mustafa Kemal Atatürk 1930 yılında ülkede yaşanan sıkıntıları görmek adına çıktığı ülke turunda yaptığı incelemeler ile Halkevlerini kurmak için araştırmalara başlamıştır. Yurtdışında özellikle İtalya, Rusya ve Macaristan'daki örneklerini inceleyerek 1931 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerçekleşen üçüncü kongresinde Halkevlerinin açılması kararlaştırılmıştır.

Halkevleri kuruluşunda; Dil ve Edebiyat Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Sosyal Yardım Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Müze Şubesi, Tarih ve Köycülük Şubesi kolları şeklinde 9 ayrı branş ile çalışmalarına başlamıştır. 1932 yılının sonuna doğru ülke genelinde 14 aktif çalışan Halkevi ile açılış yapılmış ve 1951 yılında ülke genelinde 478 Halkevi sayısına ulaşmıştır.

Halkevleri siyasi bir müessese değillerdir, sosyal ve kültürel kurumlardır. Onun için memleketin bütün ışıklı evlatları bu toplantıda bulunarak zevklenmeli ve Halkevine hizmet etmeyi yurda karşı bir ödev telakki etmelidir. Memur olsun, serbest meslek erbabı olsun herkes Halkevinde en temiz bir aile toplantısı gibi bulunmayı kendisi için estetik bir şey saymalıdır (Durukan, 2006).

Cumhuriyet Halk Partisi ve Mimar Ahmet Sabri Oran tarafından açılan ulusal mimari proje yarışmaları ile ülke genelinde farklı özel mimarlık ofislerine farklı bölgelerde Halkevi projeleri verilmektedir. 1938 yılında Kadıköy Halkevi Projesi de ulusal olarak açılan proje yarışmasında, İstanbul’da Cumhuriyet’in kuruluş döneminde modern mimari çalışmaları ile birçok esere imza atan Mimar Rüknettin Güney birinci seçilerek projeye başlamıştır.

Oldukça büyük bir yapı olan Kadıköy Halkevi Binası, halkevleri talimatnamesinde belirtilen tüm şubeleri ve parti idare heyeti ofislerini barındıracak şekilde rasyonel yaklaşımlarla ve uluslararası modern üslubun etkisinde tasarlanmıştır (Berber 2010). Yapı 1943 yılında Halkevi olarak hizmet vermeye başlamış ve 1951 yılına kadar ülke genelinde en aktif ve en büyük Halkevi olma özelliğini taşımıştır.

1950 yılında ülkedeki siyasi değişimin sonucunda Demokrat Parti iktidara geldiğinde Halkevlerini kapatma kararı almış, ülke genelinde bulunan 478 Halkevinin büyük bir çoğunluğu kapatılmış, bir kısmı farklı eğitim kurumları olarak kullanıma devam edilmiştir. Kadıköy Halkevi ise Halk Eğitim Merkezi ve Kadıköy Adliye’sinin bir kısmını barındıracak şekilde yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 3.18. Kadıköy Halk Eğitim Merkezi (URL-41).

Şekil 3.19. Kadıköy Halk Eğitim Merkezi (URL-42).

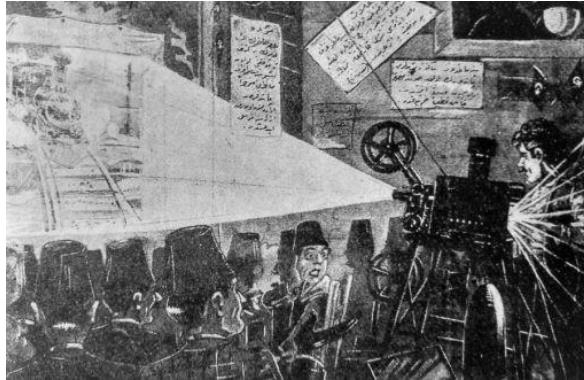
Günümüzde Kadıköy Halkevi işlevi değişse de varlığını sürdüren çok az sayıdaki Halkevlerinden biridir. Kadıköy Halk Eğitim Merkezi olarak işlev gören yapı Halkevleri özelliğini kaybetmemiş Kadıköylüler için kültür ve sanat etkinliklerine devam ederek bölgedeki insanlar için meslek edindirme ve kültürel kimliğin sürdürülebilirliğini sağlayan yerel değerlerin öğretildiği programlar ile faaliyetlerine devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI

3.1. TÜRK SİNEMA TARİHİ

Sinema kelimesi, Grekçe devinim (hareket) kelimesi kinema sözcük kökünden türemiş, hareket eden fotoğraflar olarak değerlendirildiği dönemde bu adı almıştır. Devrinin tanıklığını yapmasının, duygu-düşünce-fikir iletmesinin yanı sıra, yeni dünyalar yaratan, farklı görüş ve görünüşleri bir araya getiren, mesafeleri ve kültürel farklılıkları yok eden bir mucizedir sinema (Demirbilek, 1994). 19. Yüzyılın sonlarında belge toplama ve arşivleme olarak kullanılmaya başlayan sinema, 1973 yılı itibariyle yedinci sanat olarak kabul edilmiştir. 28 Aralık 1895 yılında Paris’te gösterilen ilk film ile Aguste ve Luis Lumiere Kardeşler Dünya Sinema Tarihi’nin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.

Şekil 4.1. Ressam Salih Erimez, Ercüment 1943 (URL-43).

Osmanlı topraklarında ilk film çekimlerini ise İstanbul’a gelen İtalyan kökenli Fransız vatandaşı Alexandre Promio gerçekleştirmiştir (Zengin, 2022).

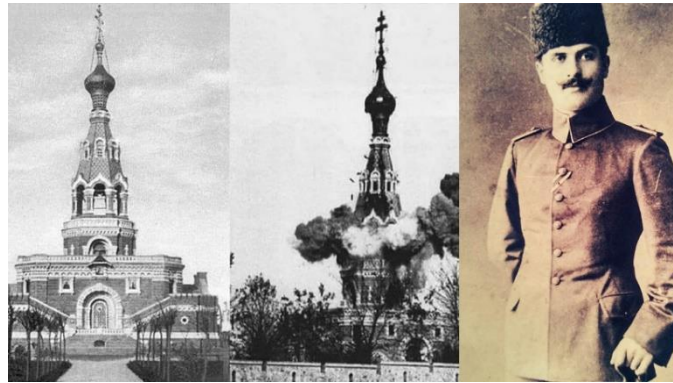
Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisinden yer alan İstanbul ve sinema bölümünden elde ettiğimiz bilgilerle: Osmanlı İmparatorluğu döneminde çok vakit kaybetmeden 1896 yılında Lumiere Kardeşler’in Operatörü olarak görev yapan Alexandre Promio İstanbul ve İzmir’de çektiği belgesel niteliğinde film Türk Sinema Tarihi’nin ilk sinema eseri olarak değerlendirilmektedir. İlk film gösterimi Yıldız Sarayı’nda, halka açık il gösterim Pathe Film aracılığıyla Sputnik Birahanesi’nde

gerçekleşmiştir. Osmanlı'da gelenekselleşen temaşa sanatları yerini hızlıca sinemaya bırakmıştır.

Türk Sinema tarihçilerinin görüşleri: ilk Türk Yönetmen ve ilk Türk Sinema Filmi konusunda ikiye ayrılmaktadır. Bir kısım tarihçi, Osmanlı döneminde Balkanlar'ın da Osmanlı topraklarına dahil olduğu için Manaki Kardeşleri, bir kısım sinema tarihçisi de Fuat Uzkınay'ı ilk Türk Yönetmen olarak kabul etmektedir.

Manaki Kardeşler'in ilk sinema filmi 1905 Yılında Yün Eğiren Kadın ve 1911 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Padişah'ının belgeseli ve bu filmlere ek olarak dönemin siyasi olayları, gündelik hayatın zorlukları konularını işleyen belge niteliğinde eserler bırakmıştır.

Fuat Uzkınay Pathe Film'in sahibi Sigmund Weinberg tarafından projeksiyon cihazını kullanmayı öğrendikten sonra kamera kullanmayı da birkaç saat içerisinde öğrenmiş ve Yeşilköy bölgesinde bulunan Ayastefanos Abidesi'nin çekimini gerçekleştirmiştir. Sinema tarihçileri iki yönetmen arasında tartışmaya devam etse de Türk Sinema Tarihi'nin doğuşu 14 Kasım 1914 Ayastefanos Anıtı'nın Yıkılışı filmi olarak, ilk Yönetmen de Fuat Uzkınay olarak kabul edilmektedir. Fuat Uzkınay Seden Kardeşler ile 1914 yılında Ali Efendi Sineması'nı açarak ilk yerleşik sinema mekanını kurmuştur.

Şekil 4. 2. Ayastefanos'un Yıkılışı ve Fuat Uzkınay (URL-44).

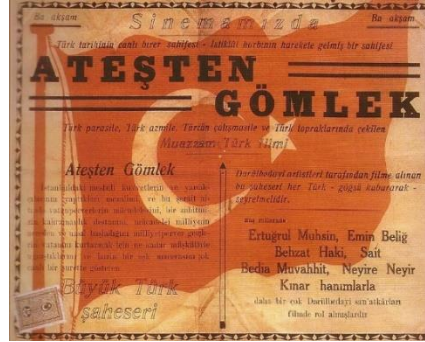
Sinema günümüzde sanat olarak kabul edilse de ilk yıllarında özellikle 1. Dünya Savaşı sırasında ülkeler ve ülkelerin askeri birlikleri tarafından belge niteliğinde ama özellikle gövde gösterisi olarak da kullanılmıştır. Sinemanın gücüyle

halk üzerinde propaganda yapılmıştır. Sinema sayesinde 1. Dünya Savaşı aynı zamanda 1. Medya Savaşı haline de geldiği bilinmektedir.

Dönemin Harbiye Nazırı ve Başkumandanı Enver Paşa 1. Dünya Savaşı'nda müttefikimiz olan Almanya'ya gerçekleştirdiği ziyaret dönüşü orduda Merkezi Ordu Sinema Dairesi'ni Sigmund Weinberg ve Fuat Uzkınay ile 1915 yılında kurmuştur. İlk yıllarda Weinberg tarafından yönetilen Merkez Ordu Sinema Dairesi Sonrasında Fuat Uzkınay tarafından yönetilmiştir. Merkez Ordu Sinema Dairesi askeri ve belge niteliğinde filmler çekmiş ve arşivlemiştir.

Türk Sinema Tarihi'nin ilk senaryolu kurmaca filmi 1916 yılında Weinberg tarafından çekilen Leblebici Horhor Ağa, oyuncularından birinin vefatı sebebiyle yarım kalmış ve yayınlanmamıştır. Fuat Uzkınay tarafından 1918 yılında çekilen Himmet Ağa'nın İzdivacı filmi yayınlanan ilk Senaryo ve Türk Film olarak kabul edilmektedir. 1917 yılında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti hem askeri hem de senaryosu olan filmler çekmiştir. Sedat Simavi, ilk çekeceği film için Servet-i Fünun yazarlarından Mehmet Rauf'un 1909'da yayınlanan, dört perdelik tiyatro oyunu "Pençe"yi seçmiştir (Gürkan, 1996). Sedat Simavi'nin yönetmenliğini yaptığı Pençe ve Casus filmleri dönemin sinema salonları tarafından ilgi görmüştür. Her geçen gün artan talep doğrultusunda sinema salonları, yönetmenler ve filmler artış göstermektedir. 1922 yılında ilk özel yapım şirketi Kemal Film kurulmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Cumhuriyet'in ilanından 6 ay önce Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek eserini filme çevirmesi için Muhsin Ertuğul'a görev vermiş ve bu film ilk Kurtuluş Savaşı filmi olarak tarihe geçmiştir. Aynı zamanda ilk Türk ve Müslüman kadınların oyuncu olarak yer aldığı ilk sinema filmi olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4.3. Ateşten Gömlek Film Afişi (URL-45).

Ateşten Gömlek filmi birçok ilk özelliğini taşıyan tarihe iz bırakmış eserler arasında değerlendirilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın herkes tarafından izlenmesi ve gelecek nesillere de anlatılması için sinemayı hem belge aktarımı hem de sanat olarak desteklemiştir. Cumhuriyetin 10. Yılı'nda ülke genelinde kutlama yapmak için hazırlıklar yapılırken, Sovyetler Birliği'nin dönemin meşhur yönetmenleri Sergei Yutkeviç ve Lev Arnstam'a Türkiye'nin Kalbi Ankara belgesel niteliğindeki filmini çekirmiştir. Yurt genelinde tüm sinema salonlarında gösterimler yapılmış ve 10. Yıl kutlamaları layıkıyla yapılmıştır.

"Sinema öyle bir keşiftir ki, bir gün gelecek, barutun, elektriğin ve kıtaların keşfinden çok, dünya medeniyetinin reçetesini değiştireceği görülecektir. Sinema, dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanların birbirlerini sevmelerini, inanmalarını sağlayacak, insanlar arasındaki görüş, düşünüş farklarını sevecek, insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır." Mustafa Kemal Atatürk

Sanatın her dalına önem veren Mustafa Kemal Atatürk Sinema'nın ve hatta geleceğin internet, sosyal medya gücünü adeta önceden görmüş gibidir. Döneminde yaşadığı her şeyi gelecek nesillere aktarmak için sinemayı da çok fazla kullanmıştır. 1937 yılında kendi hayatını anlatan Ben Bir İnkılap Çocuğuyum isimli film çekmek için Münir Hayri Egeli ile senaryo yazmaya başlamış fakat filmin çekilmesine ömrü yetmemiştir.

Şekil 4.4. Türkiye'nin Kalbi Ankara Filmi'nden Kareler (URL-46).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden 61 yıl sonra 1969 yılında Mahmut Tali Örgen tarafından TRT akşam kuşağında yayınlanan Türkiye'nin Kalbi Ankara filmi ekranda oynadığı sırada dönemin TRT Müdürü Adnan Öztrak tarafından yayından alınmış ve yayınlayan Özen görevden alınmıştır. Öztrak yayını durdurma sebebi olarak Komünizm Propagandası yapıyor ve ülkeyi aciz gösterdiği gerekçesini sunmuştur. Bu örnek bile sinemanın belli dönemlerde toplum üzerinde baskı kurmak ve algı yönetimi yapmak için de kullanıldığını göstermektedir.

Türk Sineması 1939 yılına kadar sinemada aktif olarak tiyatrocular görülmektedir. Fakat 1939 yılı ile 1950 yılları arasında yurt dışında özellikle Almanya'da eğitim gören yeni sinemacılar yetişmiş ve sinemada tiyatro ekolünü kırmaya başlamıştır. 2. Dünya Savaşı, yaşanan ekonomik şartlar Türk Sinemasını kötü etkilemiş ve film çekmek için gerekli malzemelerin teminini zorlaştırmıştır. Tüm zorluklara rağmen belge veya güncel olayları ele alan senaryolara sansür uygulanmıştır.

1939 yılında kurulan Hakan Film'in yapımcılığını yaptığı, Enver Paşa'nın Almanya'da sinema eğitimi gören yeğeni Faruk Kenç'in yönetmenliğini yaptığı Taş Parçası filmi ile tiyatrocuların sinema üzerindeki etkisi azalmıştır. Türk Sinemasında artık bir sinema dili oluşmaya başlamıştır. Sinemacıların ilk örgütlenme girişimi 1946 yılında Beyoğlu Yeşilçam Sokak'ta Yerli Film Yapanlar Cemiyeti ile başlamış ve 1948 yılında aynı sokakta Sinemacılar ve Filmciler Cemiyeti ile devam etmiştir. 1948 yılında Yerli Film Yapanlar Cemiyeti ilk Film yarışmasını düzenlemiş ve sinemanın altın çağına girmesini sağladığı bilinmektedir.

Şekil 4.5. Halıcı Kız Film Afişi ve Filmden Bir Sahne (URL-47).

Tiyatrocu Muhsin Ertuğrul süreç içerisinde film çekmeye devam etmiş ve 1953 yılında ilk renkli film olan Halıcı Kız ile salonlarda seyirci ile buluşur. Dönemin en seçkin salonlarından olan Atlas Sineması Halıcı Kız filmini seyirci ile bir araya getirmiş fakat seyirci tarafından bu film beklenildiği kadar ilgi görmemiştir. Muhsin Ertuğrul bu filminden sonra sinemayı bırakmış tiyatroya geri dönmüştür.

Türk Sineması'nın altın dönemi olarak değerlendirilen 1950 ve 1970 yılları arasında yeni sinema salonları, yeni yapım şirketleri, yeni oyuncular ve yeni yönetmenler her geçen gün artmakta ve Yeşilçam bu dönemin sinema merkezi haline gelmektedir. Kuşkusuz Türk Sinemasının 60'lı yılları heyecanlı yıllardı. Yeşilçam'ın "transformasyon"dan geçtiği yıllar, sinemanın bir tüm olarak daha çok tartışıldığı, daha yakından izlendiği yıllardı o yıllar (Scognsmillo, 1996).

1951 yılında 36 yeni film, 1952 yılında 62 yeni film, 1955 yılında 61 yeni film, 1956 yılında 50 yeni film, 1957 yılında 61 yeni film, 1959 yılında 76 film çekilmiş 1960 yılında 78 yeni film çekilmiş ve artan sinema salonlarında halkla buluşmuştur. Bu yıllarda Yeşilçam Sokak'ta ve çevresinde artan yapım şirketleri film yapmak için adeta birbirleri ile yarışmaya başladığını söyleyebiliriz.

60'lı yıllar ve 70'lerin ilk yarısı Türk Sineması'nın en parlak dönemi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde verimli üretim artmış, kaliteli filmler vizyona girmiş, artan yeni film sayısı ile sinema salonu sayılarında hatırı sayılır bir artış yaşanmıştır. Örneğin 1961 yılında 68'i kapalı, 145'i açık olmak üzere 213 salon varken bu sayılar 1975'te 137 kapalı 236 açık, toplam 373 yılına ulaşmıştı (Abisel, 1978). Tezin konusu olan Opera Pasajı'nın 1976 yılından önce de Opera Sineması olarak 1940 yılı itibariyle

kapalı, 1970’li yılların ortalarında da açık sinema hizmet verdiği bilinmektedir. Sinemanın altın çağı olarak değerlendirilen bu dönemden sonra Yeşilçam ile Türk Sineması ’da 70’li yılların sonlarına doğru gerilemeye başlamıştır. Bunun en büyük sebebinin televizyonun evlere gelmesi olarak bilinmektedir.

1967 yılında duraklamaya giren sinema sektörü, 68’de yaşanan siyasi olaylar ile sinemanın altın çağı denilen 60’lı yılların ardından büyük bir duraklama dönemine girmiştir. 1968 yılının sonlarına doğru TRT’nin ilk televizyon yayını ile evlere televizyonlar girince sinema koltukları, yerini evlerdeki salon koltuklarına bırakmıştır. Televizyon satışlarında evinize sinemayı getiren kutu algısı kullanılmıştır.

Dönemin yönetmenlerinden Yılmaz Güney gündelik hayat ve siyasi olayları anlatan birçok filmin yönetmenliğini yapmış, onun dışındaki yapımcı firmaları gündelik hayat ve siyasi olaylardan daha çok aile komedileri, yabancı çizgi roman kahramanları, aksiyon filmleri ve masalları konu alan filmleri seyirci ile buluşturmuştur.

Türk Sinema Tarihi			
Filmin Yılı	Adet	Filmin Yılı	Adet
1950	23	1966	239
1951	36	1967	209
1952	62	1968	177
1953	42	1969	234
1954	46	1970	225
1955	61	1971	265
1956	50	1972	302
1957	61	1973	209
1958	81	1974	188
1959	76	1975	225
1960	78	1976	164
1961	115	1977	125
1962	131	1978	126
1963	125	1979	204
1964	180	1980	68
1965	213	1981	72

Tablo 4. 1. Türk Sinema Tarihi Film Sayıları Tablosu

Tablo 4.1. de görüldüğü gibi yıllar içerisinde çekilen film sayısı artış göstermiştir. Fakat 1970 sonrası çekilen filmlerin konu ve içerikleri döneme göre farklılık göstermektedir.

1970 yılı ve sonrası artan siyasi olaylar, ekonomik kriz ve televizyonun evlere girmesi ile aileler yavaş yavaş sinema salonlarından çekilmeye başlamıştır. Yapımcı ve yönetmenlerin bir kısmı sıcak aile komedileri ile ayakta kalmaya çalışırken, bir diğer kısmı ise kolay para kazanacakları İtalyan erotik komedi filmlerini yapmaya başlamıştır. Sinemanın altın çağı olarak değerlendirilen dönem televizyonun yayılması ile sinemanın karanlık dönemine dönüşmüştür.

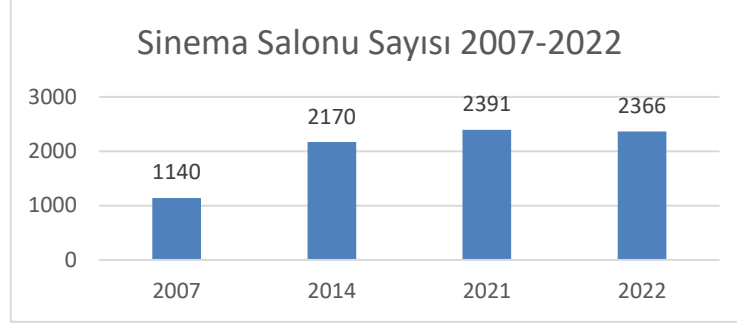
1975 sonrası siyah beyaz film dönemi tamamen bitmiş, tüm yapım firmaları renkli film çekmeye başlamıştır, fakat bu sinemanın o yıllarda girdiği karanlık dönemden çıkmasını sağlamamıştır. TRT’de yasaklı ve sansürlü olan televizyonda izlenemeyen konular sinema salonlarının film konuları olmuştur. 1975 yılında çekilen 195 filmin 131 adedi erotik komedi, 19 adedi ise arabesk olduğu bilinmektedir. Erotik komedi filmleri ve arabesk filmleri Türk Sinemasını çember altına almıştır. 70’li yıllar hem siyasi hem de sinema tarihi olarak karşıtların yaşandığı bir dönem olmuştur.

1980 darbesi sonrasında erotik komedi filmler tamamen bitmiş yerini arabesk konulu filmler almıştır. Özel televizyon kanalları, VCD ve DVD’lerin evlere girmesi ile sinema salonları boşalmış ve teker teker kapanmaya başlamıştır. 2000’li yıllara doğru Türk sineması tekrardan bir hareketlenme ile dünya sinemasına yakın nitelikte eserler çıkarmaya başlamıştır. Son yıllarda artan seyirci, film sayısı, üretimdeki çeşitlilik, teknoloji ve uluslararası kazanılan ödüller Türk sinemasının tekrar canlandığını görmekteyiz.

Günümüzde dijital yayın platformları için üretilen çok fazla film olsa da sinema salonlarında film izleme kültürü giderek azalmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu tarihten günümüzde gelen birçok değerli sinema salonu kapamış, salonların birçoğu da ekonomik krizler sebebi ile kapanmaya devam etmektedir. Günümüzde yaygınlaşan AVM kültürü ile yeni sinema salonları alışveriş merkezlerinin içinde bulunmaktadır.

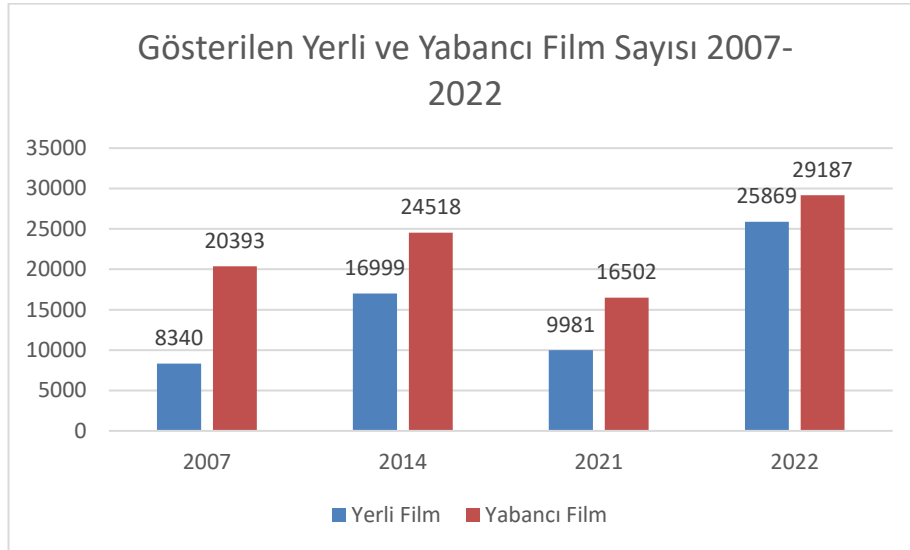
Özellikle 2020 yılında yaşanan pandemi ve salgın hastalıklar da sinema salonlarına gitme alışkanlığını değiştirmiştir. Toplu olarak bulunulan alanlar virüslerin

yayılması ve hastalığın bulaşması açısından tehlikeli görüldüğü için sinema salonlarına talep azalmıştır.

Tablo 4. 2. TÜİK Verilerine Göre Sinema Salonu Sayıları (URL-48)

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından yapılan araştırmaya göre 2022 yılında bir önceki yıla göre sinema salonlarının sayısı yüzde 1,3 azalmıştır. Tablo 2. deki verilere göre, 2007 yılında ülke genelinde sinema salonu sayısı 1140 iken, 2014 yılında 2170, 2021 yılında 2398 ve 2022 yılında 2366 olarak belirtilmiştir.

Tablo 4.3. Tük Verilerine Göre Gösterilen Yerli ve Yabancı Film Sayısı (URL-48)

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından yapılan araştırmaya göre 2022 yılında gösterilen film sayısı bir önceki yıla göre yüzde 107,9 artmıştır. Tablo 4.3. deki verilere göre, aynı dönemde gösterilen yerli film sayısı yüzde 159,2 artarak 25 bin 869 olurken, yabancı film sayısı yüzde 76,9 artarak 29 bin 187 olmuştur.

3.2. KADIKÖY OPERA SİNEMASI

Opera Sineması, İstanbul İli Kadıköy İlçesi, Osmanağa Mahallesi, 17 Pafta, 12 Ada, 82 Parsel üzerinde bulunmaktadır. General Asım Gündüz Caddesi halk arasında Bahariye Caddesi olarak da bilinen cadde üzerinde 17 kapı numaralı binada yer almaktadır. Tezin konusu olan Opera Pasajı'nın yapı olarak 1930'lu yıllarda hem pasaj hem de sinema işlevi ile yapıldığı bilinmektedir.

Şekil 4.6. Güncel Kadıköy Haritası (URL-49).

Bahariye Caddesi ve çevresinde, nüfus artışı ve yoğun yapılaşma sonucu olumsuz değişimler olsa da bu bölge, sinema ve tiyatroların çok sayıda bulunduğu, sosyal ve kültürel etkinliklerin değer gördüğü ve yoğun katılımın olduğu bir yer olma özelliğini geçmişten günümüze kadar taşımaya devam etmektedir (Berber, 2010).

Bahariye Caddesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde konakların ve köşklerin olduğu bir cadde iken gelişen ve cumhuriyete uzanan süreçte bu caddedeki konaklar ve köşkler teker teker yıkılarak yeniden işlevlendirilmiştir. Süreyya İlmen'in yaptırdığı Süreyya Sinema ve Opera Binası'ndan sonra caddenin en önemli ikinci yapısı olarak Opera Sinema Binası'nın yapıldığı bilinmektedir.

Sinema Tarihi Yazarı Burçak Evren'e göre: Pasajın bulunduğu yerde 1920'li yıllara kadar Sultan Abdülhamid'in ahvadından bir ailenin oturduğu üç katlı, beyaz boyalı önünde bir bahçesi ve çam ağaçları bulunan büyük bir konak bulunmaktadır. Bilinmeyen bir sebeple bu aile konaktan ayrılmış ve Göztepe yakınlarında bir eve taşınmıştır.

Desenli yüksek tavanları, bazı odaları çepeçevre ayna kaplı, geniş salonları olan Konak son derece görkemli olduğu bilinmektedir. Konağı terk eden aile Göztepe'ye taşındıktan sonra bu bina yıkılmış, antika eşyalarının haraç mezarat satıldığı bilinmektedir. Fransız, İngiliz, Rum açığöz alıcılar antikalara topladıkları gibi sökülen binanın bazı kısımlarını da yurt dışına çıkarıldığı anlatılmaktadır. Kadri Cemali Kardeşler tarafından alınan konak yıkılıp yerine Opera Sineması inşa edilmiştir. (EK-A)

Döneminin ve İstanbul'un anadolu yakasındaki kültür sanat merkezi Kadıköy'ün en önemli sinema salonlarından biri olan Opera Sineması'na ait dönemin tüm gazeteleri taranmış, 1940 yılı ve 1954 yılı arasında bir kaç gazetede film ilanı dışında herhangi bir haber ya da bilgiye rastlanmamıştır.

Şeki1 4. 7. Akşam Gazetesi 9 Mart 1940 (URL-50).

Şeki1 4. 8. Akşam Gazetesi 27 Ekim 1943 (URL-51).

Şekil 4.9. Akşam Gazetesi 19 Eylül 1944 (URL-52).

Şekil 4.10. Akşam Gazetesi 14 Mart 1946 (URL-53).

Şekil 4.11. Akşam Gazetesi 11 Aralık 1948 (URL-54).

Şekil 4.12. Akşam Gazetesi 27 Ekim 1954 (URL-55).

Özellikle yapının sinema dönemine ait belge ve kaynak bulunmamış, o dönemde sinemayı tecrübe eden kişiler ile yapılan röportajlar ile sözlü bilgi alınmıştır.

Günümüzde Opera Pasajı'nda mağazası olan esnaf Aynur Canitez Opera Sineması dönemlere ait anılarını anlatırken, bir kaç kere film izlemeye gittiğini, locaları olan ve içi çok güzel olan bir salon olduğunu belirtmiştir (EK-F).

Kadıköy'lü yazar Kadir Toprakkaya gençlik yıllarında Opera Sineması'na çok gittiğini ifade etmiştir. 1960'lı yıllarda sinemaya gitmenin baloya gitmek gibi olduğundan bahsetmiş, sinemaya giderken özel giyinilip mümkün olduğu kadar şık olduğundan bahsetmiştir. O dönemde Süreyya Sinemasına sadece siyah takım elbise ile gidildiğini Süreyya Sinemasından sonra da en özenli gidilen sinemanın Opera Sineması olduğunu belirtmiştir.

Sinemanın mimari özelliklerinden bahsedecek olursak, salon alanına girince 30-40 metrekare civarında bir lobi alanı olduğunu belirtmiştir. Sinemaya gelen insanlar önce kapı önünde sohbet ettiğini, sonra lobi alanına geçip orada da vakit geçirdikten sonra salona girdiklerini, film başlayana kadar bu alanda vakit geçirirdikten sonra film saati gelince salona girdiklerini anlatmıştır.

Salonun 8 metre tavanı ile yüksekliği ve farahlığını belirtmiştir. Oturma alanları koltuklar, balkonlar, 6 kişilik ve 8 kişilik loca alanlarından bahsetmiştir. Biletler Koltuk ve Loca olarak iki ayrı şekilde satıldığını, ailecek gidenlerin localarda film izlediğini söylemiştir. Masif ceviz ahşap koltukların kolçakları da masif, oturma alanları bordo kadife olduğunu ve salonun şık duran koltuklarını unutmadığını belirtti.

Sinemanın sol kısmındaki kapıdan pasaj alanına binanın 3. 4. ve 5. katlara geçiş alanı bulunduğunu ve 3. ya da 4. katta Nahit Batıbeki'nin işlettiği Teknik Resim Kursları firmasını hatırladığını anlatmıştır.

Teknik Resim Kursları Anadolu Yakası'nın tek ve döneminin en iyi hocalarının ders verdiği kurum olduğunu da belirtmiştir. Teknik Resim Kursları için o dönemde ışıklı bir reklam tabelası yaptığını anlatmıştır. Tabelayı asarken binanın yapılışında kullanılan ve cephesinde bulunan büyük putrel demirlere kaynak yaparak montajı yaptığını belirtmiştir. O dönemde Sinema'nın karşısında ahşap cumbalı çok güzel evler olduğunu belirtmiştir. (EK-C)

1938 yılında Kadri Cemali Kardeşler tarafından yaptırılan Opera Sineması bulunduğu Bahariye Caddesi'nin kültür sanat haline dönüşmesinde Süreyya Sinemasından sonra döneminin ikinci lüks sineması olarak önemli yere sahip olduğu bilinmektedir.

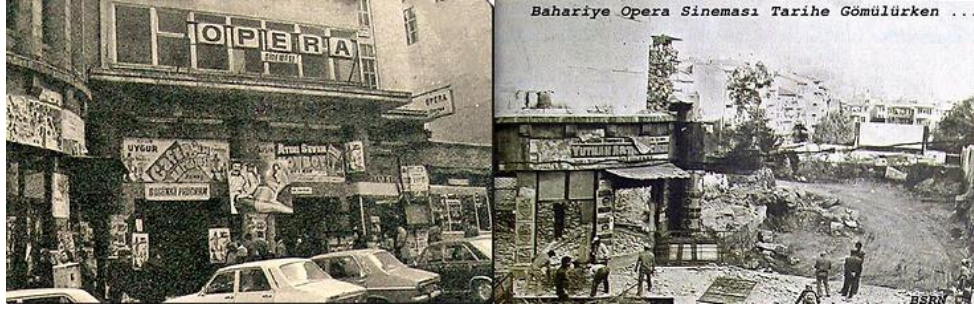
Döneminin Süreyya Sinemasından sonra yapılan Opera Sineması son derece lüks ve zevkli olarak yapılan bir salondur. 1938 yılında büyük bir merasimle açıldığı ve gösterilen ilk film olarak devrin en sevilen çifti Nelson Eddy ve Jeanette Macdonald'ın çevirdikleri “Seviştığımız Günler” filmi halka gösterildiği bilinmektedir. Büyük bir merasimle açılış yapılmasına rağmen herhangi bir yazılı basın veya dönemin verilerinin saklandığı hi bir kaynağa ulaşılamamıştır. (EK-A)

Şekil 4.13. Opera Sineması Sinema Bileti– Burçak Evren Arşivi

Sinema Tarihi Yazarı Burçak Evren'e göre Sinema Salonunun sahibi Kadri Cemali Sümer Bey sinemacılıkta isim yapmış, Beyoğlu'nda da sinemaları olduğu için Sinemacı Kadri Bey olarak ün salmıştır. Sinema binası çok lüks inşa edilmiş, Balkanların en güzel yapısı olarak isim yapmıştır. Sinemaya rağbet gündern güne artmış ve bilet bulmak güçleşmiştir. Devrin gençleri birbirlerini görebilmek için her cumartesi gecesi en temiz ve en güzel kıyafetlerini giyer, günler öncesinde bilet alır, o gece sinemada hazır bulunduklarını ifade etmiştir. Bu durumun adeta bir gelenek haline geldiğini anlatmış, o günlerin bu temiz ve kaliteli gençlerinin bazılarının hayatta, bir kısmının da artık yok olduğuna değinmiştir. (EK-A)

Mimar ve Yazar Arif Atılgan Kadıköy ve Kadıköy'deki mimari yapılar hakkında çok fazla araştırma yazmış ve birçok kitap yayınlamıştır. Opera Sineması'nı anlatırken Sinema Tarihi Yazarı Burçak Evren ile aynı konulara değinmiştir.

Şekil 4.14. Opera Sineması Yıkılışı – Arif Atılgan Arşivi

Opera Sineması ile ilgili araştırmalarında fazla kaynağa ulaşamadığını belirtmiştir. Sinema olarak işletildiği dönemlerde pek çok defa film izlemeye gittiğini söylemiştir. Opera Sinemasında pek çok film izlediğini ama özellikle bir filmi, Frankeştain ve Dev Örümcek isimli korku filmini unutamadığını söylemiştir. 1976 yılında yapının pasaj olarak dönüşerek kamuya hizmet verdiğini belirtmiştir. (EK-B)

3.3. KADIKÖY OPERA SİNEMASI’NIN YOK OLUŞU VE PASAJA DÖNÜŞME SÜRECİ

Türk Sinema tarihini inceleyecek olursak 1960’lı yılların altın yıllar olarak değerlendirilmesine rağmen çok geçmeden 1970’li yıllarda çöküşe geçtiğini görmekteyiz. Özellikle TRT’nin yayına başlaması ve evlerde televizyonlar yer almaya başladıkça sinema seyircileri gün geçtikçe azalmıştır. Önce mahallede televizyonu olan komşularda toplanılarak izlenen televizyon, hızlıca tüm evlere girmeye başlamıştır. Ülke genelinde pek çok sinema salonu ekonomik olarak geçirdiği krizler neticesinde yavaş yavaş kapanmıştır. Tezin konusu olan Opera Pasajı’nın bulunduğu alandaki Opera Sineması da bu dönemde kapanan sinema salonlarından biridir.

Opera Sineması, geniş salonu, balkon ve locaları, rahat koltuklar, kışın çok iyi ısıtılması gibi nitelikleriyle kısa zamanda Kadıköy’ün en beğenilen sineması olacaktı. Otuz yıldan fazla çalıştırdıktan sonra televizyonun sinemalar geçici olarak etkilediği bir dönemde yıktırılarak yerine iş hanı yaptırılması Kadıköy için bir kayıp sayılır (Giz, 1988). Kadıköy’ün en beğenilen sinema salonu olması bu dönemde sinema sektöründe yaşanan düşüşten etkilenmiştir. Seyircilerin eğlenme şekillerinin değişerek evde televizyonu sinema yerine tercih etmeleri pek çok sinema salonu gibi Opera Sinemasının da sonunu getirmiştir. TRT’nin sansürlediği ve kısıtladığı tüm konular

1970 sonrası sinema salonlarında gösterilmeye başlanmış ve aileler süreç içinde sinema salonlarından evlere çekilmiştir.

1968'i izleyen yıllar seks ve cinsellik aracılığıyla gündelik hayatın -yanıltıcı ve hızla bayağılaşan- yenilenmesine tanık oldu (Lefebvre, 1981). 1970'li yıllarda dönemin furyası İtalyan Erotik Filmler ve Yeşilçam Western uyarlaması filmleri Opera Sinemasında da seyirci ile buluşmuş, gelen izleyici kitlesi tamamen değişmiştir. Birkaç yıl önce yaşanan sinema kültürü ve adabı hızla yok olmuştur.

Şekil 4.15. Opera Sinemasının yapılan tüm aramalarda bulunan tek fotoğrafı, 1976 yılında çekilmiştir. Sinemanın son gösterim yaptığı filmler fotoğrafta binanın dış cephesinde görülmektedir.

Şekil 4.15. Opera Sineması – Burçak Evren Arşivi

Görülen iki ayrı afişi de inceleyecek olursak; solda dönemin furyası olan İtalyan Erotik film örneklerinden T. Fikret Uçak'ın yönettiği Nejat Uygur ve Seyyal Taner'in başrolü paylaştığı Cafer'in Nargilesi filminin afişini, sağda dönemin bir diğer furyası olan Yeşilçam Western film örneklerinden Aram Gülyüz'ün yönettiği Sadri Alışık, Figen Han ve Ali Şen başrollerini paylaştığı Atını Seven Kovboy filmin afişini görmekteyiz. Her iki afişin ortasındaki görsel Cafer'in Nargilesi filmine ait erotik bir görseldir.

3.4. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI

Opera Sinemasının yeniden işlevlendirilerek pasaja dönüşümü 1976 yılında gerçekleşmiştir. Beyoğlu Pera bölgesinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan pasaj kültürü Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiştir. Dünyada

pasaj popülaritesini kaybetse de ülkemizde çok daha uzun yıllar boyunca inşa edilmeye devam edilmiştir.

1950’li yıllarda ilk olarak Altıyol Direkli Pasaj inşa edilmiştir. Direkli Pasaj giriş katta mağazalar ve üzerindeki 6 kattan oluşmaktadır. Direkli Pasajdan sonra yeni inşa edilen pasajların birbirleri ile yarışa girdikleri dönemde Onur Kardeşler Opera Pasajı için ciddi bir yatırım yapmışlardır. 1970li yıllarda pasajdan alışveriş yapmak lüks olarak görülmekte ve Kadıköy bölgesindeki yatırımcılar da hem mimari hem de iç mimari olarak dönemin en iyi malzemelerini seçmişlerdir. Günümüzün zincire dönüşen ayakkabı mağazalarından biri olan Hotiç markası ilk mağazasını Kadıköy Direkli Pasaj ’da açmıştır.

1980 ile 1990’lı yılların başında Opera Pasajı’nın alt kısmında kurulan Amerikan Pazarında satılan ithal ürünler çok rağbet gördüğü bilinmektedir.

Kadir Toprakkaya Kadıköy’de doğup büyüyen ve Opera Sineması’nın dışında Opera Pasajı’nda da farklı dönemlerde farklı tecrübelerini röportajında paylaşmıştır. 1980’li yıllarda Opera Pasajı inşa edildikten sonra yılların modası kaçak ürünlerin satıldığı Amerikan Pazarları açıldığı dönemlerde pasajın alt katında bu pazarların kurulduğunu belirtmiştir. Bu pazarlarda çikletler, tütün mamulleri, alkol ürünleri, şampuan, jilet, deodorantlar ve tekstil ürünleri bulunmaktadır. Kadir Bey de defalarca bu pazarlardan alışveriş yaptığını ve pasajın o günlerde çok kalabalık olduğunu belirtmiştir. Kaçakçılık Şube, 45 günde ya da ayda bir baskın yapmakta oradaki ürünleri kolilerle toplamakta ve satış yapanları tutuklamaktadır. Fakat birkaç gün sonra pazar yeniden kurulmaktadır. Bu süreç çok uzun bir dönem devam etmiştir. O dönem Amerikan Pazarları Kadıköy sakinleri için çok renkli ve keyifli bir alışveriş alanı olarak kabul görmüştür. (EK-C)

Modernleşme hareketine bağlı olarak kentli tüketim dinamiğindeki değişim kendisini ithal ürün ve yerli malı tüketim ikiliğini ortaya çıkarmıştır (Küçüktaşdemir, 2018). Kadıköy Opera Pasajı da uzun yıllar hem yerli malı satışı hem de ithal ürün satışı yapılan mağazaları barındırarak Bahariye Caddesi üzerinde kentlinin hafızalarına kazınan bir pasaj haline gelmiştir.

Pasajın ilk yıllarında mağazaların büyük bir çoğunluğu hazır giyim ve jean-kot pantolon satışı yapmakta ve kişiye özel dikim yapan moda evleri bulunmaktadır. Opera Pasajı'nda mağazası olan Afrodit, Derin ve Adil Işık gibi firmalar Alışveriş Merkezleri açılmaya başladıktan sonrasında mağaza zincirlerine dönüşmüşlerdir. 1990'lı yılların ortalarında üzerine özel baskılar yapılan t-shirt giyinmek çok popülerdi bu bağlamda bu hizmette verilmekteydi.

Şekil 4.16. Bahariye Caddesi Opera Pasajı.

Alışveriş Merkezlerinin açılması Pasajdaki ürün çeşitliliğini hazır giyim ve jean-kot pantolon satışından Alışveriş Merkezlerinde olmayan abiye giyim satışına doğru değiştirmiştir. Hatta pasajın içerisinde bulunan Gönen Deri firması bile günümüzde abiye giyim satışı yapmaktadır. (EK-E)

İstanbul Anadolu Yakası'nda yaşayan kadınlar mezuniyet töreni, nişan, düğün ve benzeri özel günler için abiye giyim alışverişi için Opera pasajı tercih edilir konumdadır.

Arif Atılgan'a göre önce 1990 yılında Fenerbahçe semtinde açılan Piramit Alışveriş ve Eğlence Merkezi sonrasında 2002 yılında Acıbadem semtinde açılan Tepe Nautilus Alışveriş Merkezi Kadıköy pasajlarının eski ününü kaybettiğinin üzerinde durmaktadır. (EK-B)

3.5. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Tezin konusu olan Opera Pasajı mimari olarak pek çok farklı özelliğe sahiptir. Pasajlar inşaat malzemesi olarak metal ve camın kullanımı ile geçit olarak tasarlanıp üretilen mekanlar olarak kabul edilmektedir.

Mimari Yapıtın göze görünen yönünün, yani biçiminin arkasında, onun öyle değil de böyle olmasını gerçekleştiren öz yatar. Öz'ün kabaca fonksiyon, biçimlendirme kuralları, yöntemleri, strüktür olanakları, malzeme, hacim ve mekân oluşumunu etkileyen sanat anlayışı gibi bileşenlerden meydana geldiği ileri sürülebilir (Özer, 1986). Kadıköy Opera Pasajı'nın özü spiral şeklindeki kat silmelerindeki strüktürel olarak taşıyıcı bir elemanı Gorbon Seramikleri ile süsleyerek mekânın içini dev bir sanat eseri olarak göstermektedir. Özer'in tanımına göre mekânın özü niteliklerini tam anlamıyla taşımaktadır.

Aristoteles'e göre mekân zamana benzerdir ve sabit değildir. Zaman geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek ayrımları gibi bir üç boyuta sahipse mekân da aynı şekilde üç boyuta sabittir. Mekân için sınır göndermesi yapar fakat bu sınırlar düşünülenin aksine mekânı ayırmaz tam tersi birleştirir. Kadıköy Opera Pasajı spiral şeklindeki rampa kat silmeleri ile en üst kattan en alt kata dolaşım sağlarken kullanıcılarına üç boyutlu bir deneyim yaşatmaktadır.

PASAJIN KATLARI	KULLANIM ŞEKİLLERİ
4. Kısmi Bodrum Katı	Sığınak, Kalorifer Dairesi
3. Bodrum Katı	Binaya Ait Garaj, 21 Nolu Mağazanın Deposu
2. Bodrum Katı	Özel Otopark İşletmesi (Arka Bahçe ile Birlikte)
1. Bodrum Katı	19 Adet Mağaza, 21 Nolu Mağazanın Deposu
Zemin Kat	23 Adet Mağaza
Asma Kat	30 Adet Mağaza
1 Normal Kat	30 Adet Mağaza
2. Normal Kat	30 Adet Mağaza
3. Normal Kat	19 Adet Mağaza
Teras Kat	1 Adet Mağaza

Tablo 4.4. Opera Pasajı Katları ve Mağaza Dağılımı.

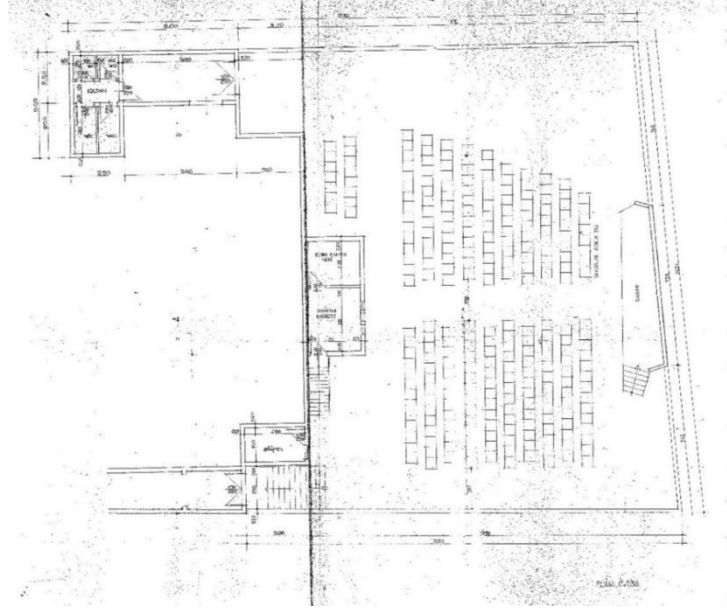
Pasajın giriş kısmında giriş hol alanının, biri solda diğeri sağda olacak şekilde cadde cephesine bakan iki adet mağazası bulunmaktadır. Cadde kotundan girildiğinde karşımıza tam ortada 1. Bodrum kata inen merdivenler, sağ ve sol tarafında zemin kata çıkış yapılan merdivenler karşılamaktadır.

Galeri boşluğuna bakıldığında Zemin kattan bir üst kata çıkan yürüyen merdiven bulunmaktadır. Tam karşıda galeri boşluğunun sonunda zigzag şeklinde katlar arasında iniş ve çıkışı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. 1976 yılında 4 bodrum katı, zemin katı, asma kat, 3 normal kat ve teras katı olarak inşa edilen pasaj 152 bağımsız bölümden oluşmaktadır.

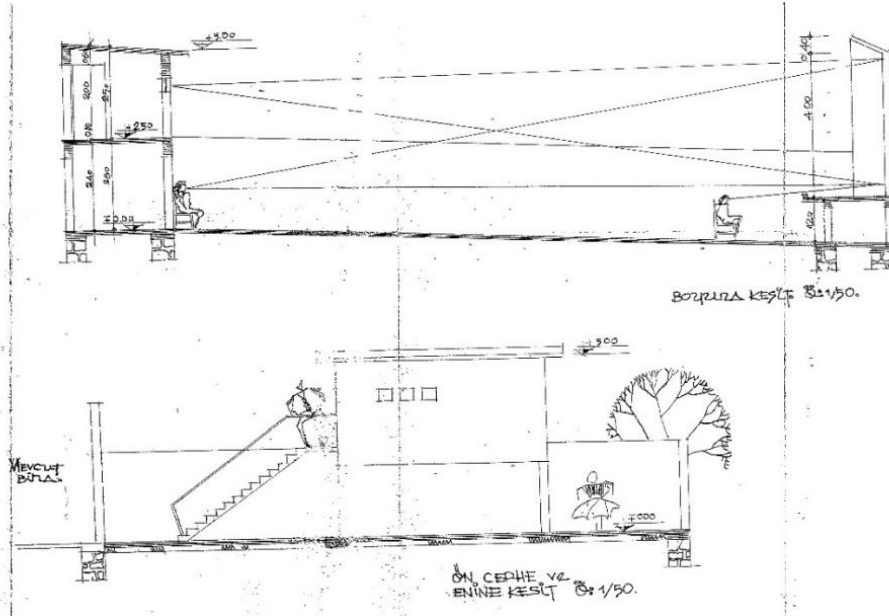
Düz Duvarlarımız, geniş toprağımız, insanların ve ışığın geçmesine yarayan, kapı ve pencere denilen deliklerimiz var. Delikler mekânı aydınlatarak veya karartarak neşeli veya hüzünlü kırlarlar (Le Corbusier, 1999). Kadıköy Opera Pasajı Ön cephe ve cam çatı özelliği ile pasaja gün ışığını maksimum seviyede alacak şekilde tasarlanmıştır. Opera Pasajı aydınlık ve neşeli olarak değerlendirilmelidir. Pasajın içerisindeki mağazalar özel gün ürünleri satışı yaparken müşteri üzerinde aydınlık ve neşeli anılar bırakması hedeflenmiştir.

Kadıköy Opera Pasajı ile ilgili Kadıköy Belediyesi Arşivindeki tüm belgelere ulaşılmıştır. Belgelerin birçoğu tahrip olmuş ve parçalanmış şekilde taranıp arşivlenmiştir. Özellikle Opera Sineması dönemine ait yeterli belgeye ulaşılamamıştır. Kadıköy Belediyesi'nden elde edilen belgeler:

Opera Sineması Yazlık Sinema İnşaatı Ruhsat Başvurusu- 1967, Sinemanın Tadilat Belgesi- 1958, Cep Açık Yazlık Sinemanın Vaziyet Planı- 1966, Cep Açık Yazlık Sineması Vaziyet Planı – 1966, İmar Durumu- 1978, Yan ve Arka Cephe Fotoğrafı – 1986, Plan Örneği- 1986, Kalorifer Dairesi, Sığınak Kat Planı, 3. Bodrum Kat Planı, - 2. Bodrum Kat Planı, 1. Bodrum Kat Planı, Asma Kat Planı, Opera Pasajı Projesi- 1.-2.-3. Kat Planları, A-A Kesiti, Arka Cephe, Teras Katı Planı, Projenin Boyuna Kesiti, Bahariye Cephesi, Tadilat Hesapları, Projenin- Tadili Katlara Ait Koridor Kalıp Planları Kadıköy Belediye Arşivinden elde edilmiştir ve EK 1 de yer almaktadır.

Şekil 4.17. Opera Cep Açık Sineması Planı- 1966 (Kadıköy Belediye Arşivi).

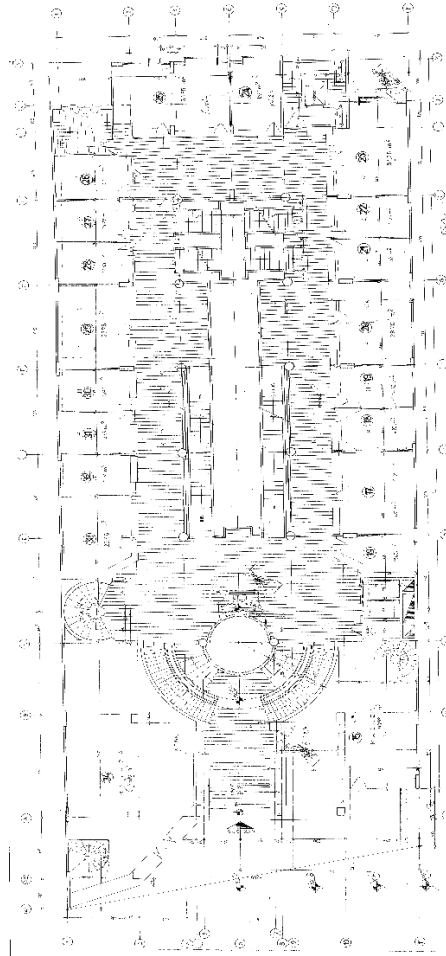

Şekil 4.18. Opera Cep Açık Yazlık Sineması Kesiti- 1966

(Kadıköy Belediye Arşivi).

Şekil 4.19. Opera Pasajı Ön Cephe Fotoğrafı – 1986 (Kadıköy Belediye Arşivi).

Şekil 4.20. Opera Pasajı Projesi- Zemin Kat Planı (Kadıköy Belediye Arşivi).

3.6. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI İÇ MEKÂN ÖZELLİKLERİ

Kadıköy Opera Pasajı'nın iç mekân özelliklerini incelediğimizde yapıldığı dönemi göz önünde bulundurulacak olursak çok fazla yüzey üzerinde sanatsal dokunuşlar ve dönem teknolojisi ile lüks olarak adlandırılabilir ve iddialı malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Opera Pasajı'nın en dikkat çeken iç mimari özelliğini dört ana başlıkta incelediğimizde ilk olarak Gorbon Seramikleri, Yürüyen Merdiven, Kat Silmeleri ve Asansör öne çıkmaktadır.

3.6.1. Gorbon Seramikleri

Prof. Dr. Rebii Gorbon 1934 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin yüksek Mimarlık bölümünden mezun olmuş ve mimar olarak birçok projeye imza atmıştır. Cumhuriyet döneminin en önemli akademisyenleri ve mimarları arasında kabul edilmiştir.

Mimari alanda pek çok ödülü olan Prof. Dr. Rebii Gorbon 'un yaptığı projeler arasında; Heybeliada Sanatoryumu, Florance Nightingale Hemşire Okulu, Philips Fabrikaları, Karaköy Liman Lokantası, Karaköy Yolcu Salonu, Karaköy Liman Binası, Ankara İstasyon Binası, Air France Ofisleri ve 4. Levent Toplu Konutları bulunmaktadır.

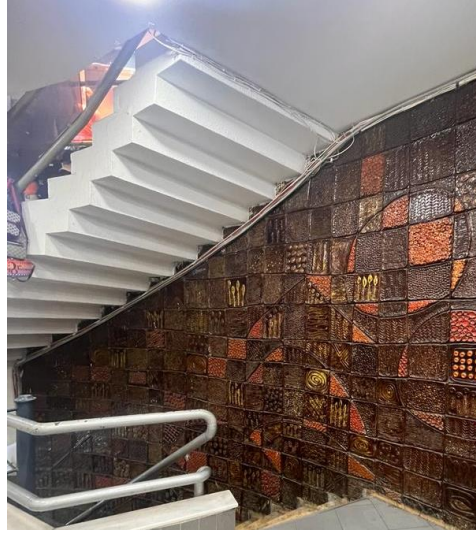

Şekil 4.21. Opera Pasajı Zemin Kat 1. Bodrum Kata İnen Merdiven Yanı Sağ Sol Seramik Panoları.

1940'lı yıllarda eline geçen Fransızca seramik kitabı ile seramiğe merakı başlamış ve araştırmalar yapmıştır. Rebi Gorbon 1950'li yılların başında evinin bahçesine kurduğu atölye ile Gorbon Seramiklerinin ilk adımını atmıştır.

1958 yılında ilk fabrikasını açan Gorbon; Arabistan, Irak, Almanya, İngiltere, Hindistan, İtalya ve İspanya gibi farklı ülkelerde pek çok önemli projeye imza atmıştır.

Gorbon Seramiklerinin uygulandığı projeler; Yeniköy Ritz Carlton Oteli, İzmir Büyük Efes Oteli, Ankara Büyük Marmara Oteli, Çeşme Sheraton Oteli, Çırağan Sarayı Kempinski, Atatürk Kültür Merkezi- Hayati Tabanlıoğlu (İlk Projesi), Kenter Tiyatrosu, Ünver Hastanesi, Datadarbar Cami (Pakistan), Bağdat Parlamento Binası (Irak), Saddam Hüseyin Sarayı (Irak), Sultan Said Bin Taymur Sarayı (Umman), Babaji Restoran (Londra) ve benzeri ulusal ve uluslararası proje gerçekleştirmiştir.

Şekil 4.22. Opera Pasajı Zemin Kat 1. Bodrum Kata İnen Merdiven Yanı Sağ Sol Seramik Panoları.

Rebi Gorbon ile aynı dönemde Kale ve Vitra Seramik fabrikaları kurulmuştur. Fakat Gorbon ne kadar fabrikalaşsa da her daim tasarımı, sanatı ve el işçiliğini ön planda tutmuştur. Yıllar içerisinde aynı yıllarda kurulan iki firma büyüyerek seramik sektöründe yerlerini korumuşlardır. 1990'lı yıllarda Gorbon Seramikleri yok olmuştur. Rebi Gorbon'un Oğlu Aziz Gorbon ve Torunu Orhan Gorbon tarafından 2012 yılında Gorbon Tiles firması ile geleneksel yöntemler ile tekrardan üretime başlamıştır.

Şekil 4.23. Kat Silmeleri Seramik Kaplamaları.

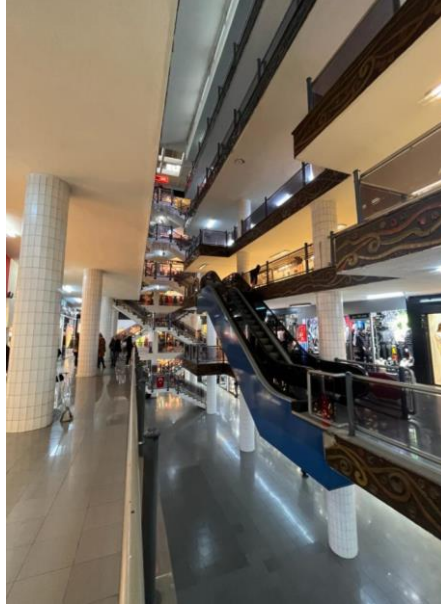
Rebii Gorbon'un oğulları Fatih ve Aziz Gorbon 1970 yılından sonra işin başına geçerler ve Gorbon Seramikleri 1970 ile 1990 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Tezin konusu olan Opera Pasajı'nın seramikleri de bu dönemde yapılmıştır. Şekil 1.83. gibi pasajın giriş katından yakın bir şekilde görülen asma kat silmesinde Gorbon Işıl Tacir 1980 imzasını taşımaktadır.

3.6.2. Yürüyen Merdiven

Jesse Wilford Reno tarafından icat edilen ulaşım aracı olarak kullanılan yürüyen merdiven 18 Mart 1892 yılında patenti alınmıştır. New York'ta Coney Island Eğlence Merkezi'nin içinde 1895 yılında ilk uygulaması gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin ilk yürüyen merdiveni 29 Nisan 1964 yılında İstanbul'da Sultanhamam ile Bahçekapı arasında bulunan Atalar Mağazası'nın içinde kullanılmıştır. Aynı sene Ankara'da Anafartalar Çarşısı'nın içerisinde yürüyen merdiven kullanılmıştır.

Tezin Konusu olan Kadıköy Opera Pasajı İstanbul'un ikinci yürüyen merdiveni olarak 1976 yılında inşa edilmiştir.

Şekil 4.24. Yürüyen Merdiven.

Opera Pasajı mağaza sahiplerinden Onur Tahsin Erdalkıran çocukluğunun bu pasajda geçtiğini anlatmaktadır. Çocukluk yıllarından aklında kalan en değişik anısının da pasajdaki yürüyen merdivenle alakalı olduğunu anlatır. Anadolu'nun ve İstanbul'un farklı yerlerinden insanlar yürüyen merdiveni görmeye gelip saatlerce merdiveni izlediklerini, defalarca merdivenle çıktıklarını belirtmiştir. Bazı günler mağazalarının önünde saatlerce bekleyen insanları unutmadığını tekrar tekrar aktarmaktadır. (EK-D)

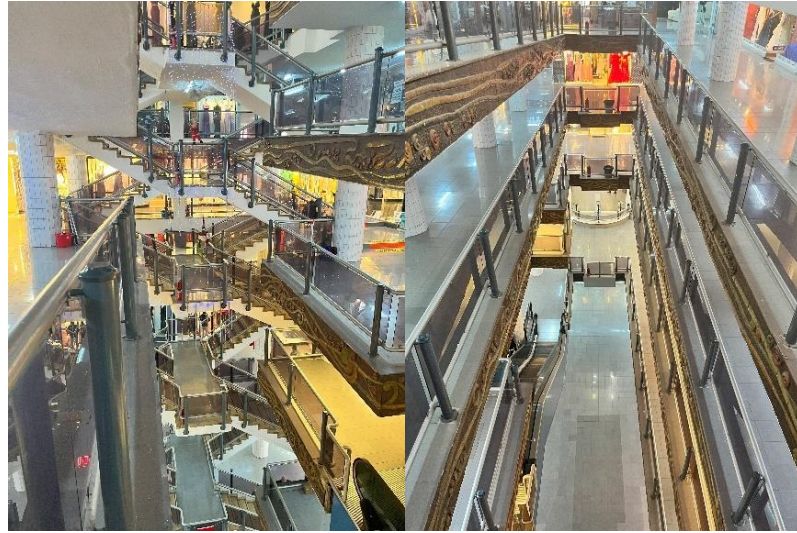
3.6.3. Kat Silmelerinin Spiral Rampa İnişi

Opera Pasajı'na girişinde zemin katta sol tarafta bulunan asansör ile en üst kata çıktığınızda tekrar merdivene ihtiyaç duymadan koridor holünde yürüyerek tekrar asma kata kadar yürünmektedir. Spiral şeklinde tasarlanmış katları ve kat silmeleri sayesinde mağazaları gezerken saat yönünde dönerek alt kata gelinmektedir.

Gorbon Seramikleri ile süslenmiş kat silmeleri çatı katına kadar spiral rampa şeklinde devam etmektedir.

Şekil 4.25. Kat Silmesi

Şekil 4.26. Kat Silmeleri.

Frank Lloyd Wright tarafından 1959 yılında yapılan Solomon R. Guggenheim Müzesi New York'un sembolik binalarından biridir. Guggenheim Müzesi spiral kat planları ve rampaları ile dünyada en çok bilinen örneğidir.

Opera Pasajı'nın Belediye'den alınan evraklarda müellif mimarı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Belki de mimari tasarımı yapanlar Frank Lloyd Wright'tan spiral şeklinde saat yönünde dönen kat planını esinlendiği düşündürmektedir.

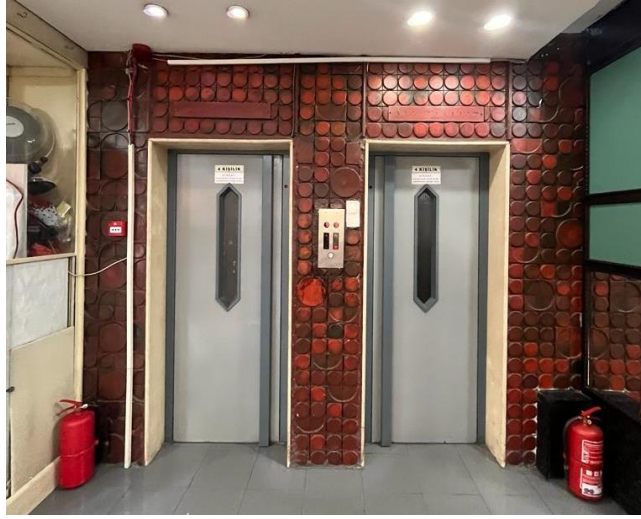
Yerleşim Planı ve kat silmeleri spiral olarak dönen projelere son yıllarda çok örneğe rastlanmaktadır. 2020 yılında İsviçre'de Lozan Üniversitesi için yapılan Vortex

Öğrenci Evi, 2020 yılında Kazakistan’da yapılan Nur Sultan Eğitim Kompleksi, 2020 yılında İsviçre’de yapılan Piguet Saat Müzesi gibi örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

3.6.4. Asansör

Pasajın, girişteki zemin kattında solda iki adet asansör bulunmaktadır. Asansörün çevresi Gorbon seramikleri ile kaplanmıştır. Kat silmelerindeki kahverengi ve toprak tonlarındaki dalga desenlerinin aksine bu alan dikkat çekmesi için kırmızı olarak tercih edilmiş gibi görünmektedir. Çevresinde yapılan tadilatlar ile ufak rötuşları olsa da günümüze zarar görmeden korunarak gelmiştir.

Modern ve dairesel formlarda yapılan tasarıma benzer ürünler günümüzde neredeyse tüm seramik markalarında bulunmaktadır. Her dönem uygulanabilecek bir desen olarak düşünülmelidir.

Şekil 4.27. Asansörler.

3.7. KADIKÖY OPERA (ONUR) PASAJI’NIN YILLAR İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİ

Opera Pasajı Güvenlik Müdürü Erçin Kılıç ile yapılan röportaj ile pasajın yıllar içerisindeki değişimi üzerine bilgi alınmıştır. Kılıç; Pasajın 1990 yılında vefat eden Mehmet Onur tarafından Kadri Cemali Kardeşler ’den alındığını ve pasaja dönüştürüldüğünü söylemektedir. Bahariye Caddesi’nin başlangıç noktasında Boğa Heykeli’nin karşısında bulunan Onur Çarşısı’nın da aynı kişiye ait olduğu ve şu an da

birlikte aynı yönetim tarafından yönetildiğini de belirterek günümüzde aynı aileden torunlarının yönetimi devir aldığını beyan etmiştir.

Şekil 4.28. Giriş Alanı 1. Bodrum Kata İniş ve Bakır Gravür.

Kılıç ile Alışveriş Merkezleri'nin Pasajın üzerinde yaşattığı negatif etki üzerine uzun uzun yaptığımız saptama ile 90'lı yıllarda 4000 üzerinde olan günlük müşteri sayısının son yıllarda 1000'i geçmediğini belirterek Pasajın müşterisinin her geçen gün azaldığının altını çizmiştir.

Pasajın ilk yapıldığı günden bugüne kadar geçirdiği tadilatlar ve renovasyon projelerini birkaç madde ile açıkladığımızda:

- Pasajın ilk yapıldığında cam çatı ve yan aydınlıkları mevcutmuş. Cam Tavan iptal edilerek izolasyon yapılmış ve yan alanda bulunan cam aydınlık alanları korunmuştur.
- Pasajın ilk yıllarında yapılan merkezi iklimlendirme-havalandırma sistemi sürekli arıza durumuna geçtiği için yönetim tarafından alınan karar ile iptal edilmiş. Şu an pasaj genelinde herhangi bir iklimlendirme-havalandırma sistemi kullanılmamaktadır.
- Pasaj ilk yapıldığında zeminde bulunan traverten taşları değiştirilmiş ve şu an mevcutta kullanılan seramik malzemenin uygulaması yapılmıştır.

- Pasajın ilk yapıldığında giriş alanında tavanda bakır ve cam dekorların bulunduğunu, sonrasında o dekorların alçıpan malzeme ile kapatılarak iptal edildiğini belirtmiştir.
- 1999 yılında yaşanan Gölçük Depremi'nden sonra tüm testlerin yapıldığı ve çıkan raporlara göre güçlendirme çalışmaları yapıldığını beyan etmiştir.

Şekil 4.29. Opera Pasajı Dış Cephe.

Bunların dışında Kılıç: Pasaj diğer mimari unsurlarını ilk gün olduğu gibi koruduğunu belirtmektedir. Yönetim olarak yakın zamanda pasajın dış cephesi ile ilgili bir çalışma yapacaklarını söyleyerek sohbeti sonlandırdık (EK-G)

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Kadıköy'ün kuruluşu M.Ö. 1000 yıllarında Fenikelilere kadar dayandığı bilinmektedir. Tarih boyunca Karhadon, Khalkedon Meteris, Kadıköyü ve Kadıköy olarak isimlendirilmiştir. Kadıköy kuruluşundan beri kıymetli bir liman kenti olması dışında her döneminde zanaat ve sanatla gelişimini sürdürmüştür.

Anadolu topraklarında yerleşik hayata geçip şehirler oluşmaya başlayınca ticaretin yapıldığı mekanlar oluşmaya başlamıştır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde kervansaraylar, hanlar, bedesten ve arastalar kurulmuş ve sonrasında bunların etrafına yerleşim yerleri oluşmuştur. Şehirlerin kalabalıklaşması, Tanzimat Dönemi ve batılılaşmanın etkileri ile pasaj yapıları öncelikle Pera bölgesinde sonra tüm Anadolu'da inşa edilmeye başlanmıştır.

Tezin konusu olan Opera Pasajı, İstanbul İli Kadıköy İlçesi, Osmanağa Mahallesi, 17 Pafta, 12 Ada, 82 Parsel üzerinde bulunmaktadır. General Asım Gündüz Caddesi halk arasında Bahariye Caddesi olarak da bilinen cadde üzerinde 17 kapı numaralı binada yer almaktadır.

Opera Pasajı'nın Bahariye Caddesi üzerindeki konumu ve cumhuriyet sonrası öncelikle Opera Sineması olarak kullanılmıştır. 1938 yılında açılan Opera Sineması hakkında fazla kaynak olmaması araştırmanın içerisinde farklı zorluklara sebep olmuştur. Sinema araştırmaları yaparken daha önce Opera Sinemasında deneyim yaşayan kullanıcılar bulunuş sözlü röportaj yapılarak çalışma desteklenmiştir. Bu röportajların detayları ekte de yer almaktadır.

Opera Sineması: Döneminde bulunduğu caddenin en lüks ikinci sineması iken televizyonların evlere girmesi, dönemin siyasi olayları ve bunların sonucunda yaşanan ekonomik krizler sebebi ile kapanmıştır.

1976 yılında kapanan sinema binası yeniden işlevlendirilerek dönemin popüler ticari merkezi olacak Opera Pasajı'na dönüşmüştür. Yaklaşık 24 yıl sonra ülke

genelinde Alışveriş Merkezleri toplumsal hayata giriş yapmış alışkanlıklarda kırılmalar yaşanmaya başlamıştır.

Kadıköy de 1990 yılında Fenerbahçe semtinde açılan Piramit Alışveriş ve Eğlence Merkezi sonrasında 2002 yılında Acıbadem semtinde açılan Tepe Nautilus Alışveriş Merkezi Kadıköy pasajlarının eski popüleritesini kaybetmesine sebep olmuştur.

Gelişen teknoloji, bilgisayarlar ve akıllı telefonlar sayesinde 2010 yılı itibarıyla alışveriş alanları yıllar içerisinde e-ticaret ile sanal pazar yerlerine dönüşmüştür. 1980 yılından sonra doğanlar ihtiyaçlarını sanal pazar yerleri üzerinden almaya başlamıştır.

2020 yılında dünya genelinde yaşanan Covid-19 salgını sürecinde alışveriş merkezleri ve pasajların büyük bir çoğunluğu uzun süre kapalı kalmış ve hizmet verememiştir. Bu süreçte toplumun alışveriş alışkanlığı ise online alışverişe evrilmiştir. Günümüzde neredeyse 18-60 yaş grubu arası insanlar e-ticaret yolu ile alışveriş yapmaktadır.

Opera Pasajı'nın salgın sonrası müşteri sirkülasyon sayısı 1/4 oranında düştüğü gözlemlenmiştir. Opera Pasajı mağazalarının bir kısmı sanal pazar yerlerinde satışa başladıklarını da belirtmektedir. Son yıllarda gelen müşterilerin yerli olmadığını daha çok gurbetçi ve orta doğu ülkelerinin vatandaşlarının alışveriş yaptığı tespit edilmiştir.

Pasaj kültürünün korunmaması alışkanlıklarındaki değişim alışverişin kolektif belleğindeki yerini olumsuz olarak etkilemektedir. Sosyal yapıların değişmesi ve üreyebilmesinin yön veren bir etkisinin olduğu, her dönem ortaya çıkan yeniliklerin, eskileri de koruyabilmeleri yönünde de kullanılması unutulmamalıdır.

Kişiyeye özel üretilen giyim ürünlerinin tercih edilmesi bu sektörde çalışan meslek kollarının da sürekliliğini sağlayacaktır. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi pasajların canlılığını sürdürmesi tüketim alışkanlığındaki değişim ve tek tip beğenin önüne geçilmesi mümkün olacaktır.

Her geçen gün belleğimizden silinen pasaj ve pasaj esnafları yerini alışveriş merkezleri ve online ticarete bırakmıştır. Gelecek nesillere pasaj kültürünü anlatmak,

pasajlarda yer alan esnaf, zanaatkâr ve sanatçılarının bilgi ve ürettiği değerleri gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel değerlerdir.

KAYNAKÇA

- Abisel, N.** (1978). Türk Sinemasının İşleyişi ve Sorunları, *Doktora Tezi*, Anadolu Üniversitesi, *Siyasal Bilimler Fakültesi Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı*, 1978, Ankara, 143
- Aldaş, C.** (2019). Galata ve Pera'nın Sosyo-Kültürel Değişimi Bağlamında Şark Aynalı Pasajı ve Markiz Pastanesi'nin İç Mimari Analizi, *İç Mimarlık Yüksek Lisans Programı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı*, 2019, İstanbul, 62
- Aristoteles (1996)**. Kategoriler, *İmge Kitabevi Yayınları 5. Baskı*, 2019, Ankara, 23-25
- Atılğan, A.** (2019). Kadıköy'de Zaman, *K-İletişim Yayınları*, 2019, *Kadıköy İstanbul*, 19-144
- Aytar Sever, İ.** (2012). Geleneksel Türk Osmanlı Han Yapıları ve Belçika'da Bulunan Pasaj Yapılarından Örnekler, *Uluslararası Türkiye Belçika İlişkileri ve Türk Kültür- Sanatı Sempozyumu*, Haziran 2012, *Brussels Belçika*, 135
- Benjamin, W.** (2009). Pasajlar (Cemal A. Çev.), *Yapı Kredi Yayınları*, 2009, *İstanbul*, 88
- Berber, Ö.** (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi Modern Mimarlık Örneklerinden Kadıköy Halkevi Binası Restorasyon Projesi, *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilimdalı Restorasyon Bilimdalı, Yüksek Lisans Tezi*, 2010, *İstanbul*, 47-53
- Bilginer Erdoğan, Ş.** (2013). Toplumsal Bellek ve Medya: Toplumsal Hatırlatma ve Unutturma Biçimleri (Seksenler TV Dizisi), *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, TV ve Sinema Anabilim Dalı*, 2013, *Erzurum*, 6

- Ching, F.** (1996). Mimarlık: Biçim, Mekan ve Düzen, *Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*, 1996, *İstanbul*, 180
- Durukan, A.** (2006). Cumhuriyetin Çağdaşlaşma Düşüncesinin Yaşama ve Mekâna Yansımaları: Halkevi Binaları Örneği, *Doktora Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı*, 2006, *İstanbul*, 76
- Demirbilek, A.** (1994). Dünya Sinema Tarihi 1. Bölüm, *M.S.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi*, 1994, *İstanbul*, 1
- Ekdal, M.** (1996). Bizans Metropolünde ilk Türk Köyü Kadıköy, *Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları*, 1996, *İstanbul*, 236-237
- Elliott, B.** (2010). Şark'ın Çarşılarının Yeniden Üretimi Pera Pasajlarının Ortaya Çıkışı (Kurt F. Çev.), *İstanbul Dergisi*, 2010, *İstanbul*, 37
- Elliott, B.** (2022). Mimarlar İçin Benjamin (Angı S. K. Çev.), *Ketebe Yayınları*, 2022, *İstanbul*, 142
- Erdönmez, E. ve Çelik, F.** (2016). Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri (Araştırma Makalesi), *TÜBA-KED Dergisi*, 2016, *İstanbul*, 147
- Geist, J. F.** (1989). Arcades, The History of a Building Type, *Cambridge*, 1989, England: MIT Press, 103
- Giz, A.** (1988). Bir Zamanlar Kadıköy 1900-1950, *İletişim Yayınları*, 1988, *İstanbul*, 76
- Güncan, A.** (1993). 19.Yüzyıl Avrupa Mimarlık Hareketlerinin ve Batılılaşmanın Osmanlı Konut Mimarisine Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, 1993, *İstanbul*, 143
- Güneş, S.** (2021) Tarihi Yapıların Sürdürülebilirliği Açısından Yeniden İşlevlendirme Projeleri Üzerine, İstanbul Kadıköy Bölgesi Örnekleri, *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi, 2021, *Kocaeli*, 154

- Gürkan, F.** (1996). Cumhuriyet Öncesi Türk Sineması (1895-1923), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Sinema Anabilim Dalı, 1996, İstanbul, 54
- Halbwachs, M.** (1980). The Collective Memory, New York: Harper Colophon Books, Chapter4, 1980, New York, 1-15
- Habermas, J.** (1961). Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (Bora T. ve Sancar M. Çev.), *İletişim Yayınları 16. Baskı*, 2021, İstanbul, 274
- Kaynar, H.** (2009). Her Yerde Aynı, Her Yerden Başka: Sinema İstanbul'da, *Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul*, haz. Filiz Özdem, Ali Konyalı, Cilt II, *Yapı Kredi Yayınları*, 2009, İstanbul, 377
- Keleş, R.** (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, *İmge Kitabevi Yayınları 3. Baskı*, 2021, Ankara, 83
- Kılıç, E.** (2009). XIX. Yüzyıl Sonu Batılılaşma Hareketlerinin Pera/Beyoğlu'nda Apartmanlaşma Sürecine Etkileri ve Mimari Yansımalar, *Yüksek Lisans Tezi*, Haliç Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı*, 2009, İstanbul, 93
- Kıral M. K.** (2020). Kentsel Mekan Ögesi Olarak Pasajlarda Mekansal Biçimlenme: Ankara Yenişehir Pasajları, *Doktora Tezi*, Atılım Üniversitesi, 2020, Ankara, 18-19
- Kuban, D.** (2013). Osmanlı'nın İstanbul'u Osmanlı Başkenti İstanbul'u Simgeleyen 112 Anıtsal Yapı, *Yapı-Endüstri Merkezi Yem Yayın*, 2013, İstanbul, 20
- Kütükçü, T.** (2014). Kadıköy'ün Kitabı, *Ötüken Neşriyat A.Ş.*, 2014, İstanbul, 61
- Küçüktaşdemir, G.** (2018). Kentin İç Mekânları: Ankara Belleğinde Pasajlar (1950-1980), *Sanatta Yeterlik Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, *İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı*, 2018, Ankara, 61-95
- Le Corbusier** (1999). Bir Mimarlığa Doğru (Merzi S. Çev.), *Yapı Kredi Yayınları 13. Baskı*, 2023, İstanbul, 200

- Lefebvre, H.** (1981). Gündelik Hayatın Eleştirisi III Moderniteden Modernizme, *Sel Yayıncılık 2. Baskı*, 2017, İstanbul, 84
- Lynch, K.** (1973). Kent İmgesi (Başaran, İ. Çev.), İstanbul: *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 2017, İstanbul, 8
- Olick, J. K.** (2014). Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür Makaleler (Tema), *Moment Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2014, Ankara, 181
- Özak, N. Ö.** (2008). Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekansal Öğeler, *Doktora Tezi*, Mimarlık Anabilim Dalı Bina Bilgisi Programı, *İstanbul Teknik Üniversitesi*, 2008, İstanbul, 75-76
- Özçelik Yaşarlar, Y.** (2019) Elhamra Pasajı Koruma Sorunlarının Değerlendirilmesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü*, Mimarlık Anabilim Dalı Koruma ve Restorasyon Yüksek Lisans Programı, 2019, İstanbul, 90
- Özer, B.** (1986). Kültür Sanat Mimarlık, *Yapı-Endüstri Merkezi Yem Yayın 7. Baskı*, 2021, İstanbul, 352
- Scognamillo, G.** (1996). Yeşilçam'dan Önce Yeşilçam'dan Sonra, *Antrankt Sinema Kitapları*, Leya Yayıncılık, 1996, İstanbul, 89
- Teoman Z.** (1980). Kadıköy ve Kadıköyün Öyküsü, *Gençlik Kitabevi Kadıköy*, 1980, İstanbul, 50-51
- Tuncer, O. C.** (2007). Anadolu Kervan Yolları, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, 2007, Ankara, 24
- Türkmenoğlu D.** (2016). Kolektif Bellek Üzerine Bir Alan Çalışması: Bakırköy ve Şişli İlçelerinde Yaşayan Ermeni Kadınların Belleği, *Yüksek Lisans Tezi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, *İstanbul Üniversitesi*, 2016, İstanbul, 20
- Zengin, F.** (2022). Türk Sinemasında Kullanılan İlk Sinema Makineleri ve İlk Projeksiyonistler (1896-1908), *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 2022, Bolu, 125

- URL-01: < [Kervansaray Nedir? Kuruluş Amacı ve Özellikleri – Tarih Portalı \(tarihportali.net\)](http://tarihportali.net) >, erişim tarihi 29.06.2023.
- URL-02: < [Arasta Nedir ? | Olabilirsiniz](http://arasta.com) >, erişim tarihi 29.06.2023.
- URL-03: < [İMC \(imc.org.tr\)](http://imc.org.tr) >, erişim tarihi 29.06.2023.
- URL-04: < [Galleria Vittorio Emanuele II di Milano: storia e curiosità del "salotto buono" \(eventimilano.it\)](http://eventimilano.it) >, erişim tarihi 30.06.2023.
- URL-05: < [Dünyanın En Güzel Otel Lobileri \(luxxu.net\)](http://luxxu.net) >, erişim tarihi 30.06.2023.
- URL-06: < [Salt Araştırma: Elhamra Pasajı - Elhamra Passage \(saltresearch.org\)](http://saltresearch.org) >, erişim tarihi 30.06.2023.
- URL-07: < [Narmanlı Han - Narmanlı Han - Vikipedi \(wikipedia.org\)](http://wikipedia.org) >, erişim tarihi 30.06.2023.
- URL-08: < [Salt Araştırma: Şark Pasajı - Şark Passage \(saltresearch.org\)](http://saltresearch.org) >, erişim tarihi 05.07.2023.
- URL-09: < [İstiklal Caddesi 310 - Manifold](http://istiklal310.com) >, erişim tarihi 05.07.2023.
- URL-10: < [Pasajlar Diyarı İstiklal Caddesi – İletim \(istanbul.edu.tr\)](http://istanbul.edu.tr) >, erişim tarihi 05.07.2023.
- URL-11: < [hazzo pulo pasajı: 1965 – 2012 – 2023? – mutlu kent \(wordpress.com\)](http://wordpress.com) >, erişim tarihi 05.07.2023.
- URL-12: < [İstanbul'un Semtleri: Pasajlarıyla Beyoğlu \(istanbul.gov.tr\)](http://istanbul.gov.tr) >, erişim tarihi 05.07.2023.
- URL-13: < [Cercle d'Orient Konumu, Fotoğrafları ve Hakkındaki Bilgiler \(kulturenvanteri.com\)](http://kulturenvanteri.com) >, erişim tarihi 08.07.2023.
- URL-14: < [İstanbul'un En Eski 10 Pasajı | 10layn](http://10layn.com) >, erişim tarihi 08.07.2023.
- URL-15: < [Pera ve Galata'da Yahudi izleri 1: Unutulmuş bir hayırsever Abraham Aslan Fresko \(gazeteduvar.com.tr\)](http://gazeteduvar.com.tr) >, erişim tarihi 08.07.2023.
- URL-16: < [Hikayeleriyle Beyoğlu'nun 8 tarihi pasajı - Turizm Günlüğü \(turizmgunlugu.com\)](http://turizmgunlugu.com) >, erişim tarihi 08.07.2023.
- URL-17: < [Eski Beyoğlu hayata döndü! | Yaşam \(haberturk.com\)](http://haberturk.com) >, erişim tarihi 08.07.2023.
- URL-18: < [Pasajlar, açıldıkları dönemin alışveriş merkezleriydi - Son dakika ekonomi haberleri \(ekopara.com\)](http://ekopara.com) >, erişim tarihi 10.07.2023.
- URL-19: < [BEYOGLU ANADOLU HAN VE PASAJI \(turanakinci.com\)](http://turanakinci.com) >, erişim tarihi 10.07.2023.

- URL-20: < [Rumeli Pasajı Konumu, Fotoğrafları ve Hakkındaki Bilgiler \(kulturenvanteri.com\)](http://kulturenvanteri.com) >, erişim tarihi 10.07.2023.
- URL-21: < [Suriye Pasajı'nın Başına Gelenler - Arkitera](http://arkitera.com) >, erişim tarihi 10.07.2023.
- URL-22: < [Kadıköy Arşivi – Tarihçe | Şehir Planlama Müdürlüğü \(ibb.istanbul\)](http://ibb.istanbul) >, erişim tarihi 10.07.2023.
- URL-23: < [BATI KAYNAKLI HARİTALARDAKİ İSTANBUL | Büyük İstanbul Tarihi \(istanbultarihi.ist\)](http://istanbultarihi.ist) >, erişim tarihi 30.06.2023.
- URL-24: < [Kadıköy Arşivi – Haritalar | Şehir Planlama Müdürlüğü \(ibb.istanbul\)](http://ibb.istanbul) >, erişim tarihi 12.07.2023.
- URL-25: < [Şehremaneti Binası | Emre MUŞAZLIOĞLU \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 12.07.2023.
- URL-26: < [Haydarpasa Garı \(kadikoy.gov.tr\)](http://kadikoy.gov.tr) >, erişim tarihi 12.07.2023.
- URL-27: < [Kadıköy İskelesi | Eski İstanbul Fotoğrafları Arşivi \(eskiistanbul.net\)](http://eskiistanbul.net) >, erişim tarihi 12.07.2023.
- URL-28: < [İBB Kadıköy İskele Kütüphanesi - Atatürk Kitaplığı \(ibb.gov.tr\)](http://ibb.gov.tr) >, erişim tarihi 12.07.2023.
- URL-29: < [Hal binasından sahneye... | Haberler \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 16.07.2023.
- URL-30: < [Balıkçı Ethem'in gözünden Kadıköy Çarşısı | Haberler \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 16.07.2023.
- URL-31: < [Eyüp Sultan Meydanı ve çevresini düzenleme çalışması başlatıldı \(aa.com.tr\)](http://aa.com.tr) >, erişim tarihi 16.07.2023.
- URL-32: < [Bahariye Caddesi / Arif Atılğan | \(mimdap.org\)](http://mimdap.org) >, erişim tarihi 21.08.2023.
- URL-33: < [Kadıköy Boğa Heykelinin İlginç Öyküsü | ListeList.com](http://ListeList.com) >, erişim tarihi 21.08.2023.
- URL-34: < [Süreyya İlmen - Vikipedi \(wikipedia.org\)](http://wikipedia.org) >, erişim tarihi 21.08.2023.
- URL-35: < [Efsanevi Bakireler Anıtı'na ne oldu? – Nilay Örnek \(nilayornek.com\)](http://nilayornek.com) >, erişim tarihi 10.09.2023.

- URL-36:** < [Kadıköy'ün tramvaylı yılları| Haberler \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 10.09.2023.
- URL-37:** < [sureyya-operasi-1960lar – Tarihi İstanbul](http://sureyya-operasi-1960lar-tarihi-istanbul) >, erişim tarihi 10.09.2023.
- URL-38:** < [süreya-op • Kültür Envanteri \(kulturenvanteri.com\)](http://kulturenvanteri.com) >, erişim tarihi 10.09.2023.
- URL-39:** < [Dünyanın En Görkemli Opera Binaları - OGGUSTO](http://oggusto) >, erişim tarihi 16.09.2023.
- URL-40:** < [Bir İstanbul Klasığı: Süreyya Operası \(istanbul.gov.tr\)](http://istanbul.gov.tr) >, erişim tarihi 16.09.2023.
- URL-41:** < [85 yıl evvel Kadıköy'de, Halkevi'nde...| Haberler \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 16.09.2023.
- URL-42:** < [İnkılâbı tütüren bir ocak| Haberler \(gazetekadikoy.com.tr\)](http://gazetekadikoy.com.tr) >, erişim tarihi 27.09.2023.
- URL-43:** < [Osmanlı'da Sinema \(bianet.org\)](http://bianet.org) >, erişim tarihi 27.09.2023
- URL-44:** < [Cumhuriyet filmini beklerken \(gazeteduvar.com.tr\)](http://gazeteduvar.com.tr) >, erişim tarihi 27.09.2023.
- URL-45:** < [Ateşten Gömlek M.Ertuğrul poster - Kurtuluş Savaşı ile ilgili filmler listesi - Vikipedi \(wikipedia.org\)](http://wikipedia.org) >, erişim tarihi 27.09.2023.
- URL-46:** < [Türkiye'nin Kalbi Ankara - Türkiye'nin Kalbi Ankara - Vikipedi \(wikipedia.org\)](http://wikipedia.org) >, erişim tarihi 27.09.2023.
- URL-47:** < [Türk sinemasının ilk renkli filmi Halıcı Kız 66 yıl sonra pırıl pırıl \(star.com.tr\)](http://star.com.tr) >, erişim tarihi 27.09.2023.
- URL-48:** < [TÜİK Kurumsal \(tuik.gov.tr\)](http://tuik.gov.tr) >, erişim tarihi 20.10.2023.
- URL-49:** < OpenStreetMap >, erişim tarihi 20.10.2023.
- URL-50:** < [Akşam 9 Mart 1940 sayfa 4 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](http://gastearsivi.com) >, erişim tarihi 20.10.2023.

URL-51: < [Akşam 27 Ekim 1943 sayfa 3 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](#) >, erişim tarihi 20.10.2023

URL-52: < [Tanin 19 Eylül 1944 sayfa 4 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](#) >, erişim tarihi 20.10.2023

URL-53: < [Akşam 14 Mart 1946 sayfa 4 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](#) >, erişim tarihi 20.10.2023

URL-54: < [Akşam 11 Aralık 1948 sayfa 4 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](#) >, erişim tarihi 20.10.2023

URL-55: < [Akşam 27 Ekim 1954 sayfa 4 | Gaste Arşivi \(gastearsivi.com\)](#) >, erişim tarihi 20.10.2023

EKLER

EK A: Burçak Evren (Türk Sinema Tarihi Yazarı) Röportaj Notları

1936 yılında inşa edilen Opera Sineması ve sonradan yeniden işlevlendirilen Opera Pasajı hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Günümüzde Türk Sinema Tarihi adına en çok araştırma yapan ve en çok kullanılan kaynakları yazdınız. Türk Sinema tarihi ile ilgili yaptığınız araştırmalar ve yazdığınız kitaplar sonucunda elde ettiğiniz bilgileri bizimle paylaşabilir misiniz?

- Kadıköy’de Süreyyapaşa Sinemasından sonra yapılan Opera Sineması son derece lüks ve zevkli bir bina idi.
- Sahibi Kadri Cemali Sümer Bey sinemacılıkta isim yapmış, Beyoğlu’nda da sinemaları olduğu için Sinemacı Kadri Bey olarak ün salmıştı.
- Sinema binasının bulunduğu yerde 1920’li yıllarda Sultan Hamid’in ahvadından bir ailenin oturduğu üç katlı, beyaz boyalı, önünde bir bahçesi ve çam ağaçları bulunan büyük bir konak vardı. Bir sebeple aile evden ayrılmış, Göztepe istasyonuna yakın bir eve taşınmıştı.
- Desenli yüksek tavanları, bazı odaları çepeçevre ayna kaplı, geniş salonları olan Konak son derece görkemli idi. Aile Göztepe’ye taşındıktan sonra bu bina yıkıldı, antika eşyaları haraç mezat satıldı. Fransız, İngiliz, Rum açığöz alıcılar antikaları topladıkları gibi sökülen binanın bazı kısımlarını da yurt dışına çıkardılar.
- Muhteşem konağın yerinde Canan Sokağı’na kadar uzanan meyilli boş bir arsa kaldı. Kısa süre içinde yapılan derme çatma kulübelere fakir halk gelip, yerleşti. Ağaçlar kesildi, güzelim bahçe konakla beraber yok olmuş, eski halini bilenler için tanınmaz hale gelmişti.
- Kadri Bey, sinemasını işte bu arsaya yaptı ve 1938 yılında büyük bir merasimle açıldı. İlk film olarak devrin en sevilen çitfi Nelson Eddy ve

Jeanette Macdonald'ın çevirdikleri “Seviştiğimiz Günler” filmi halka gösterildi.

- Sinema binası çok lüks inşa edilmiş, Balkanların en güzel yapısı olarak isim yapmıştı. Sinemaya rağbet günden güne arttı. Bilet bulmak güçleşti.
- Devrin gençleri birbirlerini görebilmek için her cumartesi gecesi en temiz ve güzel kıyafetlerini giyer, günlerce önce bilet alır, o gece sinemada hazır bulunurlardı. Bu durum adeta bir gelenek halini almıştı. O günlerin bu temiz ve kaliteli gençlerinden bazıları hayatta, bir kısmı ise artık yoklar.
- Kadri Cemali Bey'in vefatına kadar halkın isteği sürdü; fakat sahibinin ölümünden sonra müessesenin bakımı da işletmeciliği de her yıl biraz daha geriledi. Masrafını karşılayamaz oldu. Bazı kuruluşların sahibi ile kaim olduğuna tipik bir misal olarak ömrünü yitirip, kapandı.
- 1976 yılında güzelim bina yıkılarak yerine Opera Pasajı yapıldı.

EK B: Arif Atılgan (Mimar-Yazar) Röportaj Notları

1936 yılında inşa edilen Opera Sineması ve sonradan yeniden işlevlendirilen Opera Pasajı hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Arif Bey uzun yıllar TMMOB Mimarlar Odası'nda görev aldınız. Mimari çalışmalarınız dışında, doğup büyüdüğünüz Kadıköy ilçesiyle ilgili onlarca araştırma ve makale yazdınız. Kadıköy'lü hem mimar hem de yazar olarak Opera Sineması ve Opera Pasajı hakkında tecrübelerinizi ve bildiklerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

- Opera Sineması, şimdiki Opera Pasajı'nın yerinde bulunuyordu. Bu arsada 1920 yılında Sultan Hamid sülalesinden bir ailenin konağı bulunmakta imiş. Bu aile taşındıktan sonra uzun süre boş ve metruk kalan arsaya, 1938 yılında zamanın önemli sinemacılarından Kadri Cemali Bey Opera Sineması'nı inşa ederek halkın hizmetine sunmuştur.
- İlk film olarak ta Nelson Eddy ve Jeanette Macdonald'ın oynadığı Seviştığımız Günler isimli film oynatılmıştır. Koltuğu, iki balkonu ve locaları olan bu sinema oldukça lüks bir şekilde 1976 yılına kadar hizmet etmiştir.
- Opera Sineması hakkında yazılı ve görsel evrak bulunmuyor. Bende araştırmalarımı yaptığımda malesef çok kaynağa rastlayamadım.
- Opera Sineması'nda pek çok film izledim ama özellikle bir filmi, Frankeştayn ve Dev Örümcek adlı korku filmlerini unutamam.
- 1976 yılından sonra ise yıkılıp yerine Opera Pasaj'ı inşa edilmiştir.
- Benim daha önce yazdığım Kent Suçu yazımda 1990 yılında Fenerbahçe'de Piramit döneminin Kadıköy'deki ilk alışveriş merkezi örneği oldu. Piramit hem alışveriş hemde eğlence merkeziydi. Piramit'ten sonra 2002 yılında açılan Tepe Nautilus Alışveriş Merkezi ile pasajlar eski ününü kaybetti.

EK C: Kadir Toprakkaya (Gazeteci-Yazar) Röportaj Notları

1936 yılında inşa edilen Opera Sineması ve sonradan yeniden işlevlendirilen Opera Pasajı hakkında çok fazla bilgiye ulaşamamaktadır. Kadir Bey uzun yıllardır Kadıköy’de reklam ve dergicilik alanında çalışmalar gerçekleştiriyorsunuz. Kadıköy’lü bir araştırmacı olarak Opera Sineması ve Opera Pasajı hakkında tecrübelerinizi ve bildiklerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

- 1960’lı yıllarda sinemaya gitmek baloya gitmek gibiydi. Özel giyinir hazırlanır ve mümkün olduğu kadar şık olunurdu. O yıllara Kadıköy’de en lüks sinema salonu Süreyya Sinemasıydı. Süreyya Sinemasına sadece siyah takım elbise ile gidilirdi. Süreyya Sineması’ndan sonra ikinci en şık sinema Salonu Opera Sinemasıydı. Opera Sineması’na da şık gidilir, sinema belli bir adap ile seyredilirdi.
- Opera Sineması’na gençlik yıllarımda çok gittim. Sinemanın mimari özelliklerinden bahsedecek olursak, salon alanına girince 30-40 metre kare civarında bir lobi alanı vardı. Sinemaya gelen insanlar önce kapı önünde sohbet eder, sonra lobi alanına geçerlerdi. Film başlayana kadar bu alanda vakit geçirirlerdi ve film saati gelince salona girerlerdi.
- Salonun 8 metre tavanı ile yüksekliği ve farahlığı vardı. Oturma alanları koltuklar, balkonlar, 6 kişilik ve 8 kişilik loca alanları vardı. Biletler Koltuk ve Loca olarak iki ayrı şekilde satılırdı. Ailecek gidenler localarda film izlerdi. Masif ceviz ahşap koltukların kolçakları da masifti. Oturma alanları bordo kadifeydi. O kadar şık duruyordu ki koltuklarını unutmadım.
- Sinemanın sol kısmındaki kapıdan pasaj alanına binanın 3. 4. ve 5. katlara geçiş vardı. 3. ya da 4. katta Nahit Batıbeki’nin işlettiği Teknik Resim Kursları vardı. Teknik Resim Kursları Anadolu Yakası’nın tek ve döneminin en iyi hocalarının ders verdiği kurumdu.
- Teknik Resim Kursları için o dönemde ışıklı bir reklam tabelası yapmıştık. Tabelayı asarken binanın yapılışında kullanılan ve

cephesinde bulunan büyük putrel demirlere kaynak yaparak montajı yapmıştık. O dönemde Sinemanın karşısında ahşap cumbalı çok güzel evler vardı.

- 1980’li yıllarda Pasaj olduktan sonra o yılların modası kaçak ürünlerin satıldığı Amerikan Pazarları açıldığı dönemlerde pasajın da alt katında bu pazarlar kurulurdu. Bu pazarlarda cikletler, sigara, alkol, şampuan, jilet, deodorantlar ve tekstil ürünleri olurdu.
- Bende çok gidip alışveriş yapmıştım. Hatta pasajın içi çok kalabalık olurdu. Çok ilginçtir ayda bir ya da 45 günde bir Kaçakçılık Şubesi gelip orada baskın yapar, kolilerle ürünleri toplatıp ve satış yapanları kelepçeleyip götürürdü. Bir kaç gün sonra Pazar tekrar kurulur ve satışlar devam ederdi.
- Pasaj Kültürü Kadıköy’de ilk Türkmen Mağazası’nın yanındaki Direkli Pasaj ile başladı. Direkli Pasaj çok meşhurdu. 6 Katlı pasajın üst katları 10 metrekare 20 metrekare ofisler vardı. Ne ararsanız Direkli Pasaj ’da bulurdunuz.
- Kadıköy’de bir dönem pasajlar birbirleri ile yarışarlardı. Pasajlardan alışveriş yapmak bir dönem lüks olarak bilinirdi. Şimdiki Alışveriş Merkezleri gibi çok popülerdi. Kadıköy’deki Pasajların birbirleri ile girdikleri yarışta Onur Kardeşler Opera Pasajı için ciddi yatırım yaptılar.

EK D: Onur Tahsin Erdalkıran (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları

Onur Bey, Opera Pasajı içinde giriş katta Onur Moda mağazanızdayız.

Kaç yıldır bu pasajdasınız? Bize Opera Pasajı ile ilgili neler anlatabilirsiniz?

- Onur Moda olarak pasaj açıldığından beri buradayız. Ben Onur Moda'nın ikinci kuşak temsilcisiyim. Mağazamız babam tarafından açılmış ve ben devam ettiriyorum.
- Aslında benim çocukluğum bu pasajda geçti. O yıllardan aklımda kalan en değişik anı ise insanların sadece yürüyen merdiveni görmek için pasaja gelmeleri idi. Bizim mağazanın önünden merdiveni uzun uzun izleyenler olurdu.
- Pasajın geneli gibi bizde mağazayı açtığımız ilk yıllarda jean-kot pantolon ve gündelik giyim olarak başladık. 1990'lı yıllarda pasaj abiye ağırlıklı giyim satışına geçince bizde abiye ve özel gün kıyafetleri satmaya başladık.
- Biz süreç içerisinde farklı dönemlerde mağazanın içinde tadilatlar yaptık fakat pasaj yönetimi uzun zamandır tadilat yapmıyor. Pasajımızın modern çağa ayak uydurup, günümüz şartlarına uygun bir tadilat yapılması gerekiyor.
- Günlük müşteri potansiyelinden bahsetmek gerekirse ağırlıklı gurbetçi ve özellikle Arapların alışveriş yaptığını söyleyebilirim. Yerli müşterimiz nerdeyse hiç yok denecek kadar azaldı.
- Biz Onur Moda olarak günümüzün şartlarında ayakta durabilmek için e-ticarete ürün satışı yapmaya başladık. Fakat Pasaj içerisinde bizim gibi e-ticarete satış yapan esnaf çok az. Pasajın müşterileri her geçen gün azalıyor ve ticari olarak ayakta kalmak zorlaşıyor.

EK E: Tekin Ürün (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları

Tekin Bey, Opera Pasajı içinde giriş katta Kapkara mağazanızdayız. Kaç yıldır bu pasajdasınız? Bize Opera Pasajı ile ilgili neler anlatabilirsiniz?

- Ben yaklaşık 30 yıldır bu pasajda esnafım. Pasajın içerisindeki esnafla yaptığımız sohbetlerde pasajın benden önce de tadilat görmediğini biliyorum. Son 30 yıldır da tadilat yapılmadı geldiğim günden beri aynı.
- Biz ilk açtığımız günden bugüne ürün çeşidimizi değiştirmeden jean-kot pantolon satışı yapıyoruz.
- Pasajın içerisindeki mağazaların birçoğu abiye satışına döndü. Dönemin meşhur deri mağazası Gönen Deri bile bugün abiye giyim satıyor.
- Eskiden müşteri kitlemiz İstanbul Anadolu Yakası, Kocaeli ve Adapazarı bölgelerinde ikamet eden kişilerdi.
- Alışveriş merkezlerinin açılması her geçen gün müşterilerin azalmasına sebep oldu.
- Pandemi ve e-ticaretin artmasıyla yerel müşteri azaldı. Uzun zamandır gurbetçilere ve Araplara satış yapıyoruz.
- Pasajın genelindeki fiyat ortalamaları gurbetçilere göre uygun ama iç piyasaya göre pahalı olduğunu biliyoruz.

EK F: Aynur Canitez (Opera Pasajı Esnafı) Röportaj Notları

Aynur Hanım, Opera Pasajı içinde 2. katta Simge Moda mağazanızdayız.

Kaç yıldır bu pasajdasınız? Bize Opera Pasajı ile ilgili neler anlatabilirsiniz?

- Simge Moda olarak 1983 yılından beri pasajın 2. katında hizmet veriyoruz. Biz kişiye özel sipariş ile dikim yapıyoruz. Özellikle abiye giyim alanında çalışıyoruz. Pasajın mağazalarının büyük bir çoğunluğunda uzun yıllar hazır giyim ve jean-kot pantolon satışı yapıldı.
- Alışveriş merkezleri açıldıktan sonra hazır giyim mağazaları pasajı bırakarak alışveriş merkezlerine geçtiler. Derin, Afrodit ve Adil Işık gibi markaların önceden Opera Pasajı'nda mağazaları vardı. Derin ve Afrodit markaları alışveriş merkezlerinde şubeler açarak zincir mağazaya dönüştü. Adil Işık Bahariye Caddesi üzerinde hemen pasajın karşısındaki mağazaya geçti ve sonrasında Adil Işık firması da zincir mağaza markası oldu.
- Hazır giyim mağazaları gidince yeni açılan mağazaların hepsi abiye giyim mağazaları oldu. Alışveriş merkezlerinde olmayan abiyeleri almaya gelen müşteriler pasajı canlandırdı.
- Pasaj 1980 yılında yapıldığı gibi, herhangi bir tadilat yapılmadı. Pasajda havalandırma ve ısıtıcı olmaması teknik olarak en büyük eksikliği olabilir.
- Pasajın olduğu bina eskiden Opera Sinemasıydı. Sinema döneminde bende birkaç kere film izlemeye gittim. Locaları olan içi çok güzel olan bir sinemaydı. Kapandığında üzüldük ama sonra pasaja dönüşünce bizde bu pasajda mağaza açtık.

EK G: Erçin Kılıç (Opera Pasajı Güvenlik Müdürü) Röportaj Notları

Erçin Bey, Opera Pasajı'nın güvenlik sorumlusu olarak bize pasaj ile ilgili neler anlatabilirsiniz?

- Pasaj, 1990'lı yıllarda vefat eden Mehmet Onur tarafından yaptırıldı. Günümüzde torunları tarafından yönetiliyor. Opera Pasajı ve Bahariye Caddesi'nin başında Boğa Heykeli'nin karşısındaki Onur Çarşısı'nın sahipleri ve yönetimleri aynıdır.
- Opera Pasajı'nda 90'lı yıllarda günlük müşteri sayısı 4000'lerin üzerindeyken günümüzde maalesef 1000'i geçemiyor. Süreç içerisinde civarda açılan alışveriş merkezleri pasajda müşteri azalmasına sebep oldu.
- Pasajın yapıldığı gün itibariyle günümüzde ki hali arasındaki mimari farklılıklardan bahsedeyim.
- Pasaj ilk Yapıldığında aydınlık boşluğunun üstü cam olarak yapılmış. Cam çatı iptal edildi yanlardaki pencereler korundu.
- Pasajın ilk yıllarında yapılan havalandırma sistemi verdiği arızalardan dolayı iptal edildi ve şu an pasaj içinde herhangi bir havalandırma sistemi kullanılmıyor.
- Pasaj ilk yapıldığında zeminde traverten taşı vardı sonrasında seramik ile değiştirildi.
- Pasajın giriş alanında tavanda bulunan bakır ve cam dekorlar alçıpan ile kapatılıp iptal edildi.
- 1999 yılında yaşanan Gölcük depreminden sonra pasajda güçlendirme çalışmaları yapıldı.
- Yakın zamanda pasajın dış cephesi ile ilgili bir yenileme çalışması yapacağız.

İSTANBUL BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Sayı : 967/1975

İSTANBUL BELEDİYESİ YÜKSEK RİYASETİNE

İlçesi : KADIKÖY
Bucakı :
Mahallesi : CEMALPAZARI
Sokağı : BAHARİYE CAD.

Pafta No : 17
Ada : 12
Parsel : 25
Harita :
Kapi :

Mal sahibi : ATSE SUMER KUNTAZ VE HİS
Mal sahibi adresi : OPEKA SİNEMASI KADIKÖY
İnsaatın cinsi : 4.4.21.50. VE 4.4.21.50
İzafası : YERİNE YAZLIK SİNEMA İNŞAATI

Yukarıda mahal ve mahiyeti yazılı projeye mimari bakımdan tetkik edilip 6785 sayılı İmar kanunlu tüzüğü, talimatı nemesi ve Belediye Zabta Talimatnamesi hükümlerine uygun görülmü ve tasdik edilerek dosyası eklice gönderilmiştir. Proje harita ve pafta na işlenmiştir. Tasdikli İmar durumuna göre istikameti ve kadastr görmüş arsaların zeminde tahdidi, kadastroca gösterilmesi, Revizyon v mülkiyet durumu vesair hususata nazara alınmak ve mahallen başkaca mah zuru olmadığı ayrıca Fen Kurulu Şeffiçliğe tetkik edildikten sonra 678 sayılı kanuna göre Mühendis - Mimarlar Odalarına kayıtlı mes'ul meslel adamının mes'uliyet ve nezareti altında olmak üzere usulü dairesinde in

1) İNŞAATLARI İNŞAAT KATI VE ALINMAK
2) BİRİNE MEVCUDA YERİNE ÇIKMAK
3) MEVCUT LAKUNAKA KIRKAK İNŞAATLARI OLMAK
(DEVAMI ARIKADA) (*)

İmar Md. M. Müdürlüğü 19.7.1967/1975

19.7.1967
Belediye Başkanı yazılı olur

İlgü projenin, mevcut ve tasdikli İmar plan ve raporların 25.7./196... tarih ve 4728 sayılı İmar durumuna 19.7.1967... 4775 sayılı mübaleke tasarı... mer'î kanun ve mevzuata uygun olduğunu tasdik ederim.

19.7.1967
İmar Müdürü

1) 25.7.1967/1975 sayılı il teşvik komis zaru kararı.
2) 20.6.1967/18103 sayılı sayılı işleme ml. kararı

KADIKÖY Belediye Şubesi Müdürlüğüne
Belediye Reisi.

107

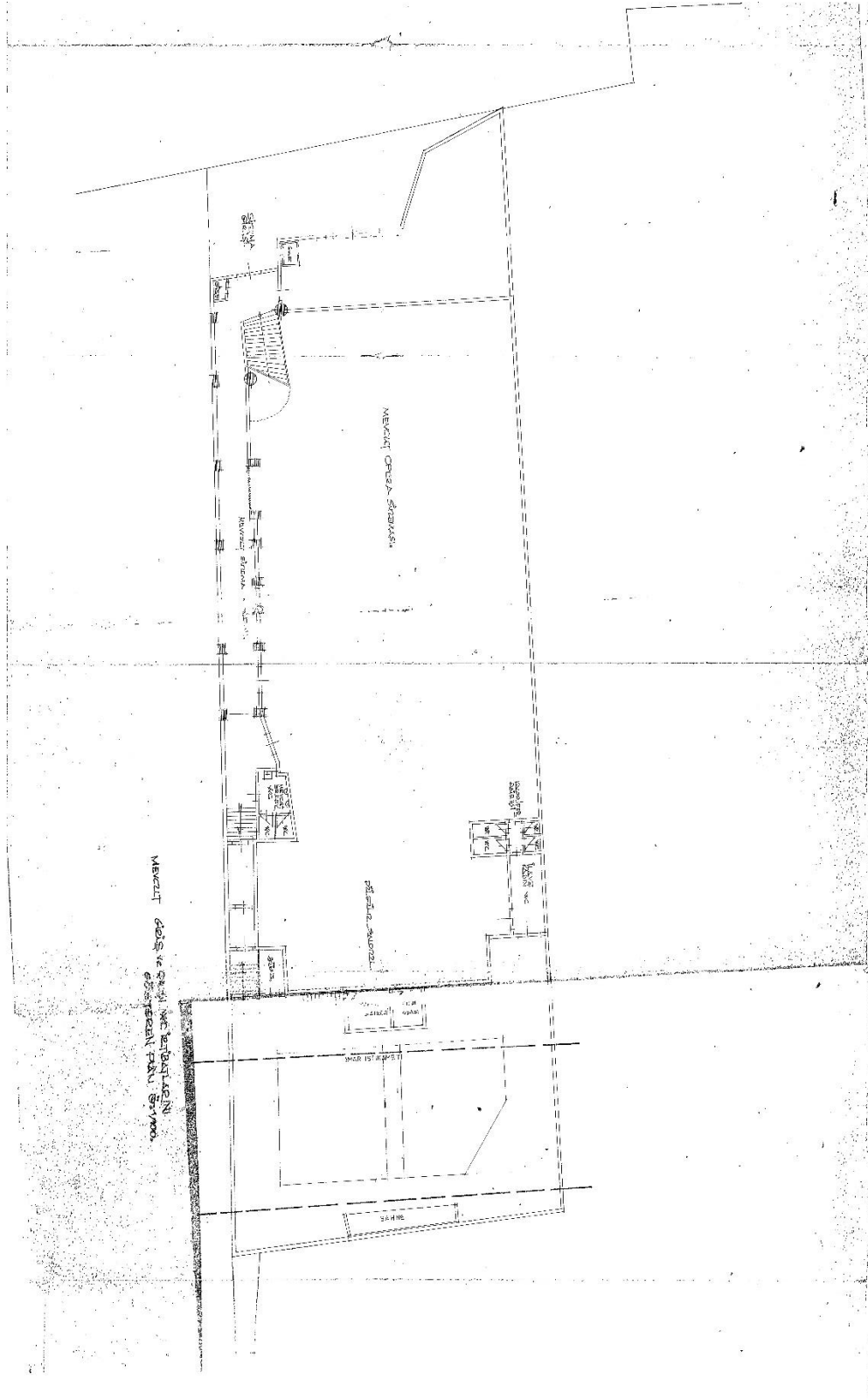
CEP AÇIK HAVA SINEMA PROJESİ

8 966/385 Sayılı İnsanat İktisat Fakültesi
göre belirlenmiştir

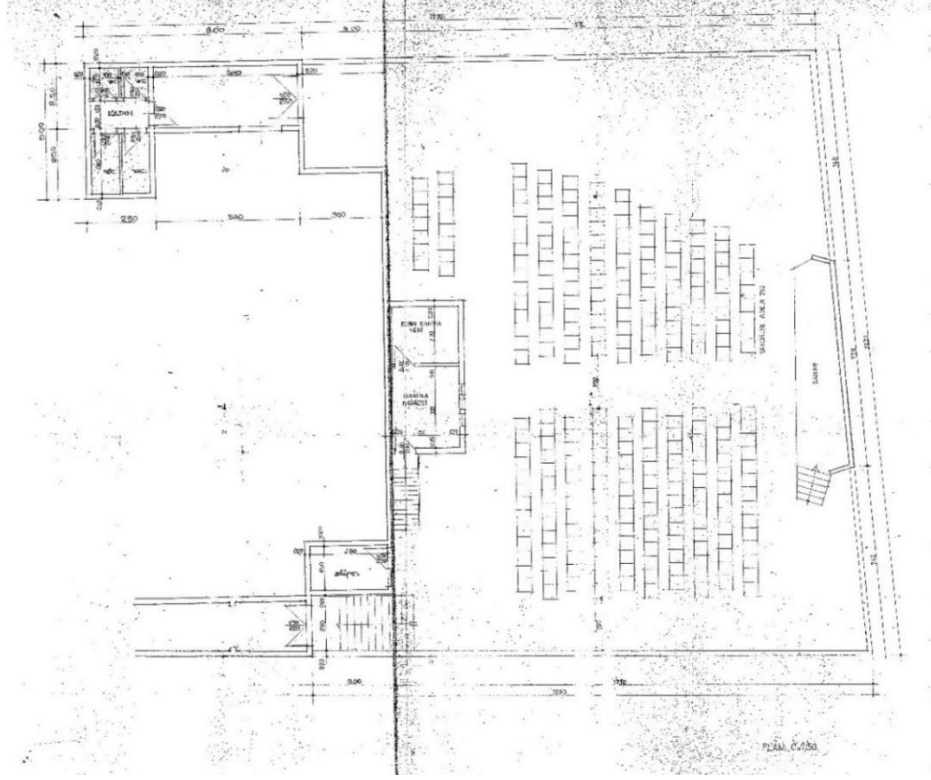
8-26/985 Sayılı İnceleme
İstisnaet Kuruluna Göre Bulunuldu.

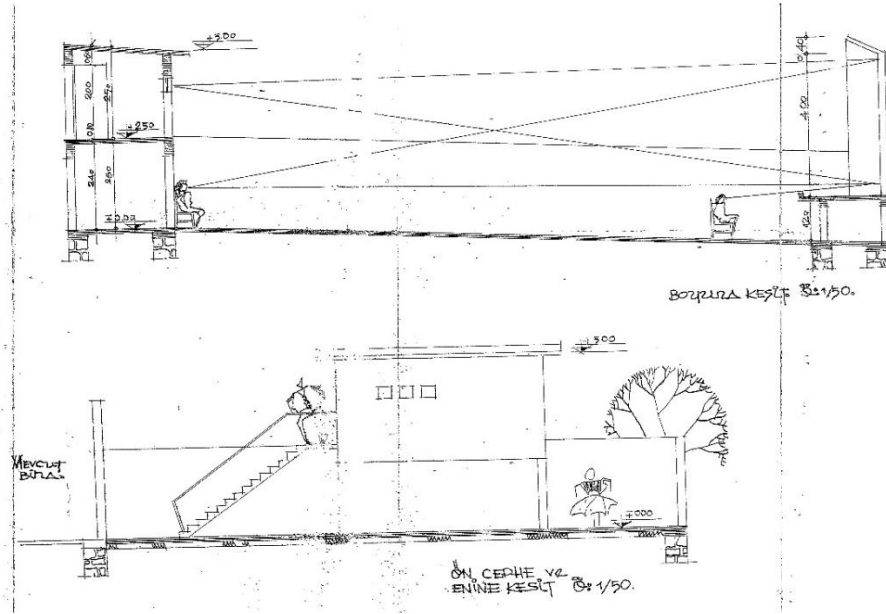
109

Şekil 1.59. Opera Cep Açık Yazlık Sineması Vaziyet Planı – 1966 (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.34. Opera Cep Açık Sineması Planı- 1966 (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.60. Opera Cep Açık Yazlık Sineması Kesiti- 1966 (Kadıköy Belediye Arşivi)

İSTANBUL BELEDİYESİ
İmar Müdürlüğü
Sayı : 1502
Günü :

İsim : Mehmet Altan
Adres : Kısıklı cad. İnşaatçılar
işhanı Kat 3 Kadıköy
İlgili 213 /1978 Tarih ve 1502 Sayılı Yazın Dilekçeye Karşılıktır. ...

İmar Durumu ve İnşaat şartları mer'î İmar Planı ve İmar mevzuatına uygun olarak boş Arsa için aşağıda gösterilmiştir. Bu İmar Durumu ile yalnız Proje tanzim ettirilebilir. İnşaat yapılamaz. İmar Planında ve mevzuatta bir değişiklik olursa hiç bir hak iddia edilemez.

Proje ile müracaat esnasında Fen İşleri Müdürlüğünce tasdikli Fosseptik veya Kanal Projesi, tapudan alınacak röperli Kroki, Harita Müdürlüğünden alınacak İmar istikamet Raporu, Blok ebatları, ön arka ve komşu Bahçe mesafeleri, tabii zemin ve yol kotları ile icabeden yerlerden muhtelif Edebiyat Kesitleri eklenecektir.

500 Bahariye cad. 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

500 Bahariye cad. 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Mer'î İmar Planı				Bina Yüksekliği	Kroki p/b	İnşaat Nizamı	Mevcudat p/b
Adı - Paftası	Mosa merkez bahçe planı 63/4-cg			Bina Derinliği	"	Bina Sahası Emsali %	"
Tastik tarihi	22.12.973			Ön Bahçe Mesafesi	4	İnşaat Sahası Emsali	"
Ölçeği	1/500			Yan Bahçe Mesafesi	4	Cephe	"
Gabari istikamet No.				Arka Bahçe Mesafesi	"	Saha	"
Bulunduğu Bel. Şubesi	KADIKÖY			Kot Alınacak Nokta	-	Çatı katı	Yapılabilir
Mahallesi	OSMANAGA						Yapılabilir
Sokağı	BAHARİYE CAD.			a - İskan Sahasındadır	e - 40 Rakımdadır		
Kadastro	Pafta	Ada	Parsel	b - İnşaat Sahasındadır	f - Anme Hiz. ayrılan sahada		
	17	12	82	c - İskan Dışı Sahasındadır	g - Dört yıllık programdadır		
			182435	d - Sanayi Sahasındadır	h - 4 yıllık programda değildir.		

Harita durumu kadastro paftasına ve çizimine uygun olarak tanzim ve imza edildi.

Adı Soyadı

Harita

Memuru

İmza

İmar durumu imar planı ve imar mevzuatına uygun olarak tanzim ve imza edildi.

Adı Soyadı

Raportör

İmza

İmar Durum Bürosu

Şefi

İmza

İmar ve Planlama

Müdürü

İmza

İstanbul - Belediye Matbaası - 1978

Şekil 1.61. Opera Sineması İmar Durumu- 1978 (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.62. Opera Pasajı Şantiye Fotoğrafi – 1975 (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.63. Opera Pasajı Şantiye Fotoğrafi – 1975 (Kadıköy Belediye Arşivi)

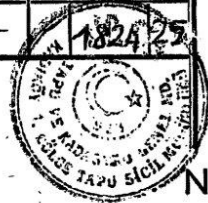
Şekil 1.64. Opera Pasajı Ön Cephe Fotoğrafı – 1986 (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.65. Opera Pasajı Yan ve Arka Cephe Fotoğrafı – 1986 (Kadıköy Belediye Arşivi)

PLÂN ÖRNEĞİ

İl : <u>İSTANBUL</u> İlçesi : <u>Kadıköy</u> Köyü veya ma- hallesi : <u>Osmanpaşa</u>	KADASTRO VEYA TAPULAMA						Yüzölçümü		
	Gören yerlerde				Görmeyen yerlerde		Ha.	M.²	Ds.²
	Kütük Sayfa No.	Pafta No.	Ada No.	Parsel No.	Mevki	Gömlek sıra No.			
	4536	17	12	82	—	—			

Plânından kopya edilmiştir.

Sayı: 2396

24/4/1986

Kad. Fen Memuru

Bülent YURTÇU

Kadastro Müdürü / Kadastro Şefi

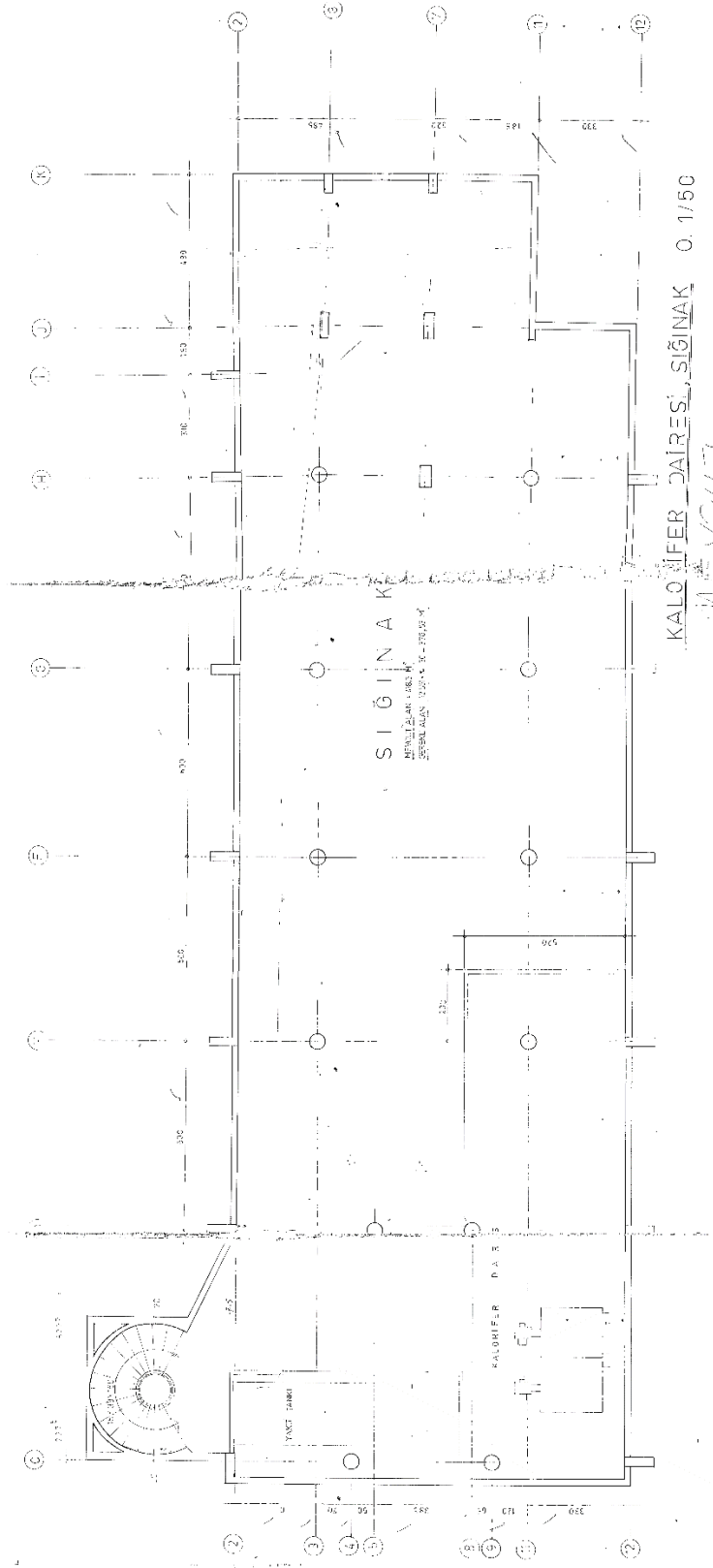
Hakan ŞAHİN

000005

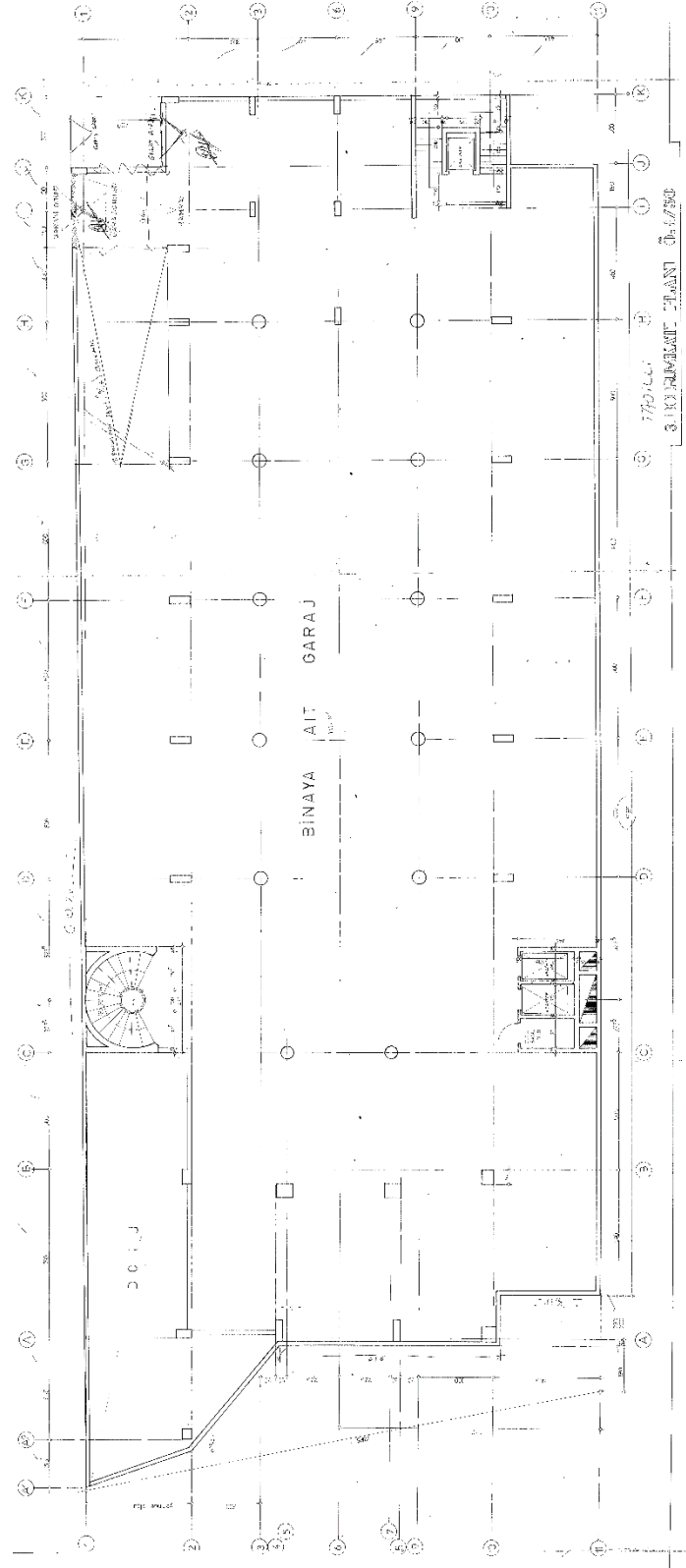
000004

Ambar Stok No. : 28
D.M.O. Basım Müessesesi

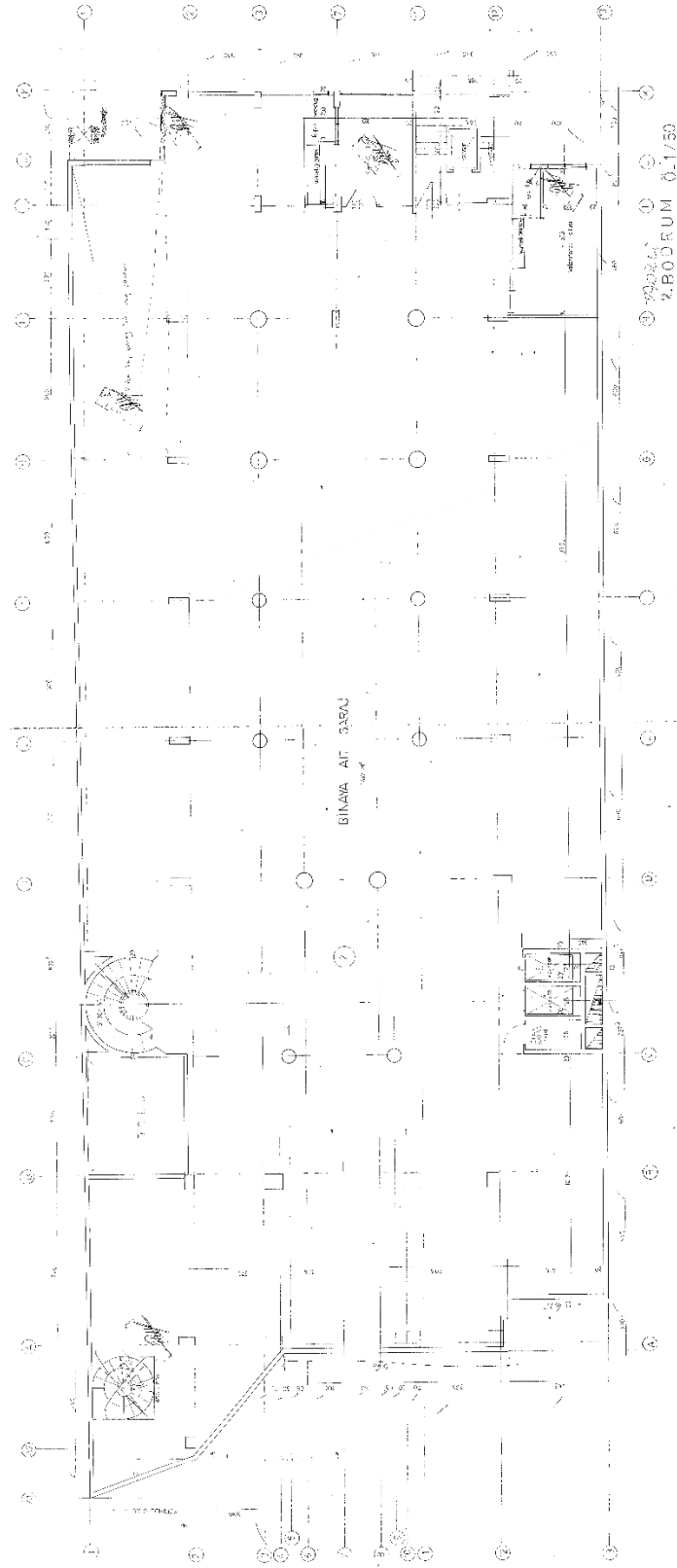
Şekil 1.66. Opera Pasajı Plan Örneği- 1986 (Kadıköy Belediye Arşivi)

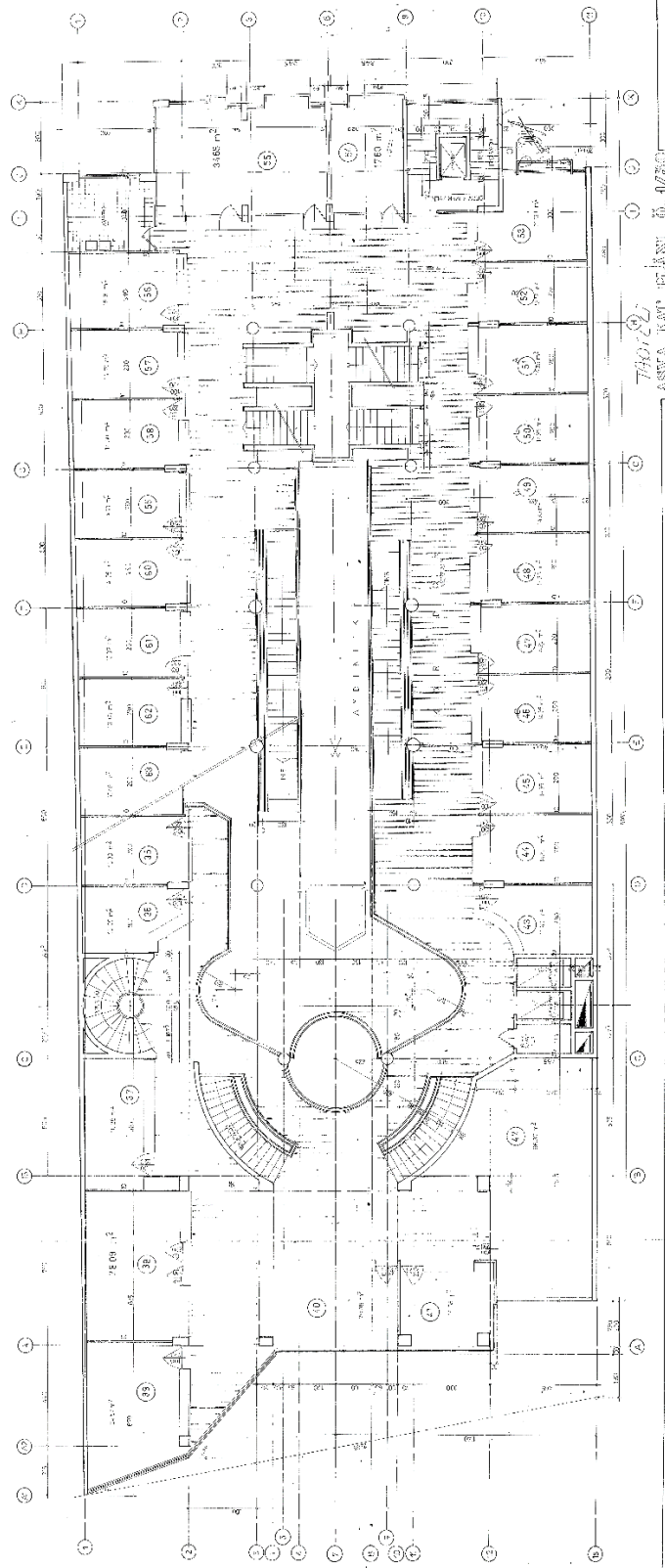
Şekil 1.67. Opera Pasajı Projesi- Kalorifer Dairesi, Sığınak Kat Planı (Kadıköy Belediye Arşivi)

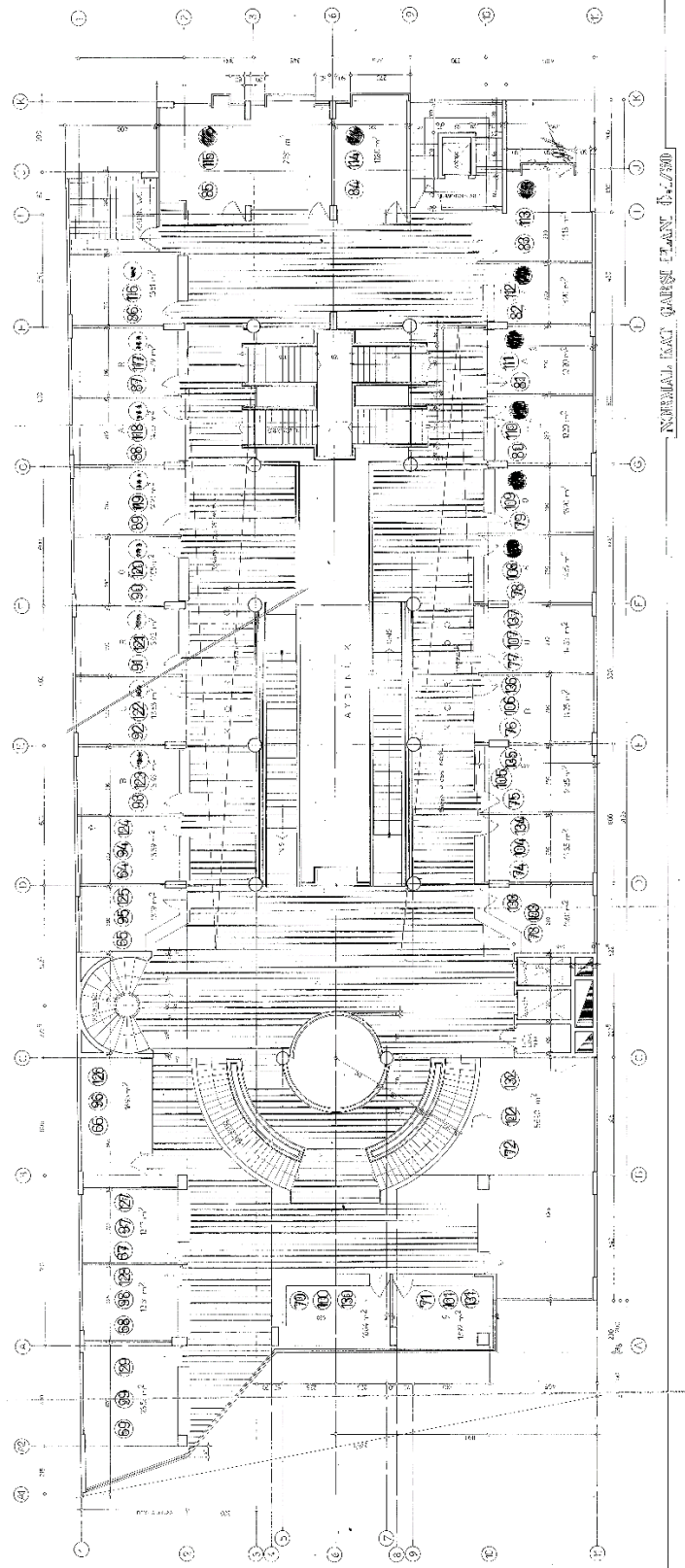
Şekil 1.68. Opera Pasajı Projesi- 3. Bodrum Kat Planı (Kadıköy Belediye Arşivi)

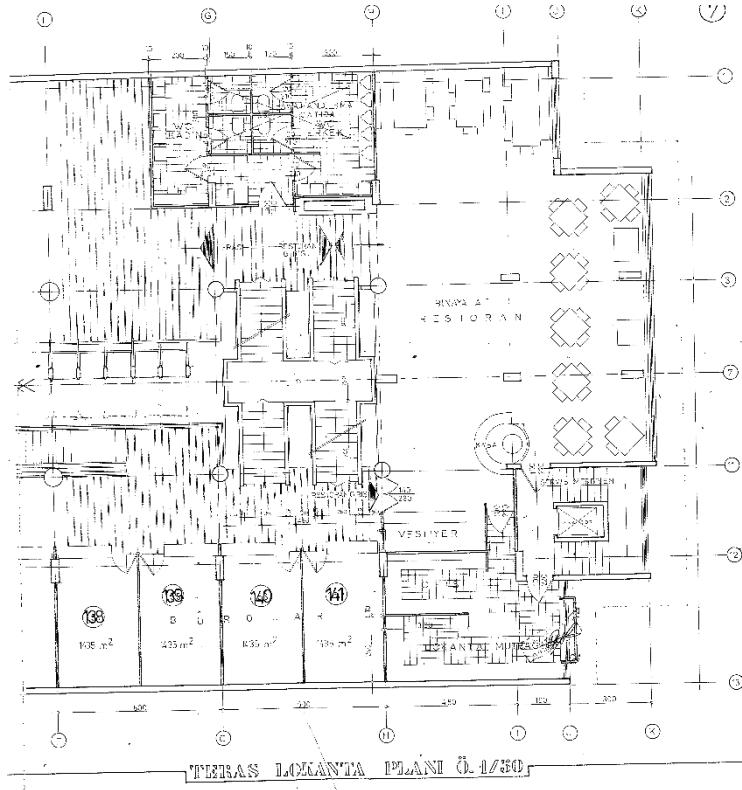
Şekil 1.69. Opera Pasajı Projesi- 2. Bodrum Kat Planı (Kadıköy Belediye Arşivi)

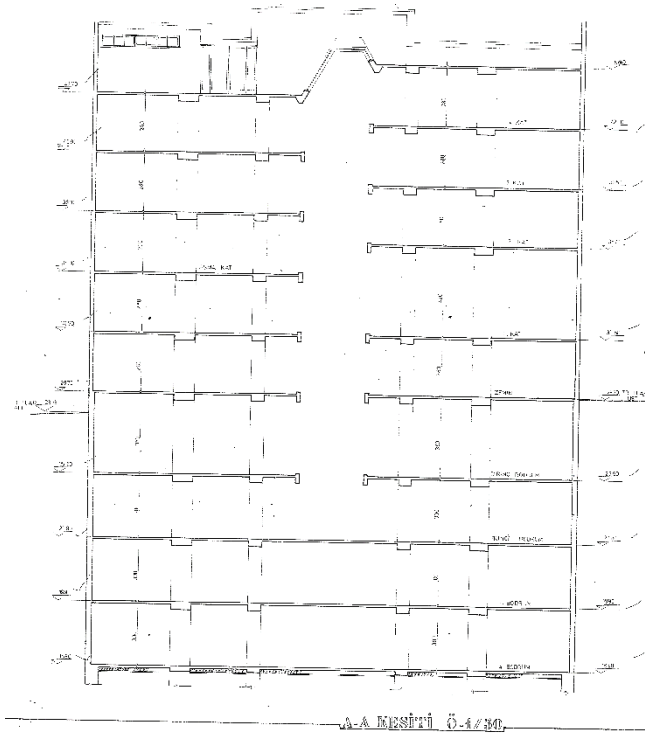
Şekil 1.72. Opera Pasajı Projesi- Asma Kat Planı (Kadıköy Belediye Arşivi)

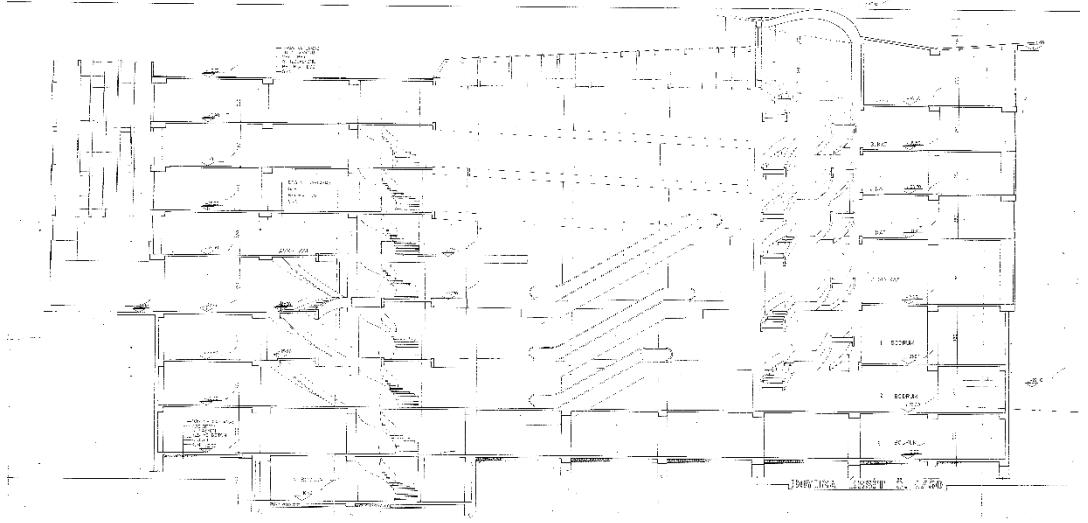
Şekil 1.73. Opera Pasajı Projesi- 1.-2.-3. Kat Planları (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.74. Opera Pasajı Projesi- Teras Katı Planı (Kadıköy Belediye Arşivi)

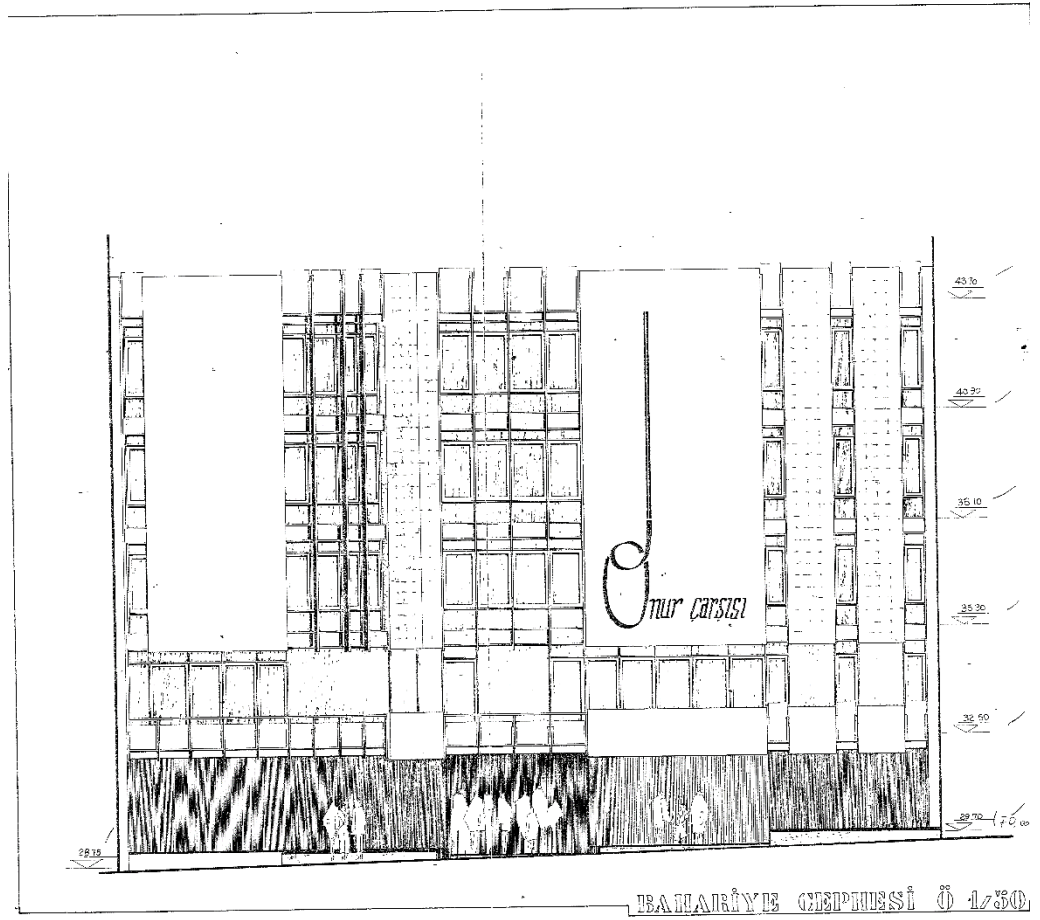

Şekil 1.75. Opera Pasajı Projesi- A-A Kesiti (Kadıköy Belediye Arşivi)

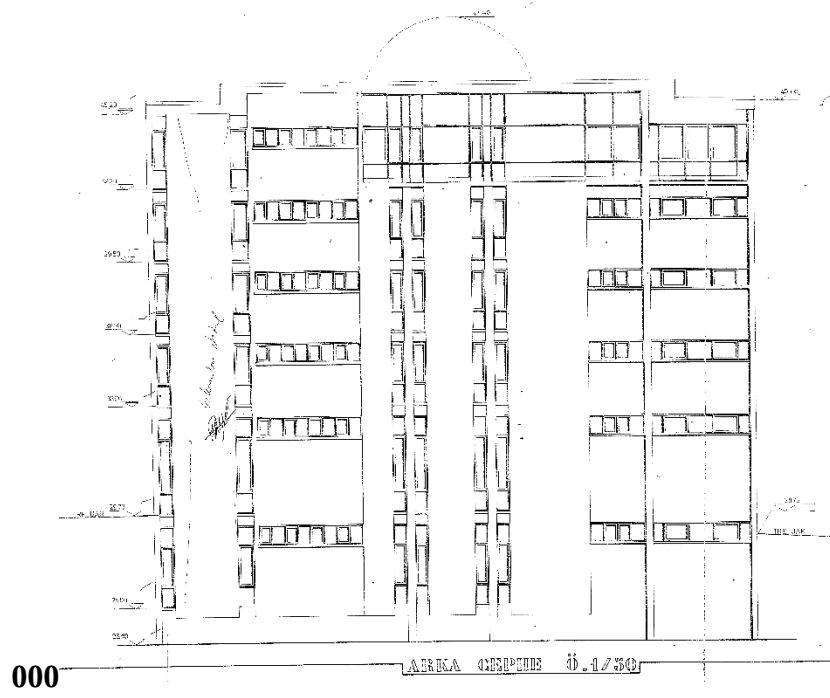

Şekil 1.76. Opera Pasajı Projesi-Boyuna Kesiti (Kadıköy Belediye Arşivi)

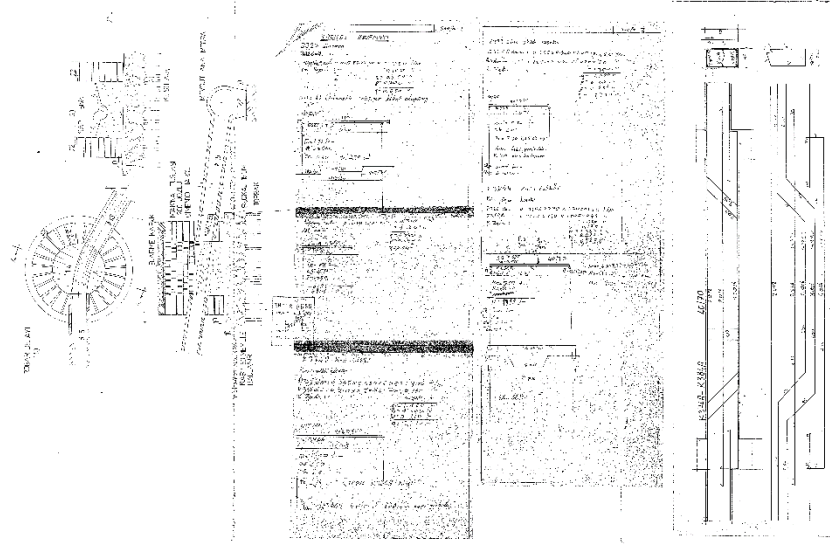
ONUR CARSISI TATBİKAT PROJESİ

Şekil 1.77. Opera Pasajı Projesi-Bahariye Cephesi (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.78. Opera Pasajı Projesi Arka Cephe (Kadıköy Belediye Arşivi)

Şekil 1.79. Opera Pasajı Projesi Tadilat Hesapları (Kadıköy Belediye Arşivi)

